SAYI: 31 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahi

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ HAZİRAN 89

İlkbahar Türkiye'de yoğun işçi eylemlerine sahne oldu. Eylemlere katılan sıradan işçi bile, ekmeğini büyütebilmesinin yolunun demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesinden ve 12 Eylül'ün kalıntılarının temizlenmesinden geçtiğini biliyordu. Ve 12 Eylül kalıntıları, işçinin bayramını kutlamasına izin vermediler. 1 Mayıs'ta devletin sopası ve silahı indi, indi...

KIYILAR VE DEMOKRASİ
Oktay Ekinci

İDEAL PARTİ MODELİ YOK

Parti salt siyasal bir araç olamaz, toplumu değiştirme ve dönüştürme çabasında siyasa birinci yeri tutsa bile, bu alan toplumsal yaşamın diğer tüm alanlarıyla bütünleşmeden o dönüştürme eylemi gerçekleşemez; siyasal iktidarın kazanılması tek başına sonuç vermez. Partinin kapitalizme karşı mücadelesi, onun politikalarına, ekonomisine, insansızlığına karşı mücadele eder ve bu mücadele insanı ve insani değerleri savunma, koruma, geliştirme hedefleriyle donanmıştır.

YALÇIN YUSUFOĞLU

ONURLU CÜRET GEREKİYOR
Halim Togan

İÇİNDEKİLER

3 GÖNDERİLDİLER, GİDECEKLER
SÜREYYA ÖRGEN

4 ŞİDDET VE BASKI SORUNLARI ÇÖZMEZ
TEVFİK ÇAVDAR

6 ONURLU CÜRET GEREKİYOR
HALİM TOGAN

7 NECDET PAŞA AKLANDI MI?
M.TAHİR HATİBOĞLU

8 KADIN KURULTAYI
NURCAN AKÇA, FAZİLET YİĞİT, *FİLİZ KOÇALİ İLE SÖYLEŞİ*

10 SOKAKLARDA KAN İZLERİ
IŞIL ÖZGENTÜRK

11 SAPLA SAMANI KARIŞTIRMAK
İLHAMİ SOYSAL

12 ŞİDDET
DR.ATAMAN TANGÖR

14 İLKBAHAR EYLEMLERİ
YILDIRIM KOÇ

16 NATO 40 YAŞ BUNALIMINDA
GÜRHAN UÇKAN

17 DÜRTMEK/DÜRTÜLMEK
ERDAL ATABEK

18 NASIL BİR İNSAN?
SAMİ KIRKAĞAÇLI
▶İNSAN HAKLARI
M.SEMİH GEMALMAZ

20 KIYILAR VE DEMOKRASİ
OKTAY EKİNCİ

22 TOPRAK BAYRAMI
DR.İBRAHİM TÜRK

23 DEMOKRASİ KURULTAYI VE YENİ BİR ANAYASAYA DOĞRU
BÜLENT TANÖR

24 İDEAL PARTİ MODELİ YOK
YALÇIN YUSUFOĞLU

25 NASIL BİR PARTİ?
GENCAY GÜRSOY, Ö.BEDRİ CANATAN

28 BELKİ DE KRASİN HAKLI!
AHMET KAÇMAZ

31 BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ
OYA BAYDAR

32 YAĞMACILIK VE YEREL YÖNETİMLER
VEYSİ SEVİĞ

33 GÖRÜŞME
REFİK DURBAŞ

34 BİR YANILSAMA MI?
SEROL TEBER

35 DR.JEKYLL VE MR.HYDE

36 İŞÇİ "AYAKLANINCA"
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL

38 DÜŞLER VE BAZI GERÇEKLER
YAŞAR YİĞİT

39 KANUNUN ÖNÜNDE
FRANZ KAFKA

FOTOĞRAFLAR

Türkiye'den çekilen fotoğraflar düne göre farklı perspektifler vermeye başladı. Gerçi bu hâlâ kameranın durduğu yere bağlı bir sorun olmaya devam ediyor ama, sahnede artık yığınlar da var ki, yığınların içinden bakan kameralar da var.

1 Mayıs 1989'da İstanbul'un Şişhane meydanında, yaşı daha 18 bile değil bir marangoz çırağı yerde yatmaktadır. Yarası polis kurşunundandır ve alnındadır. Kanı sıcak akmaktayken daha zamanı götürüp 1977 1 Mayısı'na bağlayan imaj oluvermiştir.

İyimseriz. Ölümlerden ve ölülerden iyimserlik üretmek ne yazık ki özgürlük mücadelelerinin dramatik serüveninde vardır. Bu hâlâ böyle, Türkiye'de özellikle böyle olmaya devam etmektedir.

İşçilerin "popüler eylemi" dünyanın başka yerlerinde nasıl olur bilemeyiz ama Türkiye'de yaşam çarkının bu sınıf etrafında dönmeye devam edeceğinin kanıtıydı. İlginç bir manzaraydı bu. Eylem klasik sendikal eylem olmakla olmamak, kendini duyuran amaç ekmek ve özgürlük ilişkisi olmakla olmamak arasında bir yerdeydi. "Geçiş zamanı" olguları hep böyle çift karakterli görünürler. Hangi karakterin ağır basacağını bilinç, kararlılık, örgütlülük gibi faktörlerle birlikte süreç belirler.

"Geçiş zamanı" statükonun "yeni" olandan daha güçlü ve saldırgan olduğunu da anlatır. 12 Eylül'ün sendikacı mutemetleri önce kolladılar, sonra da oturup, işçilerin gelecek iki yılını hükümetle paylaştılar. Arada, "yeniden seçilme" imkânını komisyon olarak cebe indirdiler. (Seçilme yasağının kalkması komisyon olarak değil de, bir hak olarak elde edilse bu başka bir konu olurdu) Bu cesareti işte bu "geçiş zamanı"nda saklı belirsizlikten aldılar.

Hikmet buyurduğumuz yok. Realite her ne ise, onu söylüyoruz. Ortada bir değil birçok boşluk var. Örneğin Türkiye'nin sorunları muhalefetin sorunu olamıyor. 1 Mayıs'taki devlet cinayetini ANAP "nizam-ı alem için" savunurken Erdal İnönü Türk-İş genel merkezinde kurulan "1 Mayıs sofrasında" gene bu nizam-ı alem için "polisin kalkanı yok mu?" diye soruyordu!

Demek ki bir yerlerden özgürlük saldırıyor, polis de kendini ifrata kaçarak, kalkanla değil silahla savunuyordu!?..

□

Şanlıurfa'nın son zamanlarda dinci kesimde şan yapmaya başlayan yeni belediye başkanı, Milliyet'ten Özcan Ercan'a verdiği mülakatta: "Ben Yahudi'nin en büyük düşmanıyım. Belçika'da Yahudiler'in sabuna dönüştüğü fabrikaya çiçek koydum. Hitler keşke köklerini kazısaydı. Hitler'e hayranım" diyor.

Aynı kişi, bu sözlerden hemen önce 141, 142 ve 163'ün kalkması gerektiğini savunmuş. Yukarıda yazılı hislerin ve hayranlıkların sahibi bir kimsenin "141-142 kalksın" demesinden hicap duymamak mümkün değil.

141-142'nin kaldırılması insan haklarından birisinin, düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünün gereğidir. Ne ki, bu haktan da daha önemli olanı insanların yaşama hakkıdır. Bu hakkın kitle halinde gaspedildiği ve insanların hunharca imha edildikleri bir rejime ve uygulamaya "az bile oldu" diye bakan, böylesine bir insansızlık içinde bulunan birisi insan haklarından sözedemez, çünkü insandan sözedemez.

Fakat daha da acı olanı Türkiye'deki hukuk statüsü. Zira, aynı kişi "Atatürkçü değilim" dediği için ve Atatürkçülüğe karşı olduğu için DGM tarafından gözaltına alınmıştır, fakat öbür sözleri söylediği için hakkında hiçbir kovuşturma yapılmamıştır. Demek ki bu ülkede Atatürkçülüğe karşı olmak suçtur, fakat faşizmi, jenositi savunmak suç değildir.

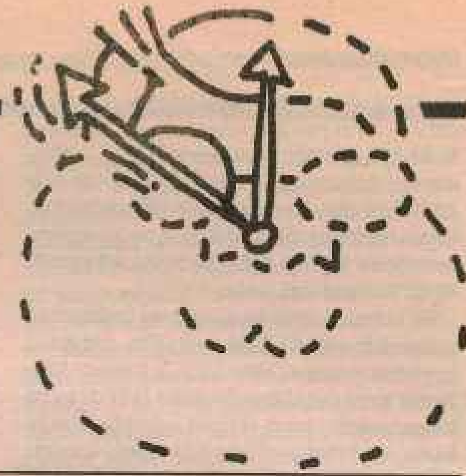
Bu da mevcut Atatürkçü rejimin, Atatürkçü devletin ve Atatürkçü resmi ideolojinin kimliğini çok iyi ortaya koymaktadır. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2500.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 22.500.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

GÖNDERİLDİLER, GİDECEKLER...

Üçte bir oyla ancak Özal'a iktidar yaptırılır, çünkü onun iktidarının başka asli güçleri vardır.

İlk günden beri kesindi: Göndermeden gitmeyeceklerdi. Gönderildiler, gene gitmiyorlar. Demek ki, gönderme biçimi yeterince kesin ve sert değilmiş. Bir buçuk yıl önce seçimi kaçırarak üçte bir oyla üçte iki iskemleyi apartıp, "bu iskemle sayısı her şeydir" diyerek, ama asıl, temsil ettikleri rejimin temel direklerine ve kurucularına dayanarak başta kalmayı denemişlerdi. Şimdi ise oyları beşte bire indi, halkın beşte dördünün "git" demesine rağmen gitmiyorlar; bir kez daha o üçte iki iskemle oranını öne sürerek ayak sürüyorlar. Vakit kazanmaya çalışıyorlar, yeni tertipler peşinde koşuyorlar. En fazla da, kendilerini işbaşına getirmiş olan dış ve iç mihrakların 12 Eylül'le kurup biçimlendirdikleri rejimin bekası için harekete geçmelerini bekliyorlar.

Özal ne yapmak istiyor? Şimdilerde herkesin birbirine sorduğu ya da yanıtını vermeye çalıştığı soru bu.

Bir defa, hazretin her yaptığı şeyde bir keramet aramak abes. Kafasında kaç tilki olursa olsun, onların kuyruklarının birbirine değemeyeceği efsanesi, ülkenin üzerine ölü toprağının serpilmiş bulunduğu, Özal'ın da muktedir güçlerin sivil temsilcisi olarak, ancak onların izin verdiği kadarıyla ve o sınırlar içinde iktidar sahibi olabildiği, bu sayede kendisini siyasi gündemin belirleyicisi gibi gösterebildiği günlere ait bir illüzyondu.

Şimdi ise toplumun üzerinden ölü toprağı kalkmış, halk hareketlenmiş durumda. Yani Özal ve hanedanının eski mesut ve mesrur günleri çok gerilerde kaldı. Böyle olunca da, kafasındaki tilkilerin kuyrukları birbirine dolandı. Artık şeyhin kerameti kalmadı. Önce bunu bilmek lazım; Özal ne yapmak istiyor sorusunun yanıtını böyle aramak lazım.

Yapmak istediğinde hiçbir özellik yok: Bir badire karşısında durumu sulandırarak ve uyutarak geçiştirmek, tepkileri tavsatarak kamuoyunu yeni duruma alıştırmak Özal'ın her zamanki yöntemidir. Gene onu yapıyor. Kendisinin varoluş nedeni 12 Eylül rejimi olduğundan, aynı güçlere dayanmak için gerginlik politikası yaratmak ve "bakın, 12 Eylül öncesine geri dönüyoruz" umacısıyla, "istikrar" mugalatasıyla aba altından sopa göstermek, 12 Eylül'ün asli kudret sahiplerinin yüksek himayesinde ayakta kalmaya çalışmak onun bilinen meşrebidir. Bugün de yapmakta olduğu bundan farklı bir şey değildir.

Özal'ın beklentisi, gerginlikten rahatsız olacak seçmen kesimlerinin yeniden kendisine yönelmesini, "güven ve huzuru" tekrar ANAP'ta bulmasını sağlayarak oylarını eskisi gibi % 30'ların üstüne çekmek, bundan emin olduğu anda erken bir seçime gidip gene üçte bir oyla, üçte iki iskemleyi kapmak. Bu arada, seçimlerde oy kullanma mecburiyetini behemehal getirmek. (Bir kısım solun muhabbetle baktığı Adnan Kahveci, **Adımlar**'a verdiği demeçte bunu açıkça söylüyor, ANAP'ın oy kaybının oy kullanmayan seçmenlerden kaynaklandığını, genel seçimlerde onlara mutlaka oy kullandırtmak gerektiğini belirtiyor.)

Ücretler, taban fiyatları ve memur aylıkları konusunda erken seçim politikası gütmesi ihtimali ise paradoksunu da birlikte getiriyor. Zira böyle bir politika erken seçimin ancak bu yıl Eylül-Ekim aylarında yapılmasına dayalı olabilir. ANAP'lıların takviminde ise böyle bir ihtimal çok zayıf gözüküyor. Üretimde ciddi artışlar kaydedilmeden, bunun için de gerekli yatırımlar yapılmadan -ve yatırımlar için fonlar bulunmadan- izlenecek bir "seçim ekonomisi" enflasyonu % 100'ün de üstüne çıkaracağından, ANAP olsa olsa 1990 yazında "seçim ekonomisi" izlemeyi, güzünde ise erken seçime gitmeyi, bu süre zarfında da yukarıda andığımız politik faktörlerden yararlanmayı umuyor olabilir. Ama ANAP iktidarı bir buçuk yıl daha dayanabilecek midir? Sözünü ettiğimiz küçük hesapların hepsini boşa çıkartacak, hatta geri teptirecek koşullar yok mudur?

Birincisi, Özal'a içeride de, dışarıda da artık "sakıt başbakan" gözüyle bakılmakta, gidici olduğu herkesçe bilinmekte. Gerçekte, bu sinyaller 26 Mart öncesinde verilmeye başlanmıştı: Dalan'ın ABD çevrelerinde Özal'a alternatif arayışları içinde adının geçmesi, Kohl'un Köln'e maç için gelen Özal'ı bir bahaneyle kabul etmemesi, yerli iş çevrelerinde Özal'sız alternatiflerin gündeme getirilmesi gibi. Şimdi ise, böylesine ağır bir seçim hezimeti almış bir Özal, IMF'nin, Batılı büyük devletlerin, yerli iş aleminin, bürokratların, askerlerin ve hatta kendi milletvekillerinin çoğunun gözünde misyonunu tamamlamıştır. Şükrü Elekdağ'ın Amerikalılar'a "Özal is going" demesine Özal'ın ziyadesiyle hiddetlenmesi, "Özal is not going, he is coming" diye kükremesi ya da bürokratlara tehdit üzerine tehdit savurması karanlıkta ıslık çalmaktan başka bir anlama gelmemektedir. Özal, zaten kontrolünü çoktan kaybettiği ekonominin dümenini böyle bir atmosfer içinde tekrar eline alamaz. Uluslararası finans çevrelerine de güven veremez, yerli işadamlarına da. Yabancı devletler gözünde de başbakan muamelesi göremez.

İkincisi, Özal 26 Mart gecesinden beri kamuoyunun gözünde, gönderildiği halde gitmemekte ayak direten, bunun için çeşitli oyunlara, tehditlere başvuran, koltuğuna yapışmış adam görünümündedir. Siyasal eğilimi ister sağda, ister solda, ister ortada olsun, insanlar bu manzarayı içlerine sindiremezler, seçim hangi tarihte yapılırsa yapılsın, işgalci diye gördükleri kimseye karşı tepkilerini daha kesin bir şekilde ortaya koyarlar.

Üçüncüsü ve en önemlisi ise, toplumun içine girdiği hareketlenmedir. İşçiler yürümektedirler, grev yapmaktadırlar, hak arama mücadelesinin çeşit çeşit eylem biçimlerini sergilemektedirler. Ve en önemlisi işçi olmayan geniş halk yığınlarının sadece tasvibini ve desteğini değil, takdirini de kazanmaktadırlar. Böyle bir toplumsal psikolojinin mantıki sonucu diğer çalışan kesimlerin de ekonomik, demokratik hakları için harekete geçmelerinin uzak olmadığıdır.

Bugünkü işçi eylemleri ekonomik nitelikli hak arama mücadeleleridir. Buna rağmen yürüyüşlerdeki "hükümet istifa!" sloganını gözden uzak tutmamak gerekir. Yarın başka emekçi katmanlar da hareketlendiğinde, başlangıçta gene ekonomik muhtevalı taleplerle yola çıkılacaktır. Ne var ki, ANAP'ın beşte bir oyla gitmemekte diretmesi, kendine yarar umarak gerginlik politikasını sürdürmesi durumunda hareket kaçınılmaz olarak siyasal muhtevaya dönüşür, hatta doğrudan doğruya siyasi bir nitelik kazanır.

Bu nedenlerden ötürü, ANAP iktidarının izlemekte olduğu politikalar ve yaptığı hesaplar geri tepmeye namzettir. Nitekim 1 Mayıs olayları bunun ilk kanıtı olmuştur. Kamuoyu ve basın göstericileri değil, yasakçı yönetimi ve halka ateş açan polisi suçlamıştır. Meydana gelen olayların sorumlusunun, gitmemekte direnen Özal olduğunu açıkça dile getirmiştir.

Özal "istikrar" edebiyatı yaptıkça, bizzat yanına çekmek istediği kesimler ve seçmenler bile halk indinde meşruiyetini yitirmiş bir iktidarı istikrarsızlığın asıl kaynağı olarak görecektir. Böylece, Özal, bu gidişle elindeki ▶▶

% 21 oyu da yitirecektir, genellikle oy kullanmayan, kullansa bile son iki genel seçimde ANAP'a kullanmış olan seçmen dilimine oy kullanma mecburiyeti getirildiğinde de, o seçmenler istikrarı Özal'da değil, bir başka sağ partide -DYP'de- arayacaklardır.

İlk belirtileri şimdiden görülmeye başlanan bu gelişmeler ışığında Özal, yukarıda andığımız kartlarını oynarken, eline aldığı en kuvvetli kartlardan birisi sosyal demokrasinin 1989'da seçim istememesidir, erken seçimin mümkün olduğu kadar gecikmesini dilemesidir. Parti içindeki muhalif kanat bu görüşünü açıkça dile getirirken, yönetimdeki Deniz Baykal ekibi de aynı hesaplar içinde gözükmektedir.

MSP ve MÇP dışındaki sağ oyların ANAP ile DYP arasında aşağı yukarı eşit taksim olması ve SHP'nin de aradan fırlayarak iktidara gelmesi hesapları, mevcut parlamento oyunlarına ve gerici, adaletsiz seçim yasasına dayalıdır. Bugüne değin radikal -hatta ılımlı- bir muhalefet yapamamış bulunan, bol bol söz üreterek havanda su döven sosyal demokrasi 1987 Kasımı'ndan bu yana oylarını ancak 200 bin artırabilmiştir. Demokrasi özlemi içindeki yığınlara güven vermemeye devam ettiği müddetçe bir buçuk sene sonraki artış da olsa olsa aynı mertebede kalabilir. Eskaza tüm hesapları doğru çıksa bile -diyelim ki, ittifak kurmuş bir sosyal demokrasi aradan sıyrılıp tek başına iskemle çoğunluğunu elde etse bile- belki hükümet kurar, fakat iktidar olamaz. Üçte bir oyla ancak Özal'a iktidar yaptırılır, çünkü onun iktidarının başka asli güçleri vardır. Şu halde, SHP'nin hesapları da Bağdat'tan dönmeye mahkûmdur.

Gelişmeler bir kez daha gösteriyor ki, sandık, demokrasinin kazanılması için yeterli değildir. Demokrasinin kazanılması, demokratik bir rejimin kurulması, onun hukuki üstyapısının evrensel demokratik normlara göre belirlenmesi, kurumlarının yaratılması ve kalıcılaştırılması ancak ve ancak kitle mücadelesiyle mümkündür. Çünkü kitle mücadelesi, kitlelerin bilfiil o kurallara sahip çıkmaları, o kurumları talep etmeleri ve onları yaşatmakta kararlı olmaları demektir.

Önümüzde, demokrasinin iğreti değil, bu şekilde kazanılması için önemli süreç, yadsınamayacak bir tarihsel olanak mevcuttur. ANAP iktidarı gitmemekte direttikçe, geniş yığınların onu gönderme kararlılığı güçlenecektir. Tepkilerin kendiliğinden değil, bilinçli, yaygın ve yığınsal mücadelelere dönüşmesinde en büyük görev sola düşmektedir. Bu nedenle, solun, güçlü, geniş, yasal ve yığınsal bir partiyle siyasal yaşama ağırlığını koyması, soldaki yığınların birlik ve birliktelik istemini yerine getirmesi her geçen gün daha da yakıcılaşan bir görev olarak önümüzde durmaktadır. Ancak böyle bir parti, emekçi halkın siyasal ve ekonomik taleplerini birleştirebilir, siyasal yasaklara karşı mücadeleyi emekçilerin diğer talepleriyle bütünleştirebilir ve ihkak-ı hak yolundan kendi haklarını kuvveden fiile geçirerek, ülkenin siyasal yaşamında ağırlığını hissettirir ve sosyal muhalefet kısmı artık fazlasıyla varolan, fakat politik muhalefet kısmı çok zayıf kalan bu çarpık durumu düzelterek, mevcut muhalefet boşluğunu giderebilir. ■

Bir badire karşısında durumu sulandırarak ve uyutarak geçiştirmek, tepkileri tavsatarak kamuoyunu yeni duruma alıştırmak Özal'ın her zamanki yöntemidir.

ŞİDDET VE BASKI SORUNLARI ÇÖZMEZ

Özal çaresiz. Kendini kurtarmaya yönelik her kararı tam aksi etkiyi doğuruyor.

Siyasal iktidar zor kullanımına olduğu kadar kamuoyunun genel kabullerine de dayanır. İktidarlar aldıkları karar ve yaptıkları uygulamaların meşruiyetini bu genel kabule dayandırırlar. Oysa Türkiye'de 1987 seçimlerinden bu yana durum değişmiştir. ANAP önce % 36 oranında bir oyla iktidar olmuş, ulusal mecliste ''kahır'' çoğunluğu elde etmiştir. Bu oran bir siyasal iktidarın meşruiyeti açısından yeterli değildir. Yeterli olduğunu iddia etmek de inandırıcı olamaz. Nitekim bunun sıkıntısı geçen bir buçuk yıl içerisinde her boyutta hissedilmiştir. Bu kez, yerel yönetim seçimlerinde, mevcut iktidarın % 21.75'lik bir oy oranı düzeyinde kalması varolan sorunları büyütmüştür, derinleştirmiştir. Kabul edilmelidir ki bu oran siyasal iktidarın bütün meşruiyet kanallarının tıkandığını göstermektedir. Meclisteki 290'ı aşkın milletvekili sayısına dayanarak yürütmeyi sürdürmek, yasama çalışmalarını yapmak inandırıcı olmadığı gibi, demokrasinin temel ilkelerine de aykırıdır. Nitekim Özal ve ANAP iktidarı yerel seçimlerin ertesi gününden itibaren bunun sıkıntısını çekmektedir. Türkiye'de demokrasinin işlerliğini yaşama geçirmek istiyorsak, yapılacak tek şey, seçim yasasındaki barajların kaldırılarak, genel ve eşit oy ilkesinin zedelenmediği bir erken seçimdir. Bugünkü koşullar değişmeden erken seçim istemek de sorunları çözmeyecektir. Öncelikle örgütlenme ve düşünce özgürlüğünün önündeki engellerin, yasakların kaldırılması gereklidir. Seçim yasası değişmelidir. Bu koşulların gerçekleşmediği durumda yapılacak bir erken seçim sorunları daha da derinleştirmekten başka bir şeye yaramayacaktır. Unutulmaması gereken nokta şudur: Halk ülke tarihinde ilk kez olarak bütün siyasal partilere % 30'un altında oy vermiştir. Bu bir yerde mevcut partilerin hiçbirini iktidara aday görmediğini göstermektedir. Seçmenin bütünüyle haksız olduğunu da söylemek imkânsızdır. Son yirmibeş yıl içerisinde halkın temel sorunları değil çözümlenmek, kerelerle katlanmıştır. Enflasyon almış başını gitmektedir, işsizlik her aile ocağının temel derdidir. Gelir dağılımındaki bozukluk vicdanları rahatsız edecek boyutlara ulaşmıştır. Kamu kaynakları tüketilmiş, insanlar ürettiklerinin kat kat üzerinde bir tüketim alışkanlığı içerisine hapsolmuşlardır. Bütün bunlar yirmibeş yılın peşpeşe gelen iktidarlarınca ya da askeri yönetimlerince vaadedilen ''nurlu ufuklara'' karşın ortaya çıkmıştır. Yoksulluk bir alınyazısı olmaktan çıkarılamamış, düşünce özgürce dillendirilememiş, örgütlenmeler önüne sayısız yasaklar çıkartılmış, insanların kendi kaderlerine egemen olma hakları ellerinden alınmıştır. Seçmen bilinçli ya da bilinçaltında bu gerçekleri hissederek oyunu kullanmıştır. Bugün ANAP % 21.75 ile nasıl bir çıkmazın içerisine girmişse, DYP ve SHP de aldıkları % 30'un altındaki oylarla aynı bunalımın içerisinde olmalıdır. Bu iki partinin söyleyecekleri tek akla yakın şey, iktidar değil muhalefette oldukları için bu oylarla bir anlam ifade ettikleridir. Ama hangi savları öne sürerlerse sürsünler, sandığa gitmeyen iki milyonu aşkın insanı da düşündüğümüzde partilerin oy oranlarının, mutlak seçmen sayısı içerisinde daha da düşük olduğudur. Özetlersek genel bir güven bunalımı vardır. Bütün partilerin bu güven bunalımını aşmaları beklenen ilk somut çalışma olacaktır.

Bir önceki yazımızda ''Şimdi ne olacak'' sorusundan ziyade ''Ne yapmalı'' sorusunun önemine değinmiştik. Bu kez, ''Ne yapmalı'' sorusunu gerçekçi bir biçimde yanıtlayabilmemiz için belirlenmesi gereken olası gelişmeler üzerinde duracağız. Çünkü bu olası gelişmeler, ne yapmamız gerekeceğini de ortaya koyacaktır.

Önce ekonomideki olası gelişmeler üzerinde duralım. İşsizlik ve gelir dağılımı gibi konulara Özal'ın istenilen olumlu çözümleri getirebilmesi uzun bir süreyi gerekli kılmaktadır. Zaten bu iki konu, hatta enflasyon ancak uzun vadeli program ve politikalarla çözümlenebilecek sorunlardır. Oysa Özal'ın böylesine uzun bir süresi yoktur. Bir kere şunu kabul edelim ki Özal ve ANAP iktidarının önde gelenleri de % 21.75'le uzun süre iktidarda kalamayacaklarının farkındadırlar ve kendileri için uygun bir anda seçime gitmeyi hesaplamaktadırlar. Uygun bir zaman ise geniş seçmen yığınlarının bir ölçüde yaşamlarından memnun oldukları andır. Bu bakımdan yapay da olsa bir refahın, yığınların yükselen fiyatlara bir ölçüde erişme umutlarını artıracak bir politikanın yaşama geçirilmesine çalışılacaktır. Bu bağlamda yapılabilecek tek şey ücret, maaş ve tarımsal ürünlerin taban fiyatlarında önemli bir artışı gerçekleştirmektir. Bu yaklaşımın ilk belirtileri görülmeye başlanmıştır. Gübre fiyatları açısından sağlanan geniş

ölçüdeki sübvansiyon, ürün bedellerinin peşin ödenmesine yönelik bazı önerilerin açıkça tartışılmaya başlanması, bu doğrultudaki kararların su yüzüne çıkması; nihayet, işçilere verilecek (yetersiz de olsa) % 100'lük bir zammın bir anlamda belli olması bu belirtilerden önde gelen bazılarıdır. Anlaşılıyor ki, basının genellikle seçim ekonomisi diye nitelediği bir yapay refahın yaratılmasına çalışılacaktır. Bunu başarabilmek için elde çok az kaynak bulunmaktadır. Bütçe olanakları sınırlıdır. Kamu yatırımlarının bütünüyle durdurulması sonucu bir kaynak yaratılabilse bile bu hem yeterli olmayacaktır, hem de istihdam üzerinde yeni olumsuz etkiler yapacaktır. Geriye kalan tek kaynak iç borçlanmadır. Bankaların elinde bulunan atıl fonların iç borçlanmada kullanılmak isteneceği açıktır. Nitekim bankaların pazarlıkla beş yıla kadar vadeli hesap kabul etmelerine yönelik karar bunun ilk adımıdır. Özal düştüğü bataklıktan kurtulabilmek için yılan nitelikli çözümlere bile sarılacağını göstermektedir. Nitekim bütçedeki kısıtlı olanakları ve iç borçlanmayı zorlayarak yapay ve geçici bir refah yaratmanın başka türlü bir nitelemesi olamaz. Çünkü bu politikalar da enflasyonu azdıracak, son durakta gelir dağılımını daha da bozacaktır. Bu arada Özal ve ANAP iktidarı sadece birkaç ay kazanacaktır. Belki bu bir erken seçime gitmek için uygun zaman olabilir ama, ne seçimin sonucunu garantiye alabilir, ne de gelecek yıllarda varolan sorunların katlanarak büyümesini önleyebilir.

Diğer yandan bir başka gerçek, yığınların kolaylıkla tatmin olamayacağını ortaya koymaktadır. Şöyle ki, işçi, memur vb. gibi ücretlilerin, küçük esnaf ve zanaatkârın, nihayet köylülerin son sekiz yıldaki net değer kaybı, öyle yüzde yüzlük bir zamla geçiştirilemeyecek kadar büyüktür. Nitekim işçiler, Özal için büyük fedakârlık sayılabilecek orandaki bir zamma razı olmuş görünmemektedir. Sözleşmeler bağıtlanamamaktadır. Bugüne kadar en ılımlı, en az savaşkan sendikalar bile direnmektedir. Özal bu isteklerin karşısında durabilecek midir? Buna pek olanak görünmemektedir. Nitekim işçi hareketlerini şiddetle engelleyeceğini gösteren kanıtlar çoğalmaktadır. 1 Mayıs dolayısıyla estirilen şiddet rüzgârı anılardaki tazeliğini korumaktadır. Sanırız Özal çaresizliğini şiddetin arkasına saklayacaktır. İşçiler, öğrenciler, basın, düşün erleri birçok kesim bu şiddetten payını alacaktır. Genelde meşruiyet tabanını yitiren bütün iktidarların eninde sonunda başvurdukları bu şiddet onların da sonu olmaktadır. Ünlü deyimle "Rüzgâr eken fırtına biçmektedir". Önemli olan biçilen fırtınanın altında emekçi yığınların kalmamasıdır. Belki Özal sonuçta emekçi yığınların (bir başka deyimle kesimlerin) bu şiddetin fırtınası altında ezilmesini isteyebilir. MESS Genel Başkanlığı'ndan bu yana onun işçiyi ne derece sevdiği(?) bilinmektedir. Sanırım düşünülmesi gereken, ne yapmalı sorusunun üzerinde yoğunlaşması zorunlu olan nokta, Özal'ın yarattığı fırtınanın altında kalmadan, onun etkilerini Özal ve iktidarı üzerine döndürmektir.

ANAP iktidarı döneminde tarım kesiminin ve ücretlilerin sekiz yıllık kaybının iki yüz trilyona yakın olduğuna daha önce de değinmiştik. Örneğin ücretlilerin ve köylülerin 1981 yılındaki kaybı yaklaşık beş trilyon dolayındadır. Bu değer fiyat ve ücret mekanizması eliyle tekelci burjuvazinin, holdinglerin ya da o kesime bağlı diğer kurumların kullanımına tahsis edilmiştir. Unutmayalım ki bu beş trilyonun cari yıllık faiz haddiyle sekiz yıllık kullanımı sonucunda yaratılan değer 26 trilyondur. Diğer yandan kâr oranlarının son yıllarda cari faiz haddinin kat kat üstünde olduğu düşünülürse egemen kesimlere aktarılan bu değerin kullanımından elde edilen meblağın yüksekliği daha bir ortaya çıkar.

▲ *Özal. Rüzgâr eken fırtına biçer.*

Değişik kanallardan özel kesimin kullanımına yöneltilen bu miktardaki değerin bir bölümünün de yurtdışına çıktığı açıktır. Son sekiz yılın bir başka gerçeği de yurtdışına büyük kaynak aktarımlarının sağlanmış oluşudur. Sekiz yıl içerisinde böylesine önemli olanaklara kavuşmuş olan özel kesimin, tekelci burjuvazinin, holdinglerin, uluslararası tekellerin Türkiye'deki uzantılarının bu düzenin aynen sürmesinden yana oldukları açıkça ortadadır. Kaybeden bir Özal ve ANAP iktidarı yerine bu kesim neyi ikame edecektir. Sanırım bugünlerde yanıtlanmayı bekleyen sorunlardan biri de budur. Kuşkusuz ANAP yerine getirilecek yeni iktidarın emekten yana olmasını bu kesimler istemeyecektir. Özel kesimin önde gelenleri, TÜSİAD ya da benzeri örgütler kendi çıkarları doğrultusunda bir iktidarı yaratabilmek için ellerinden gelen tüm gayreti esirgemeyeceklerdir. ANAP ve Özal, yeniden onların güvenini kazanmak için, iktidarın zor kullanım yollarını bu kesimler doğrultusunda nasıl kullandıklarını kanıtlamak amacıyla, geniş emekçi yığınları üzerine şiddet yönü ağır basan bir baskıyı uygulamak isteyecektir. Bu da Özal'ın çaresizliğinin bir başka göstergesi olacaktır.

İşçilerin, emeğiyle yaşamlarını kazananların ekmek, barış ve özgürlük kavgasında gereksinim duydukları temel kurum demokrasidir. Demokrasiye emekçilerin, işçi sınıfının ihtiyacı vardır. Egemenler demokrasiden korkarlar. Bu nedenle demokrasinin (günümüzde yaygın olan kullanımıyla) tüm kurum ve kurallarıyla yaşama geçmesini isteyenler bu konuda alabildiğine duyarlı olmalıdırlar. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün yasaksız yaşama geçmesi için önümüzdeki günlerde yoğun bir savaşımın verilmesi zorunludur. ANAP ve diğer sağ eğilimli partilerin içerisindeki demokrasiden yana olan unsurlarla bütün solun bu konudaki mutabakatı, yazının başında da söylediğimiz gibi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Önümüzdeki günlerde olası gelişmelerin anahtarı belki de işçilerin ekmek, barış ve özgürlük kavgası olacaktır. Yumuşak görünme gayretine karşın ANAP iktidarı ücret olarak, sosyal hak olarak işçilerin kayıp ettiklerini bütünüyle karşılayacak bir anlaşma düzeyine gelmekten uzaktır. Grev hakkı olan işkollarında grevler, diğer iş kollarında da direnişler yaygınlaşacaktır. Özal ve iktidarı bu hak savaşımını bir şiddet eylemiyle engellemek isteyecek, böylece geniş halk yığınlarına 1980 öncesine dönme tehlikesinden söz edecektir. Bu aldatmacaya kanmamak gerekir. Ayrıca Özal ve iktidarının yapması olası kışkırtmalarına da uyanık olmak zorunluluğu ortadadır. İşçilerin yürüyüşüne alkışlarla katılan kolluk kuvvetleri mensuplarına ilişkin fotoğraflar yeni yayınlandı. Gelecekte buna benzer, önceden akla gelemeyecek kışkırtmalarla da karşılaşılabilir. Hepsine hazırlıklı olmak gerekir.

Özal çaresizdir. Kendini kurtarmaya yönelik her kararı tam aksi etkiyi doğuruyor. Enflasyon, şiddet, adaletsiz gelir dağılımı, sesi kısıtlanan özgürlükler bu yönetimin "alameti farikası"dır. Kapana kısıldıkça, çözümsüzlüğün içerisine gömüldükçe, izlenecek en tehlikeli yola sapıyor: Şiddet ve terör. Son günlerde Türkiye'de bir toplantı nedeniyle yayınlanan "Business International"ın raporunda ülkemiz için iki seçenekten söz edilmektedir. Demokrasinin geniş boyutlu olarak işlerliğe ulaştığı, AT'ye girmeye aday Türkiye ile yeni bir askeri darbenin zap-ü rapt altına aldığı Türkiye. Unutmayalım ki Özal bugün su yüzüne çıkan çaresizliği ile ikinci seçeneğe oynamaktadır. Buna müsaade edilecek mi? Bütün demokratların, siyasal eğilimleri ne olursa olsun düşünmeleri gereken budur.

Özetlersek:

a- Gelir dağılımının düzeltilmesi, işsizliğin önlenmesi ve enflasyon gibi temel sorunların bugünkü koşullarda iyileşmesi (ANAP'ın ve onun gibi düşünenlerin temel yaklaşımları açısından) olanaksızdır.

b- Özal, ekonomiden, demokratik tercihlerine kadar her yönden köşeye sıkışmıştır. Kendisini ve iktidarını düze çıkartmak için her çareye başvurmayı denemeye kararlı gözükmektedir. Fakat alacağı bütün tedbirler onu düze çıkartmaktan ziyade daha da çıkmazların içerisine sürükleyecektir.

Özal çaresizliğini şiddetin arkasına saklayacaktır. İşçiler, öğrenciler, basın, düşün erleri, bu şiddetten payını alacaktır.

c- Çaresizlik, hiçbir etkili çözüm önerisine sahip olamama, iktidarı her türlü baskı yolunu denemeye doğru itecektir. Özellikle işçiler, gençler, basın ve demokrat aydınlar üzerine bu baskılar yoğunlaşacaktır. Bütün bunlar görülebilen, hissedilebilen gelişmelerdir. Bu olumsuz gelişmeleri örtebilmek, kamuoyunu şaşırtmak için iki yol denenecektir. Bunları yapay refah ve yapay demokratikleşme diye özetleyebiliriz. Özellikle ücret, maaş ve taban fiyatlarına yönelik kararlar yapay refahın insanı kısa süreli aldatan uygulamaları olacaktır. Aynı şekilde bazı yasalardaki yumuşamalar da demokratikleşme doğrultusunda bir yapay görünüm yaratacaktır. Bu görünümlere kanmadan kısa sürede demokrasinin kurumları ve kuralları için geniş bir "demokratlar mutabakatı"na ihtiyaç vardır. Bu yönde herkes, her kesim, her kuruluş elinden geleni yapmak zorundadır. ■

ONURLU CÜRET GEREKİYOR

Gitmem diyen yönetimi göndermenin demokrasiyle de, barışçılıkla da pekala bağdaşır bir sürü yolu vardır. Bu yollardan biri, söz gelimi, muhalefetin parlamentodan çekilmesidir.

26 Mart seçiminden bu yana iki aydan fazla zaman geçti. T. Özal yerinden kıpırdamıyor. Demek ki yüzde yirmibirbuçuk oy başımızda kalıp bildiğini okumasına yetiyor. 1 Mayıs'ta halkın üzerine ateş açan polislere kol kanat germeyi göze almasına, muhalefetin eline geçen belediyelere dünyayı dar etmesine, TRT ile dilediği gibi oynamasına yetiyor. Yüzde yirmibirbuçuk oyla Bay T.Özal yine de "İktidar benim!" diyebiliyor.

Buna karşılık seçimde ondan ve partisinden onca çoğunlukla esirgenen oylar neye yetiyor?

Bir başka deyişle, T.Özal'ın yüzde yirmibirbuçuk oyu (o da sahiden o kadarsa!) hâlâ başımızda durmasına yetiyor da, muhalefetin % 78 oyu neden onu göndermeye yetmiyor?

Yetmiyor, çünkü T.Özal iktidara yapışmasını biliyor, muhalefet muhalefet olmasını bilmiyor.

Toplumun tepesinde, yönetim katında kural tanımazlığın, düpedüz anarşinin böylesine alıp yürümesinde muhalefetin hiç mi sorumluluk payı yok?

Muhalefet aklını "kural"a takmış. Oy desteği bu denli azalan bir yönetim ya istifayı basar gider ya da hemen erken seçim kararı alırmış.

Adam ne istifa edip gidiyor, ne de hemen erken seçimi düşünüyor. Demokrasinin kuralıymış, umuru değil. Ne olacak?

"Kural", realitenin yansımasıdır. Böylesi durumlarda yönetimin başının basıp gitmesi ya da erken seçim kararı alması kuralsa, tersini yapmasına müsaade edilmeyeceği ve müsaade edilmeyeceği de hemen kendisine ve herkese gösterileceği için kuraldır. Demokrasilerde ve demokrasiye lâyık toplumlarda olan budur.

26 Mart'ta seçmen baştaki yönetime "Git!" dedi. Yönetim gitmiyor. Ama 26 Mart'ta seçmen muhalefete de "Gönder!" dedi. Muhalefet göndermiyor. Bizde olan bu. Olan bu olunca T.Özal niçin kurala uysun? Müeyyidesi olmayan kural karşılarındaki muhalefetlerin acziyle doğru orantılıdır.

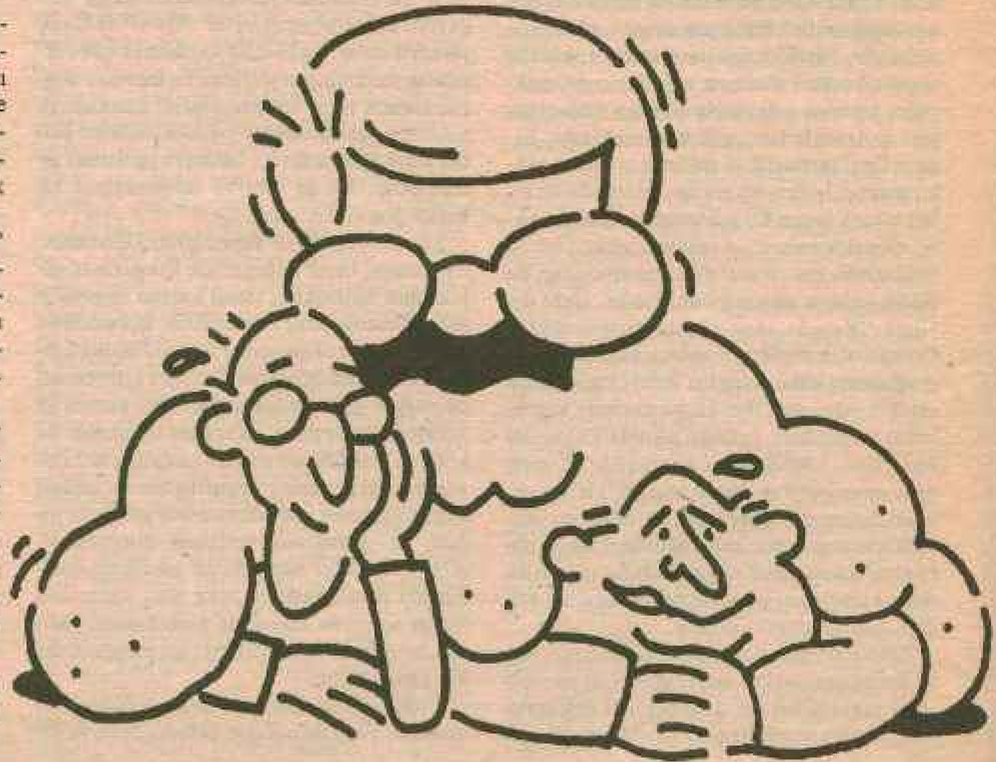
Muhalefetin muhalefet olmasını bildiği bir toplumda ve ortamda böyle bir seçim sonucu ertesinde gitmemekte nasılsa direneceği tutan bir yönetimin başına gelmedik şey kalmaz. Bir başka deyişle, gitmem diyen yönetimi göndermenin demokrasiyle de, barışçıllıkla da pekâlâ bağdaşır bir sürü yolu vardır. Bu yollardan biri, söz gelimi, muhalefetin parlamentodan çekilmesidir.

T.Özal yönetimi ülkede yüzde yirmibirbuçuk azınlık oyuna rağmen parlamentoda mutlak çoğunluğuyla işini yürütebiliyor, çünkü ülkedeki % 78 çoğunluk oyunun parlamento düzeyinde zaten çoktandır dibi çıkmış demokratik güçler dengesini nasıl büsbütün altüst ettiği muhalefetin hemen hiç umuru değil. Parlamentodaki ANAP çoğunluğu, muhalefet partileri o çoğunluğun karşısında sayıca değil, politik ağırlıkça ezildikleri ve o eziklliği tüm politikalarına yansıttıkları için "çoğunluk"tur. Onların parlamentodan çekilmeleri halinde ANAP çoğunluğunun ülkedeki yüzde yirmibirbuçuk oyu kadar dahi kıymeti harbiyesi olmadığı ortaya çıkacaktır. T. Özal'ın üzerinden geçen silindirin ağırlığına rağmen 87 genel seçimine atıfla başta kalmakta direnmesinin nedeni parlamentodaki bu danışıklı döğüştür. Muhalefet partileri danışıklı döğüşü sürdürüyorlar, çünkü ardındaki yüzde yirmibirbuçuk azınlık oyuyla ANAP'ın parlamento çoğunluğunu ANAP'a karşı bugün % 78'e kadar varan ezici oy çoğunluğundan daha çok ciddiye alıyorlar. Yani onlar da aynı T.Özal ve adamları gibi düşünüyorlar.

Yüzde yirmibirbuçukluk yönetimin demokratik meşruiyetinin kalmadığını dillere pelesenk edip durmakla hiçbir yere varılamaz. Halka daha ne anlatılmak isteniyor? Seçmen diyeceğini daha nasıl demeliydi? Meşruiyetin kalmadığı, rejimin göstermelik meşruiyet zemininde açığa çıkarılmalı, fiilen ispat edilmelidir.

İşin ilginç yanı şu: Muhalefet partilerinin parlamentodan çekilerek T.Özal ve çevresini ve arkalarındakileri kendi "çoğunluk" sorumluluklarıyla başbaşa bırakacakları yolunda en ufak bir **ciddi tehdit** dahi T.Özal'ın kurala uymasını sağlamaya yeter. Muhalefet partileri böyle birşeyi göze almaktan şimdiye kadar fellik fellik kaçtıkları içindir ki T. Özal bugün hâlâ yerinden kıpırdamıyor. Yani muhalefet, kuralın kendi payına düşenini yerine getirmiyor, parlamentodaki sürrealist "güç" dengesinin sürüp gitmesinde suç ortaklığından vazgeçmiyor, sonra da T.Özal'ın kurala uymasını istiyor. Bunun gerçekte ne demeye geldiğini hiç düşündünüz mü? Toplumun tepesinde, yönetim katında kural tanımazlığın, düpedüz anarşinin böylesine alıp yürümesinde muhalefetin hiç mi sorumluluk payı yok? Kurala uyup uymamak baştakilerin "idrak"ine, "izan"ına, yani **keyfine** bırakıldığı bir durumda kural tanımazlıktan şikayet, havanda su dövmekten de öte, suç ortağının kendini temize çıkarmaya gayretidir.

"T.Özal aklını başına toplasın, yola gelsin!" teraneleri beyhude temennilerdir. T. Özal, gereği yapılarak yola getirilmelidir: Gönderilmelidir. T.Özal kendiliğinden kurala uymaya mecbur değildir. Mecbur bırakılabilir. Bırakılmalıdır. Bunun için sözgelimi erken seçim bir zorunluluksa, onu hayata ge-

çirmenin de sorumluluğu T.Özal'ın değil, muhalefetindir. Oysa SHP'nin sahiden **erken** bir erken seçimi gerçekten istemediği apaçık ortada. S.Demirel iş görecek yerde boyuna lâf üreterek bir yere varılabileceğine kendinden başka herkesi inandırmaya çalışıyor. Bu gidişle erken seçimin lâfı edile edile kendisi düyına kalacak.

Erken seçim de, eğer erken seçim olacaksa mutlaka Kasım'da cumhurbaşkanı seçiminden önce yapılması sağlanmalı. Aksi takdirde C.Başkanı seçimi, ülkede seçmen iradesini hiçe sayan ve gaasıpların yıllardır ettiklerinin yanlarına kâr kalmasına kapı açan karanlık pazarlıkların konusu olacaktır. Bu bir. İkincisi: Ülkenin ve halkın ANAP yönetiminden ve onun muzır politikalarından, uygulamalarından, emrivakilerinden bir an önce kurtarılması her bakımdan en önde gelen zorunluluktur. Sözde "aklını başına toplayıp" rola gelen bir ANAP yönetimiyle sarmaş dolaş demokrasiye kavuşma temennileri ya da iktidarın şu ya da bu partinin başına nasılsa kendiliğinden konacağı umutlarıyla milletin çilesinin daha da dolmasını bekleyip durmak politika yapmak değildir.

Ayrıca erken seçim, eğer **seçim** olacaksa, önceden mutlaka yeni bir seçim yasasının çıkarılması sağlanmalı. Mevcut seçim yasasının amacı da, işlevi de halkın politik sürece burjuva politik anlamda dahi katılımını asgariye indirip seçmen iradesini çarpıtarak, parlamentoyu ülkenin ve halkın çıkarlarından olabildiğine soyutlayıp bir klik iktidarının göstermelik meşruiyet odağına çevirerek rejimin ve uluslararası finans kapitalin bastırdıkları ekonomik, sosyal politikaları sürekli gündemde tutmaktır. Böyle bir yasayla erken seçimi hedeflemek ya da buna razı edilmek 12 Eylül'ün "reorganizasyon" programının, rejimin hedeflerinin ve önceliklerinin, milletin kanını emenlerin dayattığı "gerekli"liklerin sürüp gitmesine önceden razı olmaktır. SHP'nin ya da DYP'nin mevcut yasadan "yararlanarak" tek başına(!) çoğunluk sağlayıp iktidar olmaları (farzımuhal gerçekleşse dahi) onları hiç de hayal ettikleri gibi **muktedir** kılmayacaktır; tersine, her biri için, rejimin esiri olmalarına en uygun vasatı oluşturacaktır.

Maksat ne yapıp edip "iktidar" olmak değil de demokrasiyi kazanma yönünde yol almak, milleti ekonomik zulümden ve talandan kurtarmayı hedeflemek, toplumsal çürümenin, kokuşmanın önünü kesmeye çalışmaksa, bunun için açıklık, kararlılık ve biraz da onurlu cüretle yapılacak şey besbelli: Erken seçimin zamanında, yani bu sonbahar geçmeden yapılmasını, ondan önce de yeni bir seçim yasasının her bakımdan demokratik bir anlayış ve yöntemle hazırlanıp çıkarılmasını sağlamak için HEMEN BUGÜNDEN DAVRANMAK.

Başarı için hemen bütün kozlar bugün muhalefetin elinde.

Sorun, muhalefetin muhalefet olmayı bilemeyeceğinde. ■

M.Tahir Hatiboğlu

D O K U N

Necdet Paşa aklandı mı?

Genelkurmay eski Başkanı Necdet Üruğ paşa, "onurlu ve saygın yaşama hakkı ağır şekilde zedelendiği" gerekçesiyle -sanki diğerlerinin böyle hakkı yok- Danıştay'da aklandı. Sevgili paşamızın bu aklanışı çok önemliymiş gibi, başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere, bütün gazeteler tarafından yüksek sesle kamuoyuna duyuruldu. Bereket aynı gün Cumhuriyet, cunta döneminde 40 kişinin işkenceden öldürüldüğünü yazdı. Eski paşamızın aklanacağı önceden belliydi. Devlet ve resmi ideolojisi, egemen güçler ve onların basını, bir zamanlar varlıklarının bir parçası saydıkları paşayı, kamuoyu önünde aklatmak için seferber oldu, daha doğrusu aklatmak zorundaydılar.

Nitekim Necdet paşamız kâğıt üzerinde aklandı. Acaba bu aklanma kamu vicdanında da benimsendi mi? Sanmıyoruz. Paşamız kamuoyunda aklanmak şöyle dursun "mahkûm" olmuştur. Aklanma haberinin yer aldığı Cumhuriyet'te cunta döneminde 40 kişinin işkenceden öldürüldüğü yazılıydı. Kırk kişide payı olan insan aklanır mı hiç? Eski paşa Necdet Üruğ, cunta döneminin en sorumlu üç-beş paşasından biridir. İstanbul gibi bir kentin sıkıyönetim komutanı, beşi bir yerde olanların genel sekreteri. Bu dönemi fazla yazmaya gerek yok; ölüm var, işkence var, işten atma var, sürgün var vs. Bu varların sorumluları arasında bu paşamızın adı var mı, var. Öyleyse aklanmak niye. İnsanoğlu unutkan olur derler ama, bu kadar da unutkan olmaz kuşkusuz. Paşanın varolduğu olayların hemen tümünün gerisinde MİT raporu var. Raporlarda yazılanlar Necdet paşayla ilgili yazılanların tam tersi. Birinde insan sevgisi ve yüreği, diğerinde bireysel çıkar ve zevk var. Daha açıkçası, insan sevgisi uğruna girişilen eylemler, örgüt çalışmaları, toplumu mutlu kılma ve yüceltme uğraşları, bu amaçlar uğruna özden verilen özveriler var. Paşamızın raporunda aşk, zevk, para, mafya, randevu evi vb. kara işler. Keşke paşamızın raporu diğerleri gibi olsaydı.

Paşamızın MİT raporunda aslı var ya da yok bakınız neler var: Yeraltı dünyasıyla ilişkili Alb.Fuat Dinçer, Necdet Üruğ'un evinde gelip kalan ve onunla senli benli konuşan ender insanlardan biridir. N.Üruğ yolsuzlukları kamuoyuna aksetmiş Şükrü Balcı'yı himaye etmiş ve cumhurbaşkanınca ödül verilmesini ve yolsuzluklarının kapatılmasını sağlamıştır. Üruğ'un oğlu Hadi yıllarca yeraltı dünyasıyla içiçe olmuştur. Randevucu Mülkü'ye ait evde sermaye olarak çalışan Gülser Bayer kendisini Necdet Üruğ'un yeğeni olarak tanıtmaktadır. Üruğ kadınlara düşkündür. F.Aslan Sheraton Oteli'nde Necdet Üruğ'a Emel Sayın'ı getirmiştir vd. Bunlar gibi bir yığın sav MİT yazanağında var. Bunlardan hangisi insana yönelik ak işler? Sadece birisi namuslu, aydın, dürüst insan için yazılsa sokağa çıkamaz. Eylül döneminin zedelerinden hiçbirinin MİT dosyasında bunlara benzer kirli ve kara yazı yoktur, olamaz.

Biz, yazılanların tamamı doğru demiyoruz. Biz, aynı paşa, MİT raporlarıyla binlerce insanı inim inim inletti demek istiyoruz. Kendisi için yalan diye dava açan paşa hazretleri, acaba, diğerleri hakkında yazılanlara yalandır diyebilir mi? Merak ediyoruz. En azından bütün MİT raporlarının açıklanmasını savunabilir mi? Paşamız böyle düşünmediği sürece aklanmanın köşesinden geçemez. Aziz Nesin'in dediği gibi 55 milyonun genelkurmay başkanı olması beklenemez. Paşanın aklanması için başka koşullar da var. Devletten alacağı 40 milyon lirayı İnsan Hakları Derneği'ne bağışlamalıdır. Kendini bundan böyle insan haklarını aramaya adamalı ve İHD'ne üye olmalıdır. Ayrıca kamuoyundan özür dilemelidir. Danıştay 10. Dairesi'nin beş yargıcının aklaması yetmez.

Paşamızın döneminde "suç delili bırakmaksızın suç işleyenler" diye yeni bir hukuk kuralı icat edildi. Başbakan Bülent Ulusu paşamız 4.2.1983'te üniversitelere gönderdiği genelgede, bazı öğretim üyelerini böyle bir suçla tanımladı. Delilsiz suç olur mu? Olmaz. Paşalar bu, derlerse olur. Kanımızca MİT raporlarında yazılanları delilsiz suç sayıyor olmalılar. Öyleyse, paşa için yazılanların tamamı delilsiz suça girer. Bu durumda sevgili paşamız 1402'lik olmalıydı. Çünkü, bu genelgeyle pek çok öğretim üyesi 1402'lik yapılıp, hem de sayın paşamızın eliyle üniversitelerden atıldılar. Keşke paşamız 1402'lik olsaydı da genelkurmay başkanı olmasaydı. Dosyasında onurlu yazılar yazılırdı. 1402'lik olmanın onurunu çoluk çocuğu ile taşırdı.

Necdet Paşa bir zamanlar burnundan kıl aldırmıyordu. Gazeteciler, gazete sahipleri kapısında görüşmek için bekliyorlardı. Şimdi iş tersine döndü, paşamız artık burnundan kıl aldırıyor, kendisi gazete kapılarını aşındırıyor, Danıştay'da hak-hukuk aramak için koridor aşındırıyor. Sayın paşamız geçmişte demokrasiyi, insan haklarını savunsaydı, ne kendisi ne de bizler hak-hukuk arayışı içinde olurduk. Kamuoyunca henüz "mahkûm" sayılan, Danıştay'ca aklanan sevgili paşamız için verilen bu karar sevindiricidir. MİT raporları bu olayla geçersiz kılınmıştır. Bundan sonra asıl sorun MİT raporlarının açık olmasıdır. Paşamız bundan sonraki yaşamında bu konuda uğraş vermelidir. Aklanmak öyle kolay değil. "Onurlu ve saygın yaşam hakkının" herkese hak olduğunu bilmeli. Paşamızın bunlar dışında seçeneği yoktur, bilsin. ■

KADIN KURULTAYI, GELECEK KURULTAYLARIN HABERCİSİ

Kadınların arasındaki tüm ayrılıklara, çekincelere, toplanırdı toplanamazdı endişelerine rağmen, kurultay toplandı.

"KADINLAR!

Tanışmak ve kadın olmaktan doğan sorunlarımızı bir arada konuşmak, tartışmak ve dayanışmak için bir kadın kurultayı düzenlemek üzere; bir süredir çeşitli kadın grupları ve tek tek kadınlar olarak, çalışmalar yapıyoruz.

Bu çalışmalarımızın sonucunda, kurultayın gündemini oluşturacak bir program taslağı belirlendi. Ana başlıklar ile yanda dökümünü verdiğimiz kadın platformunun, olabilen en geniş katılımlarla zenginleşmesi kadın kurultayını anlamlı kılacaktır.

Kurultaya katılınız, destek veriniz...
Kurultayda buluşmak üzere.
Düzenleme: Kadın Platformu
Tarih: 19-20-21 Mayıs 1989".

İki sayfalık bu çağrı davetiyesinin diğer sayfası evvelce pek çok yayın organında yer alan programa yer veriyordu ve kadınları

"Bu konularda, tebliğ vermeye, oturum yönetmeye, tanıklıklara, grup (atölye) çalışmalarına katılmaya, kurultaya destek olmaya" çağırıyordu.

Bu kısacık çağrının oluşması için harcanan emek, günler ve geceler boyu süren yorgunluk, hiçbiri ama hiçbiri bu davetiyede görülmüyordu.

Kadınların toplumsal konumlarının tartışılması ve çözümlerine ilişkin görüşlerin tüm çeşitliliği ile kamuoyuna yansıtılması için İHD Kadın Komisyonu'nun öncülüğünde Kasım 1988'de başlamıştı ilk toplantılar. Zaman zaman biteviye, içinden çıkılmaz bir hal almış, grupların terk etme tehditleri hiç azalmadan devam etmişti... Yine de aradaki tüm ayrılıklara, çekincelere rağmen, toplanırdı toplanamazdı endişelerine rağmen, kurultay toplandı.

Hazırlık çalışmalarından salona taşınmış, sinirlilik ve gerilime, ilk olmanın acemiliklerine rağmen, kurultayı başarabilmiş olmanın farkedilir kıvancı yaşanıyordu salonda. Yine de tahammülsüzlük, bazı gruplarda 'dışlanmışlık' duygusunun güçlü bir biçimde yaşanmasına yol açtı daha ilk günden. İkinci gün bir erkeğe otuz saniyelik söz verilmesi ise bardağı taşıran son damlaydı.

Kurultayın hazırlayıcıları daha hazırlık çalışmalarının başında bu kurultayın bir kadın kurultayı olduğunu ve diğer toplantı ve kurultaylardan farklı olarak öncelikle kadınlara söz hakkı verilmesini kararlaştırmışlardı. Çünkü başkaca platformlarda birarada tartışma zeminleri zaten vardı ve kadınlar bu kurultayı bir anlamda kendi seslerini duyurmak, başka platformlarda kendilerine verilmeyen bir hakkı, söz söyleme hakkını kullanmak için topluyorlardı...

Ancak yorgunluğun ve dalgınlığın, konuşma sırası bekleyen kadınların olduğu gerçeğini görmesini engellediği oturum yöneticisi -yemek arası verilmeden önce kalmış otuz saniyeyi- bir erkeğe konuşma hakkı olarak verince salon birden karıştı. Feminist ve sosyalist feminist grupların protestoları oturumun öğleden sonraki bölümüne de taştı... Bu protestolar, bir evvelki olaylı oturum yöneticisinin, yorgunluk, stres ve erkek arkadaşın sürekli ve yoğun üstelemesinin boğuculuğu nedeni ile meydana gelen ve tamamen kendisinin sorumlu olduğu durumdan dolayı kurultaydan ve katılanlardan özür dilemesi ile yatışır gibi oldu.

Kurultayın 5. ve 6. oturumlarında oturum yöneticilerinin sürekli olarak feminist çevrelerden kadınlara söz vermeleri de tedirginlikler yarattı.

▶ *Söz kadınların. Kurultaya gelen 2500 kadın sesini duyurmaya çalıştı.*

Kadınların özgürleşme/kurtuluş perspektifleri bölümünün tartışılmasına gelmişti ki sıra, tebliğ sunmak için kürsüye gelen konuşmacı, bir evvelki oturumda meydana gelen durumla ilgili olarak oturum yöneticilerine bir protesto bildirgesi verdiklerini fakat bu bildirgenin okunmasının reddedildiğini bu nedenle bu bildirgeyi kendisinin okuyacağını söyledi. Oturum yöneticisi Jülide Gülizar, Kurultay Düzenleme Komitesi'nin kendisine, yönettiği oturumun konuşmalarını kesme yetkisini verdiğini söyledi, konuşmacı bildirgeyi okumakta ısrarlı davranınca, doğrusu kendisinden hiç de beklenilmeyen bir davranışla konuşmacının elindeki kâğıdı aldı ve yırttı.

Söz ve düşünce özgürlüğünü sadece kendimiz için mi istiyoruz? Başkalarının paylaşmadığımız düşünceleri söylemesine tahammülümüz yok mu? Hem de ilkelerin çiğnenişinin sorumlusu olduğumuz bir durumda... Bunun da ötesinde yüzlerce insanın emeği, uykusuz geceleri pahasına oluşturulmuş bir kurultayın bir oturumunu yönetmek, kurultayın tamamına sahip olmak duygusunu mu veriyor? Böyle olmadığını umud ederek, bir küçük kıvılcımın kurultaya gölge düşürmesinin temellerini araştırmakta yarar var.

Kurultayın hazırlık çalışmaları sırasında neredeyse kişisel olarak algılanan farklılıkların ideolojik olduğu kavranılmış olsaydı; aynı grupların birbirlerini "ikna etmesi"nin değil, ayrılıklarını muhafaza ederek birarada olabilmenin yollarını bulabilmek olduğu benimsenmiş olsaydı yine de bu durum meydana gelir miydi?

Neredeyse naif bir şekilde karşılıklı "güven" olgusuna yani sübjektivizme dayandırılmadan; tek tek grupların sadece kendilerinin değil, diğer grupların da haklarını korumadaki kararlılıkları olmadan; kısacası iç hukuksallık sağlanmadan "iyi niyet ve güven" sözcükleri sadece bu kurultayda değil ayrı görüşlerin birlikte yapacakları tüm çalışmalarda yeterli olmayacaktır.

Öfkeyi ya da öfkeli çıkışları dizginlemek, bireysel çabaların ya da olgunlukların ötesinde, karşılıklı haklara saygıyı güvence altına almakla mümkün olacaktır.

Yine de unutulmamalıdır ki bu kurultay adı üstünde 1. Kadın Kurultayı'dır ve en azından bu nedenle tüm aksaklıklarına, tüm tartışmalarına rağmen bir Kapanış Bildirgesi'ni ortak olarak yayınlayabilmiştir. İşte sadece bu bile gelecek yeni kadın kurultaylarının habercisidir... ■

Kurultayın ardından

19-20 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da toplanan kadınlar. Aylar süren bir ön hazırlık. Katılan tüm kişi ve grupların abartmasız elinden gelen tüm çabasını göstermesi. Kurultayı gölgeleyecek, amacından saptıracak herhangi bir yanlışın olmaması için herkesin uyması gereken kararlar. Tebliğlerin, tartışmaların dakika dakika hesabı. Gelen mesajların ne kadar zaman alacağına kadar. Ayrı ayrı yaklaşımların olmasının getireceği ciddi sorunların çıkması halinde yardımcı olabilecek soğukkanlı, sağduyulu salon görevlilerine kadar.

Ankara, İzmir, Antalya, Kayseri, Mersin, Adana, Antakya, Gaziantep, Bursa, Eskişehir, Diyarbakır, Kars, Ordu, Zonguldak, Edirne, Kocaeli ve Kıbrıs'tan 2500 civarında arkadaşın katıldığı 1. Kadın Kurultayı aksamalara rağmen başarıyla yapıldı.

Kurultayı bir bütün olarak ele alıp değerlendirdiğimizde genelde başarılı olmasına karşılık ciddi aksaklıkları olduğunu da görmek gerekir. Aksamanın en önemli nedeni işin en başında yani kurultay programında aranmalıdır. Her biri başlı başına bir inceleme araştırma konusu olan 8 ayrı konunun yalnızca iki gün ve toplam 12 saat içinde sorulması ve tartışılması öngörülmüştür. Tebliğlere azami on dakikanın verilmesi, tartışmalara ise neredeyse iki dakikalık bir süre tanınması mikrofona ulaşma süresi de düşünülürse bir nevi ışınlama sistemi yaratmış, tartışmalara katılmak isteyen arkadaşlar söylemeyi düşündüklerini ancak bir iki cümleyle özetlemek zorunda kalmıştır. Bu durumda, ta başından düşündüğümüz "özgün kadın sorunlarını tartışmak, talepler üretmek, çözüm yolları aramak" gibi beklentilerimize ulaşmak mümkün olmamıştır. İkinci bir aksama, kurultayın 12 Eylül sonrasının ilk büyük kadın toplantısı olmasından kaynaklanmıştır. Katılanların neredeyse yarısının cezaevi kapısında beklemiş, her türden devlet şiddetine maruz kalmış kadınlardan oluşması, işkencecilerden hesap sorulması istemini, politik mücadele eğilimini öne çıkarmıştır. Bu, arada Nazım Hikmet tartışmasının açılması neredeyse bir saflaşma psikolojisi yaratmıştır. "Ekonomik yaşamda kadın" konusu ayrılan sürenin kısa olmasından dolayı özelden genele kaymış, sorun kısaca düzen değişikliği talebine dayandırılmıştır.

Tüm bu gelişmeler feminist arkadaşlarda bir tepkiye yolaçmış, kurultayın sosyalist kadınlar kurultayına dönüştüğünü, amacından kasıtlı saptırıldığını iddia etmelerine fırsat yaratmıştır. Kurultay çalışmalarına başından beri aktif çabaları ve sağduyulu yaklaşımlarıyla gerçekten ciddi katkıları olan sosyalist feminist arkadaşların ani tepkileri de sorunları büyütmüştür.

Kişisel fevri çıkış ve yanlışlıkların zaman zaman bardağı taşırması, birincisi gerçekleştirilen ortak çalışma azmini ,birlikte iş yapma anlayışını kesinlikle zaafa uğratmamalıdır. Şüphesiz prensip sahibi herkes, kendi eksiklik ve hatalarını özeleştirel bir tutumla ele alıp, dersler çıkartacaktır.

Sonuç olarak, 1. Kadın Kurultayı, örgütlenme gibi çok önemli bir hedefin tartışılamamasına, kapanış bildirgesinin ciddi eksiklikler taşımasına rağmen, Türkiye kadın hareketindeki çeşitlilikleri, canlılığı, tartışmaya susamışlığı yansıtması bakımından yeni bir dönemin kapısını aralamış ve kadın hareketimizin çözülmesi gereken potansiyel problemlerini de açığa çıkartmıştır. Bu yeni dönemin dayattığı görevleri başarmak amacıyla; 1. Nasıl bir kadın programı; 2. Nasıl bir kadın örgütlenmesi; 3. Nasıl ve ne türde kadın eylemleri, etkinlikleri yapılabileceğinin tartışmasını birlikte örgütlemek üzere, kurultayı hazırlayan KADIN PLATFORMU bir insiyatif olarak kalıcılaştırılmalı, bileşimi genişletilmeli ve doğal olan farklılıkları ortak bir eylem ve araştırma çizgisinde birleştirmek için KADIN BÜLTENİ çıkartılmalıdır. Bunları yapabildiğimiz ölçüde 1. Kadın Kurultayı'nın kazanımları kalıcılaşabilir ve ortaya çıkan problemler dramatik boyutlar almadan hoşgörüyle ele alınabilinir.

2. Kadın Kurultayı'nı daha güzel, daha bilimsel ve daha güçlü yine hep birlikte yapacağız. ■

Fazilet Yiğit

▲ Birliktelikte ilk adım. *Kurultay Türkiye kadın hareketindeki çeşitliliği, canlılığı, tartışmaya susamışlığı ortaya çıkarıyordu.*

Bağımsız kadın hareketi süreç içinde oluşur

I. Kadın Kurultayı'nın değerlendirilmesini değişik eğilimlerden kadınlarla konuşarak okurlarımıza tam olarak iletme isteğimiz dergimizin baskıya yetiştirilmesi nedeniyle kapsamlı bir biçimde gerçekleştirilemedi. Kurultay'ı terkeden eğilimlerden birinde yer alan sayın Filiz Koçali sorularımızı yanıtlamak nezaketini gösterdi. Koçali İnsan Hakları Derneği Kadın Komisyonu başkanı ve yaklaşık iki yıldır, yani "dayağa karşı yürüyüş"ten bu yana kadın mücadelesi içinde yer alıyor.

▶Sayın Koçali, Kurultay'a katılırken beklentileriniz nelerdi?

Kurultay çalışmalarına başladığımızda kadın dernekleri ya da kadın dergi ve çevrelerinin yanı sıra kendi meslek sorunları etrafında, mahallelerde biraraya gelen kadınlar olduğunu biliyorduk. Hem politik tercihleri etrafında örgütlenmiş kadın gruplarının (feminist, sosyalist feminist ve sosyalist kadınların), hem de özgül koşulları etrafında örgütlenmiş kadınların birbirlerini tanıyabilmelerini, tartışmalarını ve ortak talepler üretmelerini umuyordum. Ayrıca biçim olarak da bildik kurultaylar dışında bir örgütlenme modeliyle pek çok kadının bu kurultayda söz alıp kendini ifade edebilmesini istiyordum.

▶Kurultayda beklentileriniz gerçekleşti mi?

Yarı yarıya gerçekleşti sayılır. Bundan sonra kimlerle beraber kadın mücadelesi yürütebileceğimi anladım. Bildirgede 1. görüşü savunanlar kadın kurtuluşu alanıyla, başka mücadele alanlarını ayıran, yalnızca kadın olmaktan doğan sorunlar çerçevesinde biraraya gelmek isteyen kadınlarla çok güzel bir dayanışma yaşadık. Ama özgül sorunları etrafında biraraya gelen kadınlar kendilerini bu kurultayda yeterince ifade edemediler. (Hemşireler, öğrenciler ve bankacılar dışında.) Ev kadınlarının, travestilerin örgütlü olması, tek tek bile olsa bu kurultayda kendi sözlerini söylemeleri bir başka olumluluktu. En büyük eksiğimiz ise başından beri istediğimiz halde küçük grup, atölye çalışmalarını gerçekleştirememiz oldu.

▶Kurultayı terkedenler neden terk ettiler?

"Onlarla özel olarak konuşamadım. Ama Jülide Gülizar'ın antidemokratik davranışı, sırada konuşmak için bekleyen kadınlar olmasına karşın bir erkeğe söz verilmesi ve bazı konuşmacıların feminist düşmanlığı yapması neden olabilir. Kurultayı terkeden feminist, sosyalist feminist ve bazı sosyalist kadınlar konuşmalarında da kurultaya kadın dayanışması için geldiklerini belirtmişlerdi. Ama kurultaya yalnızca sosyalist kadınlarla dayanışmak için gelen kendine 'sosyalistim' diyen kadınlar buna tahammül gösteremediler."

▶Türkiye'de birleşik, bağımsız kadın hareketinin oluşumu için neler düşünüyorsunuz?

Birleşik değil, bağımsız kadın hareketinden yanayım. Bağımsızlığın altını çizebilen, her durumdan, her kesimden kadının yer aldığı bir hareket olacak bu. Kendi gündemini saptayabilen, kendi örgütlenme biçimleri ve araçlarıyla mücadele eden kadınlar ve kadın grupları bağımsız kadın hareketini oluşturacak. Kurultaylar böyle birşey için yeterli değil. Çünkü bağımsız kadın hareketi "başla" deyince başlamaz, süreç içinde oluşur. Üstelik bu kurultayda bağımsız kadın örgütleri dışında, pek çok **"bağımlı"** kadın örgütleri vardı. ■

SOKAKLARDAKİ KAN İZLERİ

▲ Çocuk yüreği durdu artık. Mehmet Akif alnından vuruldu. Kimiler isyan etti? Kimiler utançla başını eğdi?

Yıl 1977'ydi, günlerden 1 Mayıs. Taksim Meydanı'nda, o büyük kalabalığın içindeydim. Hemen yanıbaşında vaktinden önce çökmüş orta yaşlı bir adam gözyaşlarından hiç utanmadan sürekli ağlıyor ve hep aynı sözleri yineliyordu: "Kızım bu sevinçli güftü yaşamalıydı. Şimdi o, bizi mutlaka bir yerlerden izliyordur, eminim buna izliyordur, sevinç içindedir, sevinç içinde..."

Orta yaşlı adamın üniversiteye giden ondokuz yaşındaki kızı çok değil bir buçuk ay önce Şişli otobüs durağında tabanca kurşunuyla öldürülmüştü. Katilleri henüz bulunamamıştı.

O gün, o büyük kalabalığın içinde orta yaşlı adamla uzun uzun dolaştık. Bana, "sokaklardaki kan izleri silinmedikçe ruhum feraha çıkmayacak, çektiğim azap, kızıma duyduğum özlem dinmeyecek" dedi. "Sokaklardaki kan izleri silinmedikçe..."

Sonra birden silah sesleri duyuldu, meydandaki büyük sevinç yerini paniğe, korku dolu çığlıklara, acımasızca yapılan bir katliama bıraktı. Ben orta yaşlı adamı gözden yitirdim.

Yıllar sonra, 1989 yılının 1 Mayısı'nda güvenlik güçlerinin kuşattığı Taksim Meydanı'nda sabahın erken saatlerinde dolaşırken o orta yaşlı adam yeniden aklıma geldi. Hiç kuşkum yok kızının katilleri bulunmadı, şimdi, bir küçük emekli evinde onlar, karı koca kızlarının büyük boy çerçevelenmiş ondokuz yaş resmine bakıp yüreklerindeki özlemi dindirmek için birbirlerine destek olmaya çalışıyorlar. Her ilkbaharda diğerlerinden çevresinde açan hercai menekşelerin parıltısıyla ayrılan bir mezarın başında sessizce durup dua ediyorlar. Duaları hep aynı sonla bitiyor: "Çok güneş açtı, çok yağmur yağdı ama yerdeki kan izleri silinmedi... Kanın soğuk rengi parlak gün ışığıyla silinsin artık, silinsin..."

Taksim Meydanı'nın çevresinde, Tarlabaşı'na inen yollarda, Şişli, Mecidiyeköy sokaklarında dolaşıyorum, vakit çok erken, içimde hep o orta yaşlı adama rastlama umudu. Bir yandan da düşünüyorum, 1977 yılında ilkokula giden çocuklar şimdi birer üniversiteli oldular, iş güç kuranlar vardır, kimileri evlenip çoluk çocuğa karışmıştır bile... Yıllar nasıl da geçip gitmiş. Çok ortak acıların, çok ortak kızgınlıkların yüreğimde bıraktığı tortunun acı tadını duyuyorum, şimdi diyorum, bütün bu güvenlik önlemlerine, şu tepede hiç durmadan dolaşan helikopterin ürkütücü sesine rağmen, insanlar en güzel giysileri, en güzel sevinçleriyle meydanları doldurup yeryüzündeki tüm insanlarla aynı günde benzer meydanlarda olmanın, aynı türküleri söylemenin, aynı sevinci paylaşmanın coşkusunu yaşayacaklar, diyorum. Helikopterlerin o ürkütücü sesine, binlerce güvenlik görevlisine rağmen.

Hayır, bunların hiçbiri olmuyor, önce ürpertici bir gerginlik ardından otuzar kırkar kişilik gruplar halinde en saf, en doğal hakları için yürüyen, meydanlara çıkmaya çalışan insanlara acımasızca inen sopalar. Sopalar yalnızca insan bedenlerine değil, insan yüreklerine, en güzel insanı yüzlerine, en güzel umutlara iniyor. Onlara, güzelim yüzlerine bakıyorum, kimi genç kızlar kızımdan iki, üç yaş büyük, kocaman açılmış gözlerinde ne olduğunu kavrayamamanın verdiği bir şaşkınlık, "insanoğlu bunca acımasız nasıl olabilir?" sordukları tek soru bu. Ve yüzlerine yerleşiveren bunca acımasızlık karşısında duydukları o derin utanç duygusu.

Kaçmayı bile bilemeyecek kadar deneysizler. Sığınacak yerleri yok. Tek başlarına öylece bırakılmışlar sopaların ve copların oluşturduğu bir vahşi orman içinde, yardım edin, diye bağırıyorlar.

Kim, nasıl yardım edecek?

Öylesine azlar ki... Kurulan umutlar boşa çıkmış, yapayalnızlar, çok zaman oldukları gibi.

Birden evlerin pencereleri, kapıları açılıyor, doğumun ve ölümün acısını en çok bilenler, analar silahın, sopanın yoketmeye çalıştığı gencecik bedenlere, umutlara, siper oluyorlar. İlk ses onlardan, ilk çığlık onlardan geliyor.

"Yeter! Onlar hepimizin çocukları, yeter siz insan değil misiniz?" "Sizlerin çocukları yok mu?" "Düşman mı onlar, ne yaptılar, kime ne kötülükleri oldu?" Sonra sopaların, kurşunların yaraladığı bedenlere sımsıkı sarılıyorlar. Bu kez çok kararlılar. "Onlar bizim çocuklarımız, hepimizin!"

Kenti kuşatan polis güçlerinde ilk şaşkınlık. Belki de ilk sorular. Ama neden durmuyor bu acımasızca öldürme, yoketme isteği? İşte Mehmet Akif alnından vuruluyor. Gencecik bir çırak, Kurtuluş Savaşı'na katılan gazi dedelerinden biri koymuş adını, kimbilir hangi umutlarla, hangi özlemlerle taşıdı onu, kimbilir? Çocuk yüreği durdu artık.

"Öldü" diyor tütüncüye giren bir polis, "ölüm oldu." Yüzü sararmış, inanmamış bir hali var. Ölümün böylesine kolay, böylesine anlık bir olay olduğunu kavramamış gibi, inanmamış gibi, "öldü" diyor. Ölen yaşında bir erkek kardeşi varmış, evden kaçmış, çok aramışlar bulamamışlar.

Ölen yaşında bir erkek kardeşi varmış.

Soluk almak için tütüncüye sığınan ve ölümü kavramaya çalışan polisi orada bırakıp çıkıyorum. Sokaklarda kırık gözlükler, ayakkabılar, sayfaları paramparça olmuş ders kitapları, güvenlik güçleri, helikopterin gürültüsü, bir dostuma rastlıyorum. Beyoğlu karakolunun yanıbaşındaki iş yerlerinde çalışırlarken karakoldan yükselen çığlıklara işçiler dayanamamış hep birlikte işi bırakmışlar, acılı hiçbir şey yapamamanın ezikliğiyle sokaklarda yürüyüp gitmişler.

Kimler acaba diye düşünüyorum bugün en çok bu duyguyu duydu. Hiçbir şey yapamamanın getirdiği o çaresizlik duygusunu. Kimler isyan etti, kimler utançla başını eğdi? Kimler?

İlk sıraya kendimi koyuyorum, çaresiz, yapayalnız, kızım yaşındaki genç insanların yüzlerinde gördüğüm başkaları adına duyulan utanç duygusunu içimde taşıyarak kentin sokaklarında yürümeyi sürdürüyorum. Yanıbaşımda hep o yıllar öncesinden gelen ses: "Sokaklardaki kan izleri silinmedikçe kızıma duyduğum özlem dinmeyecek... Sokaklardaki kan izleri... ■

SAPLA SAMANI KARIŞTIRMAK

Dünyanın neresinde görülmüştür silahsız toplulukların üzerine ateş açmak? Bu hangi demokraside var?

Dünyanın yüz onaltı ülkesinde kutlanagelen 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın yüzüncü yıldönümünde Türkiye'de de bu bayramı kutlamak isteyenlerle engellemek isteyenler arasında kimi olaylar oldu.

Neydi olanlar?

İşçiler ve onların destekçisi gençlik 1 Mayıs 1989'da alanlarda toplanıp şarkılar, türküler söylemek, günün anlamını daha geniş yığınlara duyuracak gösteriler düzenlemek istediler. Kimi işçi sendikalarının oluşturduğu bir komite, yasal bir gösteri yapabilmek için girişimde bulundu.

Siyasal iktidar ise, 1 Mayıs'ın bütün dünya işçilerinin bayramı olsa da, Türk işçilerinin bayramı olmadığı görüşündeydi. Bu günün bayram olarak kutlanmasını ideolojik amaçlı bir eylem olarak görüyordu.

İşin şaşırtıcı yanı, başlangıçta bu görüşe, en büyük işçi birliği, Türk-İş Konfederasyonu'nun da sıcak bakmasıydı. Onlar da 1 Mayıs'ı kendileri için bayram saymıyor, bizim bayramımız, 24 Temmuz'dur diyorlardı. 24 Temmuz'da ülkemizde Sendikalar ve Toplu Sözleşme Yasaları kabul edilmişti de Türk-İş de bugünü bayram saymıştı...

Amerikan tipi sendikacılığa dönük, desteğini büyük ölçüde Amerika'dan almış Türk-İş'in uzlaşmacılığı ve idare-i maslahatçılığı açık seçik bilindiğinden bu tutum çok fazla yadırgatıcı değildi. Kendisini demokratik solcu sayan DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in bu görüşü savunması da azıcık buruk da olsa belki anlayışla karşılanabilirdi.

Siyasi iktidar, yürürlükteki Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na dayanarak 1 Mayıs'ta toplantı ve gösteri yapılmasını yasakladı. Özellikle İstanbul'da sıkıyönetimsiz bir sıkıyönetim ilan etti, mahalle bekçilerinden karakol polislerine tüm güvenlik güçlerini sokaklara salarak bir tür karşı gösteriyi devlet adına düzenledi.

İşin bu noktasına kadar olanlar belki anlayışla karşılanabilirdi.

Ama iş burda kalmadı.

Türkiye'de de kimi Batı ülkeleri gibi bir demokrasi olduğunu sananlardan bir bölümü sokağa çıktı ve izinsiz de olsa bir gösteri yapmaya kalkıştılar. Bir kısım işçiler ise, gösterilerin yasaklandığından da habersiz toplanmaya başladılar.

İşte bu noktada da devlet terörü kendini gösterdi.

Kendilerini devletle özdeşleşmiş sanan birtakım görevliler silahlarına sarıldılar. Toplananların üzerine coplarla, tahta sopalarla ve tabancaları, makinalı tabancalarıyla saldırdılar. Ondokuz yaşında bir genç işçi öldürüldü, kırka yakın insan da yaralandı. Yüzlerce kişi gözaltına alındı.

Üstlerine ateş açılan, içlerinden biri ölen, kırk kadarı yaralanan insanlar silahlı mıydı? Yooo hayır! Ama üstlerine ateş açıldı.

Peki ateş emrini kim verdi?

Bu belli değil. Bu gidişle belli olacağı da yok. Ölen öldüğü ile kalacak gibi.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, vaktiyle İçişleri Bakanlığı müsteşarlığı yapmış, iktidar partisinin milletvekilliğine seçilmiş ve ANAP genel başkan yardımcılığına kadar yükseltilmiş bir politikacının da İstanbul'daki bu 1 Mayıs olaylarının hemen ardından ister şu, ister bu amaçla söylemiş olsun, Fatih Kanunnamesi'ndeki ünlü, "devletin bekası için kardeş katli caizdir" hükmünü anımsatması da olayların üstüne tüy dikti.

Sapla saman gerçekten birbirine karıştırılıyordu.

Ne demekti devletin bekası için kardeş katli? Bu ortaçağ kalıntısı hüküm, aradan beş yüz yıl geçtikten sonra nasıl olur da yeniden piyasaya sürülebilirdi? Bu, işin bir tarafı.

Dahası var:

Dünyanın neresinde görülmüştür silahsız toplulukların üzerine ateş açmak? Bu hangi demokraside var?

Gerçek bir demokraside böyle bir olay salt bu olaya yol açan bir ilin yöneticilerini değil, ülkenin yöneticilerini iş başından çektirmeye yeter. Ama, işte aradan bir ay geçti. Özal iktidarının kılı kıpırdamadı.

Niye?

Çünkü ülkemizde böylesine olaylar vukuat-ı adiyeden sayılıyor. Çok kişi, olur böyle şeyler diyebiliyor. Muhalefete bakıyoruz. Acaba seslerini çıkaracaklar mı?

Yooo! Onlar da bir noktada bu işlerin ortağı durumunda kalmayı, kendi devlet anlayışlarına uygun buluyorlar. Türkiye'de devlet terörü olağan sayılıyor. Yadırganmıyor.

Bu işin salt bir yanı.

Bir başka yan daha var.

O da ülkemizdeki işçi sınıfının durumu ve tutumu...

İstanbul altı yedi milyon insanı olan bir metropol. Ve bu metropoldeki insanların en azından bir-iki milyonu işçi ya da işçi ailesi. Büro işçilerini, mavi yakalıları, tezgâhtarları şunları bunları bir yana koyuyoruz. Büyüklü küçüklü işletmelerdeki sanayi işçilerini, ulaştırma işçilerini dok ve liman işçilerini söylüyoruz. Bunlardan kaç binde biri 1 Mayıs günü sokağa çıktı, bayram kutlamayı aklından geçirdi?

Bir milyonda beş bin, on bin diyebilir miyiz? Mümkün değil!..

Oysa 1 Mayıs günü, çoluğu ve çocuğu ile İstanbul sokaklarına bir milyon, iki milyon insan dökülseydi, ülkenin her kentinde kendilerini işçi sayanlar ve işçilere kendilerini yakın sayanlar sokaklara dökülselerdi? Başkaca hiçbir şey yapmadan, hiçbir slogan atmadan, hatta göğüslerinde birer karanfil bile taşımadan çolukları çocuklarıyla yollarda sokaklarda dolaşsalardı, acaba devlet adına sergilenen terör gene gösterilebilir miydi? Hiç sanmıyoruz. Sokağa dökülmüş bilinçli ve inançlı insan selleri karşısında, o kurşun sıkan polislerin, bekçilerin, trafikçilerin karşısında bunların çolukları çocukları, eşleri, kardeşleri, anaları, babaları da yer alsaydı acaba aynı tablo sergilenebilir miydi? Hiç sanmıyoruz.

Devlet terörünü önlemenin yolu, salt iktidardakilerin anlayışına bırakılacak kadar basit bir iş değildir. Devlet terörü, bilinçli işçi ve halk yığınlarının devlet katında karar ve söz sahibi olmasıyla önlenir. Bunun yolu ise demokrasiden geçer. Ama bilmek gerekir ki, demokrasi de kendi kendine gelmez. Buna inanan, bunu gerçekten isteyen ve bu işe gönül vermiş insan yığınlarının öncülüğü ile gerçekleşir.

Ülkemizde görünen manzara ise pek böyle değil. Dolayısıyla daha biz çok uzun yıllar hamamda şarkı söylemeye devam ederiz. Görünen köy bu. ■

▼ **Devlet terörü.** *Eli sopalı, tabancalı polislerin, trafikçilerin, bekçilerin karşısına kendi çocukları, eşleri, kardeşleri çıksa aynı tablo sergilenebilir miydi?*

Dr. Ataman Tangör

ŞİDDET

Spor karşılaşmaları gibi masum gösterilerde insanlık dışı vahşete dönüşebilen şiddet, bazen küfürbazlıkta, bazen hazırol-rahat komutunda, bazen "komünist avında", bazen polislik hüviyeti içinde ortaya çıkar.

ABD'li psikolog Milgram 1960'larda bir deney gerçekleştirdi. Sokaktan geçenlerden seçtiği 280 kişinin yarısını "öğretmen" ve diğer yarısını "öğrenci" olarak ayırdı. Öğretmenlerden, yanıtların yanlış olması halinde öğrencilere, önlerindeki panodan 15-450 vata kadar elektrik akımı vermeleri istendi. Aslında gerçek bir elektrik akımı verilmediğini öğretmen denekler bilmiyorlardı. Ancak öğrenciler sanki gerçek akım verilmişcesine, akım şiddetine uygun bağırma, ağlama, yakınma ve yalvarma tepkileri gösteriyorlardı. Öğretmenlerin hiçbiri deneyde akım vermeyi reddetmedi. Ayrıca % 66'sı öğrencilerin tüm feryatlarına karşın öldürücü olduğunu bildikleri 315 V üstüne çıktılar. Öğrencilerin feryatları ve kıvranmaları karşısında bazı öğretmenler ne yapmaları gerektiğini sorduklarında aldıkları yanıt "göreviniz devamı etmektir". oldu ve bunun üzerine % 37.5'i deneyi protesto ederek salonu terketti. Deneklerin % 40'ı işçi, % 40'ı memur ve % 20'si serbest meslek sahibi idi. Paranın ve başka bir çıkarın rol oynamadığı bu deney sonucunda Milgram, Amerikan halkının büyük bir çoğunluğunun sado-mazoşist olduğu sonucuna vardı.

Şiddet psikolojisi, enerjisini özellikle önyargı ve bağnazlıktan alır. Kişi kendi korkusundan kaçmak için sürekli düşman ve suçlu arar, bulduğunda şiddet göstererek rahatlar.

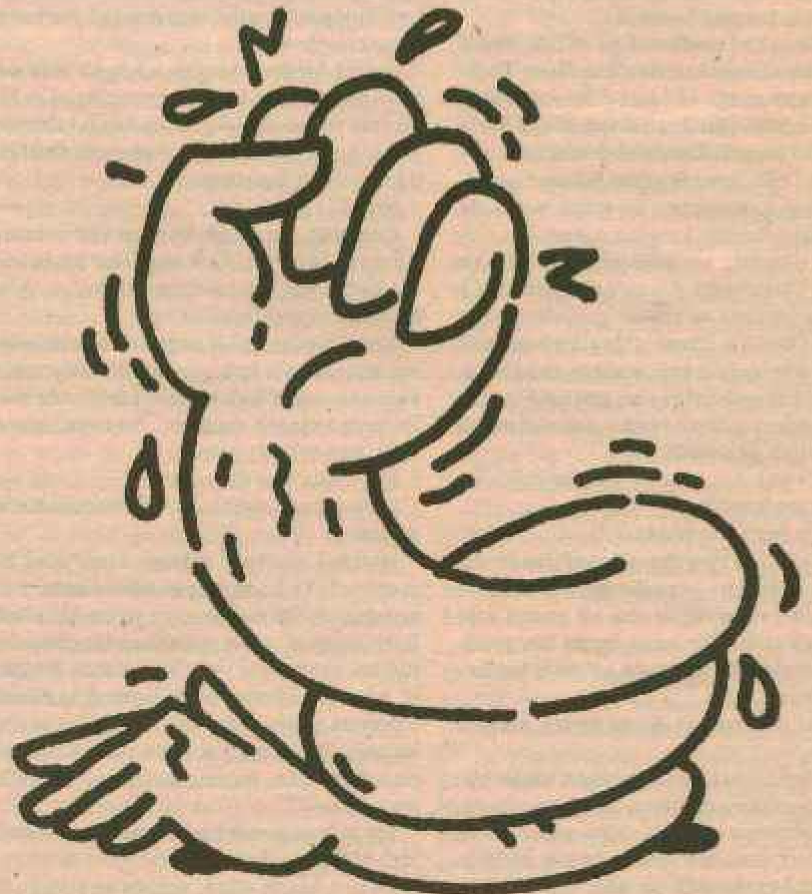
Şiddet ve saldırganlığın işleyişinin ruhsal dinamikleri konusunda çok özetle iki görüş ve tezden söz edilir: Freudcu psikanaliz kuramı saldırganlığın bir dürtü olduğunu ve insanın biyolojik-ruhsal yapılanmasına ve "thanatos" denen ölüm içgüdüsüne bağlı doğuştan verilmiş bir özellik olduğunu savunur. Kültürel psikologlar ve analizciler ise saldırganlık ve şiddeti tıpkı düello gibi kültürel ve öğrenilen bir özellik olarak tanımlarlar. Örneğin, ABD'li psikolog Bandura bir deneyinde lastikten bir bebeğe saldıran bir insanı izleyen çocukların saldırgan ve acımasızca davrandıklarını saptadı. Ayrıca TV ve sinema gibi özellikle görsel kitle iletişim araçlarındaki şiddetin çocuklarda saldırgan davranışlara neden olduğunu gösterdi.

Sonuç olarak bugün tüm araştırıcılar şiddetin öğrenilmiş bir davranış biçimi olduğunda fikir birliği içindedirler.

1939'da Yale Üniversitesi'nden Dollard, Doob, Miller, Mowrer, Sears yaptıkları çalışmaları bir kitapta yayınladılar. Sonuçta engellenme ile saldırganlık arasında güçlü bir ilişki olduğunu gördüler. **"Engellenme-Saldırganlık Hipotezi"** adını verdikleri tezlerinde engellenmiş gereksinimlerin saldırganca davranışlara yol açtığını gösterdiler. Bu görüşe dayanarak yapılan bir dizi çalışmanın birinde Hovland ve Sears ABD'de güneyde linç olaylarını incelediler. Ve pamuk üretiminin düşük olduğu yıllarda linç olaylarının arttığını göstererek; "Toplumsal düzensizlik ve ekonomik sıkıntının" engellenmeyi artırarak saldırganca bir tutuma yol açtığını söylediler.

Psikoloji dilinde **Engel** gereksinimlerin doyurulmasını önleyen ve aşılması zor güçlük olarak tanımlanır. **Gereksinim** ise biyolojik ve toplumsal kökenli insanın yaşamında doyurulması gerekli nesnel şeylerdir. Bazılarınca sevgi gereksinimi gibi soyut bir kılıfa bürünse de temelinde yatan yine nesnel etmenlerdir. Ancak insanı insan yapan gereksinimlerin özellikle toplumsal kökenli olduğunu vurgulamamız gerekir. ABD'li psikolog Sullivan'ın "Sosyal açlık" dediği işte bu türden toplumsal gereksinimlerdir. Örneğin, hümanist psikologlardan Maslow'a göre kendine değer verme ve kendini gerçekleştirme gereksinimi bir insanın insan olmasının gerektirdiği en üst düzey gereksinimlerdir. Kuşkusuz en üst *düzey gereksinim olan kendini* gerçekleştirme gereksinimi toplumsal zamanın ve mekânın yani tarih diliminin insana sunduğu nesnelliklere bağlıdır ve dolayısıyla sabit ve mutlak değildir. Gereksinim bir amacı olan ve insanı o amaca doğru götüren bir güdüdür. Dolayısıyla itici bir güçtür, yani maddi bir olgudur. Gereksinim-amaç yoluna konan **engeller** de, aşılabilir ve aşılamaz olma özelliklerine göre birincil ve ikincil olmak üzere iki grup altında toplanırlar.

Birincil türden engelde gereksinimin maddesi olmadığından ulaşılması olanaksızdır, yani ulaşılamaz. Örneğin, o yörede okul olmadığından insanlar isteseler de çocuklarını okutamazlar. Ya da o ülkede sağlık hizmetleri aslında tedavisi ve korunması mümkün olduğu halde bir hastalığı ortadan kaldırmaya yet-

memektedir. Ve örneğin o ülkede veremden ölüm oranı çok yüksektir. Bu örneklerde, dıştan bakıldığında sanki yokmuş gibi görünen, insanın gelişimini engelleyen **dolaylı-kurumsal** bir engel söz konusudur. Ünlü barış kuramcısı Galtung'un deyişiyle **yapısal şiddet** de denen bu durumda engel ile şiddet içiçe geçer. Okulun olmayışı ya da sağlık hizmetlerinin yetersiz oluşu gibi gereksinim ile amaç arasına dikilen bu tür engeller rastlantısal olmayıp geçerlikteki toplumsal yapının gereğidir ve sisteme aittir.

İkincil engelde gereksinim maddesi varolduğu halde içsel ya da dışsal, yani öznel ya da nesnel bir nedenden ötürü ulaşmak zordur. Örneğin okul vardır ancak okula gidilecek ve okumayı sağlayacak para yoktur. Ya da okulda başarılı olacak yeterli yetenek oluşmamıştır. O okulda okumak için gerekli yeterli anlama ve kavrama yeteneği oluşmamıştır, kazanılmamıştır. Kırsal kesimden kente okumaya giden çocuğun zekâ gerisi gibi görülmesi ve gösterilmesi bu tür geri bıraktırılmışlığın örnekleri içindedir.

Engellenmenin içselleşmesi diyebileceğimiz bir süreç içinde kişi yaşam boyu karşılaştığı engelleri kendi toplumsal, bireysel yapısına göre, yani bilinçlilik düzeyine göre içselleştirir; yani belirli bir **tepki** gösterir; ya bu gereksinimden vazgeçer, kaçar; kaçar gibi görünür ya da önüne başka bir amaç kor, yani telafi eder ya da öfke, kızgınlık, kin, saldırganlık türü bir şiddet tepkisi gösterir. ABD'li Rosenzweig'ın sınıflamasına göre tepki ya "dışı (başkasını) cezalandırıcı" yani saldırgancıdır ya da "içi (kendini) cezalandırıcı" olup suçluluk ve yetersizlik duyguları ile içiçedir. Ya da "cezadan uzaklaştırıcı"dır. Yani engellenmenin bilincine varılan yapıcı bir davranışı sergiler. Ancak Rosenzweig ABD'de en sık görülen tepki biçiminin "başkalarını cezalandırıcı" türden olduğunu söylemektedir.

Görüldüğü gibi bu içselleşme süreci sırasında engelin nesnesi ile özne arasında bilinç düzeyinde bir çatışma oluşmaktadır. Ve her çatışmada olduğu gibi bir çözüm aranmaktadır. İşte engellenmenin içselleşmesinin doğurduğu çatışma da bu türden bir tepkiye, yani çözüme doğru gider. Ancak bu tepkiler kişiye özel değişmez yani mutlak tepkiler olmayıp, içinde bulunulan zamana ve mekâna ait tepkilerdir. Örneğin, başkalarını cezalandırıcı bir engelleme tepkisi geliştiren bir kişi, koşullar değiştiğinde ya da engellenmenin bilincine vardığında farklı davranabilir.

Başkasına yani dışa yönelmiş engellenmiş gereksinimin tepkisi kızgınlıktan-saldırganlığa kadar değişen şiddet tepkileri gösterir. Galtung'un **dolaysız şiddet** dediği bu tepki biçimi, yapısal olan şiddetle yani engellemeyi doğuran toplumsal-ekonomik sistemle karşılıklı ilişki içindedir. Çünkü engelleme bireysel bir olgu gibi gözükse de temeli toplumsal alt yapıda yatar. Örneğin ABD'li Sullivan korkunun, kızgınlık-öfke, öfke patlamaları, kin ve saldırganlığın temelini oluşturduğunu söylerken, olağanüstü önem verdiği korkunun ilk gelişimini anne-çocuk arasındaki ilk iki üç yıl ilişkilerinde arar. Annenin cezalandırıcı, öfkeli, engelleyici tavrının korkuyu doğurduğunu ve daha sonraki yaşamda her engellemenin korkuyu davet ettiğini ve kişinin şiddeti korkunun acısından kurtulmak için kullandığını söyleyen Sullivan, korkunun ve engellemenin nedenini annenin davranışı gibi öznel bir nedene bağlar. Aslında önemli olan annenin korkuya neden olması değil hangi toplumsal sistemin çocukta bu korkuyu ve engellemeyi doğurduğudur.

Yapılan çalışmalar gerçekten korku ile şiddet arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu göstermektedir. Yine Sullivan'a göre öfke, kızgınlık ve kin kişinin korkudan kurtulmada ve kendi güvenliğini sağlamada kurduğu sağlıksız tepki biçimlerindendir.

Paranoya'ya yani kuşku psikozuna kadar gelişen şiddet psikolojisi enerjisini özellikle **önyargı** ve **bağnazlıktan** alır. Kendine ve başkalarına güvenmeme, ancak kendi gibilerle birlikte kendini güvende hissetme, kendi gibi düşünmeyenlere önyargılı davranma, saldırganlık ve şiddetle önyargısını dışa vurma, içki, kumar, cinsel ahlâksızlık gibi toplumdışılıklar sergileyerek "cezalandırıcı dünya görüşü"ne sahip tepkisellikte davranan bu kişi, kendinden ve kendi korkusundan kaçmak için sürekli düşman ve suçlu arar, bulduğunda şiddet göstererek rahatlar ve böylece kendi güvensizliğinden kurtulmaya çalışır.

Yukarda sözü edilen şiddete yönelik tepkisel davranışa enerji oluşturan önyargı ve bağnazlığın toplumsal-ekonomik yapıyla çok yakın bağlantılı ve ilişkili olduğu bilinmektedir. Bettelheim ve Janowitz 1960'larda yaptıkları bir çalışmada önyargı ve engellenme arasındaki ilişkide alt, orta ve üst gelir grupları arasında özellikle ekonomik ve toplumsal olarak konumlarından memnun olmayanlarda, bir başka gruba yani ulaşmak istedikleri gruba kin ve öfke duyduklarını gösterdiler. Ancak bu öfke bilinçte saklı olup, dışavurumda örneğin, zenciye duyulan öfke şeklinde bir önyargı biçiminde ortaya çıkıyordu. Ayrıca toplumda konumunu yitirme korkusu da önyargının gelişmesine neden olur. Böylece kendi dışındaki bir grubun ya da düşüncenin aşağılanması önyargısı ile yapay bir güven duygusu gelişir.

Görüldüğü gibi şiddet, kökenini toplumsal yapıdaki engellenmişlikten alan, bireydeki bilinçlilik konumuna göre, yansımasını bulan hastalıklı tepkisel bir davranıştır. Avrupa'da 19. yy.'a kadar süren "cadı avları"nda olduğu gibi salgınlar biçiminde kitleselleşmelere ya da spor karşılaşmaları gibi masum gösterilerde insanlık dışı vahşete, dönüşebilen şiddet, bazen küfürbazlıkta, bazen hazırol-rahat komutunda, bazen "komünist avında", bazen polislik hüviyeti içinde ortaya çıkar. Ve en tehlikeli yanı şiddetin engellenmeyi bizzat yaratan toplumsal güç tarafından maddi bir öge gibi kullanılır olmasında yatar; bazen bir ordu aracılığıyla, bazen sivilleşmiş, bazen resmi bir polis üniforması içinde, bazen faşist komando kılığında.

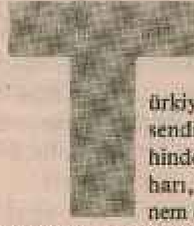
Einstein'ın dediği gibi "Dünyamız artık yalnızca kaba gücün iyiyi ve kötüyü ayırdığı dayanılmaz hale gelen bir krizin eşiğindedir; atomun zincirlerinden kurtulmasının gücü, düşünce biçimimiz dışında her şeyi değiştirdi. Eğer insanlığın yaşamasını istiyorsak yeni bir düşünce biçimine gereksinimimiz vardır".

Kanımca bu düşünce biçimi önyargı ve bağnazlıktan uzak, insancıl olup, şiddet doğuran toplumsal yapıyı değiştirmeye kararlı bir düşünce yapısı olmalıdır. ■

Türkiye işçi sınıfı taleplerini artırıyor

İLKBAHAR EYLEMLERİ

Geçmişte yalnızca kendi işyerinin çerçevesinde düşünen işçiler bugün sınıfın bütününün birlikte mücadelesinin önemini kavrıyorlar.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık tarihinde, 1989 ilkbaharı, özel bir dönem olarak ele alınacaktır. Bu gelişme, 1970'li yıllarda başlayan bir sürecin meyveleridir.

Dünya kapitalizmi 1970'li yıllarda, nitelik açısından 1929 bunalımından farklı olan bir ekonomik bunalıma girdi. Uluslararası tekelci sermayenin bunalımı atlatma programının bir unsuru da, uluslararası işbölümü çerçevesinde azgelişmiş ülkelere verilen görevin değiştirilmesiydi. İmalat sanayiindeki bazı sektörler azgelişmiş ülkelere aktarıldı. Azgelişmiş ülkelerde işgücünün yeniden üretiminin iyice ucuzlatılması ve işçilerin köleleştirilmesi gündeme getirildi. Uluslararası tekelci sermaye, Güney Kore, Türkiye, Tayvan, Hong Kong, Singapur gibi ülkelerde doğrudan veya kendi denetimi altındaki yatırımları artırdı.

Bu ülkelerin işçi sınıfları bir süre güçlü bir örgütlü tepki gösteremedi. Uluslararası tekelci sermaye ve diğer bazıları, işçi sınıfının köleleştirildiğini zannettiler. Ancak son yıllarda yükselen dalga, işçi sınıfının köleleştirilemeyeceğini gösterdi ve gösteriyor.

Türk-İş yıllardır kanundışı eylemlere karşı çıktı. Ancak bugün tabandan gelen gücü ve kararlılığı görünce, bu meşru ama kanundışı eylemlere sahip çıkmak gereğini duyuyor.

Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu'nun yayın organının Mayıs 1989 tarihli sayısında, Güney Kore ile ilgili bir raporda şu değerlendirme yer alıyor:

"Bugün işler değişmiştir. Bugün Kore, 1930'ların ortalarındaki ABD ve Fransa gibidir, onbinlerce işçi sendikaları doldurmaktadır. Grevler, fabrikaların ve büroların işgal edilmesi ve büyük çaplı halk gösterileri günlük olaylar haline gelmiştir." (IMF News, 1989/5, s.3) 1987 yılı Temmuz ayında başlayan ve hâlâ süren işçi eylemleri Güney Kore'nin toplumsal ve siyasal yaşamına damgasını vurmaktadır.

Azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfı hareketinin kendiliğinden yükselişi, dünya devrimci hareketinde yeni çözümlemeleri ve belki de stratejileri gündeme getirecek kadar önemlidir. Uluslararası düzeyde yumuşama da, azgelişmiş ülkelerde sınıf mücadelesinin gelişmesini kolaylaştırmaktadır.

İlkbahar eylemleri dalgası

1986-1987 yıllarında başlayan, 1988 yılında meşrulaşan ve 1989 yılında yaygınlaşan ve kitleselleşen eylemler, 12 Eylül döneminin zincirlerini parçalıyor. Ancak bu süreçte işçi sınıfı geçmişten beri taşıdığı diğer zincirlerin de farkına varıyor ve onları da parçalama mücadelesine zaman içinde katılmasının koşulları oluşuyor.

İşçi sınıfının bu eylemleri (a) ağırlıkla kendiliğindencidir, (b) kitleseldir, (c) meşrudur, (d) çok çeşitlidir, (e) kapitalizmin sonuçlarına karşıdır, (f) politizedir.

Bu eylemlerin ağırlıkla kendiliğindenci niteliği son derece önemlidir. Bu özelliği, eylemlerin zayıflığını değil, asıl gücünü oluşturmaktadır. Kendiliğindecilik, siyasal önderliğin olmamasıdır. Bugün bu eylemleri sosyalist işçiler oluşturmamakta veya yönlendirmemektedir. Önder kadrolar arasında mutlaka sosyalist işçiler de yer almaktadır, ancak çok farklı siyasal eğilimli insanlar da vardır. İşçi sınıfının kendiliğindenci eylemleri ve iç örgütlülüğü çok önemlidir, ancak kapitalizmi aşmak için yetersizdir.

İşçi sınıfının kendiliğindenci eylem ve iç örgütlülüğünün gelişmesi, sosyalist hareket içindeki ortak davranış ve birleşme eğilimini zorlayacaktır. Ayrıca, sınıfın bağımsız hareketinin güçlenmesi ve sosyalist hareketle dengeli bir konuma gelmesi, sosyalist hareket içinde ortaya çıkabilecek yanlış eğilimleri de güçsüzleştirecektir.

Bu konuda değerlendirme yapan bazı yazarlar, bu hareketlerin ekonomik talepler etrafında oluşmasını da onun bir zayıflığı olarak değerlendirmektedir. Buna katılmak mümkün değildir. Sınıfın bir bütün olarak kapitalizmin ekonomik sonuçlarına karşı çıkmasından daha doğal ve haklı ne olabilir? Ayrıca, günümüzde ekonomik talepler ile politik talepler içiçe geçmiştir. Eylemlere katılan sıradan bir işçi bile, ekmeğini büyütebilmesinin yolunun demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesinden ve 12 Eylül'ün toplumsal ve siyasal alandaki kalıntılarının temizlenmesinden geçtiğini bilmekte ve bu amaçla mücadele etmektedir.

Bu eylemler ekmek ve demokrasi mücadelesi, yani sınıf mücadelesidir.

Bu eylemlerle Türkiye işçi sınıfının mücadele geleneği güçlenmektedir.

Geçmiş dönemlerde sınıf içi farklılıklar hakim sınıflar tarafından kolayca sınıf içi bölünmelere ve hatta düşmanlıklara dönüştürülebilmişti. Bugün yaşadığımız süreç, sınıfın çeşitli tabakaları ve kesimleri arasındaki nesnel farklılıkların azalmasından daha hızlı bir biçimde, birlikte mücadele bilincinin yaygınlaşması ve başat duruma gelmesidir.

Geçmişte yalnızca kendi işyerinin çerçevesinde düşünen işçiler bugün sınıfın bütününün birlikte mücadelesinin önemini kavramaktadırlar. Çeşitli işyerlerinin işçilerinin diğer işyerlerindeki arkadaşlarına destek vermek amacıyla grev dışı eylemlere başvurması yaygınlaşmaktadır; ortak eylemler gündeme gelmektedir.

İşçilerin eşleri ve çocukları da eylemlere katılmaktadır. Bu önemli gelişme, bugünkü mücadelede daha güçlenmeyi getireceği gibi, gelecek işçi kuşaklarının bugünden daha ileri bir bilinçle yetişmesine büyük katkıda bulunacaktır.

Ancak bütün bu son derece önemli olumlu gelişmelere karşın, işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenci mücadelesinin eksiklikleri henüz çoktur.

Sendikal örgütlülük işçi sınıfının kendiliğindenci eylem ve örgütlülüğünün bir biçimidir. Sendikaların yapı ve işleyişlerinin ve sendikacıların tavırlarının, günün görevlerine uygun biçime dönüştürülmesi, gündemde olan önemli bir görevdir. Bu süreç yaşanmaktadır. Sendikacılık hareketi kabuk değiştirmektedir. İşçi sınıfının yapısında ve dinamiğinde yaşanan köklü değişiklik, sendikacılık hareketinin yapısına ve işleyişine yansımaktadır.

İşçilerin iç örgütlülüğünde önemli eksiklikler vardır. Sendikalar bugünkü sorunları ancak sendika-içi demokrasiyi ve sendika-içi disiplini geliştirerek aşabilirler. Bunun araçlarından biri de, sendika-içi yeni örgütlenmelerin geliştirilmesidir. Sendikal örgütlülüğe alternatif olma amacıyla değil de, sınıfın sendikalardaki iç örgütlülüğünü günün gereklerine uyacak biçimde geliştirme ve güçlendirmenin bir aracı olarak işyeri komiteleri, grev komiteleri, toplu iş sözleşmesi komiteleri düşünülebilir. Sendikaların bu nitelikteki iç örgütlenmesinde 1980 öncesinde Sosyal-İş, Devrimci Toprak-İş, Maden-İş, Tek Eğitim Büro-İş, Yeraltı Maden-İş, As-İş, Türkiye Gıda-İş, Devrimci Metal-İş, Devrimci Sağlık-İş, Dev Maden-Sen., Tekges-İş ve TİS sendikalarının deneyimleri olmuştur. Bu sendikaların tüzük hükümlerinin ve uygulamalarının değerlendirilmesi, yeni öneriler için sağlıklı bir zemin oluşturabilir. Ancak bu konudaki tartışmalar sırasında belirli kavramları ("konsey" gi-

...i) fetişleştirmemekte yarar vardır.

Sendikaların konumu

Sendikalar, işçi sınıfının kendiliğindenci örgütlenmesinin bir biçimidir. Hakim sınıflar çeşitli dönemlerde ve biçimlerde müdahale ederek, sendikaları bu niteliğinden çıkarıp, işçileri denetim altında tutmanın bir aracı durumuna da sokabilirler. Ancak bu yönlendirme çabaları genellikle çok uzun süreli olmaz.

Sendikaların yapısı ve işleyişleri ile sendikacıların tavırları, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinin düzeyinin kaba bir yansımasıdır. İşçi sınıfı hareketi ile sendikacılık hareketi birbirine koşut gelişir ve bu ilişkide belirleyici olan işçi sınıfı hareketidir. Ancak sendikacılık hareketi de (bir sonuç olsa bile), işçi sınıfı hareketinin gelişimini etkiler.

Türkiye işçi sınıfının 1989 ilkbahar eylemlerinde sendikacılık hareketi önemli bir değişime uğradı. Sendikacılar, sınıfın tavrındaki gelişmeleri sezme ve ona uyum sağlama yeteneklerinin ne kadar gelişkin olduğunu bir kez daha sergilediler.

Hiçbir önemli sendika açıkça eylemlerin karşısında tavır alamadı. Bazı sendikalar bu eylemleri engellemeye çalıştılar ve hatta ihbarcılık bile yaptılar. Ancak bunu mümkün olduğunca gizli ve dolaylı yoldan yapmayı yeğlediler. Sınıfın eylemlerinin kamu vicdanındaki meşru konumu, kitleselliği, kararlılığı ve gücü, sendikacıları önemli ölçüde değiştirdi.

Bu konuda Türk-İş'in tavrı son derece ilginçtir. Türk-İş yıllardır kanundışı eylemlere karşı çıktı. Ancak bugün tabandan gelen gücü ve kararlılığı görünce, bu meşru ama kanundışı eylemlere sahip çıkmak gereğini duyuyor. DİSK'in DİSK olmasında mutlaka yöneticilerinin bir bölümünün katkısı olmuştur, ama birçok sendikacının tavrını değiştiren, özel sektör işyerlerindeki sınıf mücadelesi içinde pişen işçilerin kendiliğindenci hareketiydi. DİSK'in işçilerinin büyük mücadelelerine önderlik eden bazı sendikacıların geçmişlerinin incelenmesi, nasıl bir değişim sürecini yaşadıklarını gösterecektir. Bugün kamu kesimi işyerlerinden yükselen kendiliğindenci dalga da bazı sendikacıları değiştirmekte, bazılarını tasfiye etmektedir.

Türkiye işçi sınıfı hareketi henüz sendikal örgütlülüğü aşan bir düzeyde değildir.

Bugün eylem yapanlar yalnızca toplu iş sözleşmesi görüşmeleri süren ve Çelik-İş dışında ağırlıkla Türk-İş'te örgütlü işçilerdir. Toplusözleşmesi bağıtlanmış kamu ve özel kesim işçileri, toplusözleşme görüşmeleri süren ve ancak Hak-İş içinde örgütlü kamu kesimi işçileri, sendikasız işçiler ve memur statüsünde çalıştırılan işçiler henüz eylemsizdir. Eylemlere katılanların sayısı yalnızca 400-500 bin dolayındadır.

Bugün sendikaların yapı ve işleyişlerinin günün koşullarına bir ölçüde de olsa uydurulmasının son derece büyük önemi vardır. Eylemlerin yaygınlaşmasını büyük ölçüde sendikalar sağlamaktadır. İşyerlerinde öncü ve ileri nitelikteki işçilerin kitleden kopmasını önleyen ve kitleye eyleme geçme konusunda asgari güvenceleri sağlayan, genellikle sendikal örgütlülüktür. Sendikaların yapı ve işleyişlerinin günün koşullarına uygun hale getirilmesi gerekir ve bu mümkündür. Sendikacıların tavırlarının değiştirilmesi gerekir ve bu da mümkündür. Sendikacıların eylem kararı alıp uygulamamaları bile, mütereddit unsurların eyleme katılmasına katkıda bulunmaktadır. Bugün sendikalarda ileri bir program etrafında işçilerin birliği sağlanmıştır. Gündemdeki görev, sendikal örgütlülükte günün koşullarında ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesi ve hataların düzeltilmesidir.

Uluslararası tekelci sermaye, uluslararası düzeyde kabullenmek zorunda kaldığı yumuşama ile, siyasal tavrını da bir ölçüde değiştirmek zorunda kalmıştır. Ekonomik bunalımdan çıkış çabalarında yeni ve farklı stratejilere geçiş söz konusudur. Ancak Türkiye hakim sınıflarının böyle bir şansı yoktur. 1980 sonrasında yerli tekelci sermayenin rasyonelleşmesi sağlanamamıştır. Tekelci sermaye, kârlarını artırmada rasyonelleşmeyi değil, işçileri ezmeyi yeğlemiştir. Ancak bugün işçi sınıfının yükselen mücadelesini bastıracak destek güçlerden yoksun durumdadır. Sendikalara yönelik saldırısını da, kendi açısından olumsuzlaşan koşullara karşın, sürdürecektir. Buna göre, sendikacılık hareketinin bütününe sahip çıkmak, sermayenin saldırısında hedefi büyültecektir.

Sendikaların ve sendikacıların eksik ve hataları çoktur. Ancak bugün düşman hepimize saldırıyorsa, bölünerek düşmanın işini kolaylaştırmak akıllıca bir davranış olmaz. Ayrıca, işçi sınıfı hareketinde yaşanan yapı ve dinamik değişikliği, bir süreç içinde sendikal yapı ve işleyişe yansıyacaktır. Bunun akılda tutulması, bugünün hata ve eksikliklerine karşı daha da hoşgörülü davranılmasını gerektirmektedir.

Günler yeni eylem dalgalarına gebe

Bu eylemler ANAP'ı ve bir bütün olarak sermayedarları ve mülk sahipleri cephesini geriletmiştir. 26 Mart seçimlerinin sonuçlarıyla birlikte düşünüldüğünde, karşı cephede bir şaşkınlığın hakim olduğu söylenebilir.

Bu gerileme, toplusözleşme görüşmelerinde hükümetin tavrında da görülmektedir. Eylemler öncesinde bağıtlanan toplu iş sözleşmelerinde verilen zamlar ile eylem sonrası zam önerileri arasında önemli farklar vardır. Bu fark, "eylem zammı"dır.

Bugün sürmekte olan görüşmeler bir süre sonra (yasal grevlere gerek kalmadan veya kalarak) toplu iş sözleşmelerinin imzalanmasıyla sonuçlanacaktır. Eylem zammının büyüklüğü, işçilerin Mayıs ayının ikinci yarısındaki mücadelelerine ve sendikacıların tavrına bağlı olacaktır.

Bunun arkasından ise yeni eylem dalgaları gelecektir.

Eylemler öncesinde bağıtlanan toplu iş sözleşmelerinde 1989 yılı için öngörülen zamlar çok düşüktür. Bunların bir bölümü yürürlük tarihleri ile birlikte aşağıda sunulmaktadır:

1) **SSK Genel Müdürlüğü - Sağlık-İş** (1.1.1988 - 31.12.1989): İkinci yıl zamları: % 20 ve % 16 (10 bin işçi).

2) **Çitosan'a bağlı 26 çimento fabrikası - Çimse-İş** (1.1.1988 - 31.12.1989): İkinci yıl zamları: % 16 + 177 TL/saat ve % 16 (9913 işçi).

3) **İSKİ - Tes-İş** (1.3.1988 - 28.2.1990): İkinci yıl zamları: % 20 ve % 16 (4500 işçi).

4) **Türkiye İş Bankası - BASİSEN** (1.4.1988 - 31.3.1990): İkinci yıl zammı: % 45 (21.372 işçi).

5) **MTA - Genel Maden-İş** (1.6.1988 - 31.5.1990): İkinci yıl zamları: % 20 ve % 17 (7000 işçi).

6) **Türkiye Taşkömürü Kurumu - Genel Maden-İş** (1.7.1988 - 30.6.1990): İkinci yıl zamları: % 20 ve % 20 (46.000 işçi).

7) **Sümerbank - Teksif** (1.10.1988 - 30.9.1990): İkinci yıl zamları: % 20 ve % 20.

8) **T.Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası** (154 işyeri) **- Teksif** (1.9.1988 - 1.9.1990): İkinci yıl zammı: % 60 + 15 bin TL.

Önümüzdeki dönemde bu ve benzeri durumdaki kamu ve özel kesim işyerlerinin işçilerinin de "eylem zammı" almak için eylemlere başlaması olasılığı yüksektir. İstanbul'da Coca Cola Fabrikası'nda çalışan 1500 işçinin ek zam talebiyle yemek boykotu yapmaları; bunun üzerine 5 arkadaşlarının işten atılmasına tepki olarak üretimi durdurmaları, gelecekte yaygınlaşacak eylemlerin habercisidir (Cumhuriyet, 13.5.1989).

Yerel yönetimlerde SHP ve DYP'nin başarısı ve erken seçim olasılığının yüksek olması, belediyelerde daha önce bağıtlanmış toplu iş sözleşmelerine ek protokollerle yeni zamların alınmasını kolaylaştıracaktır.

Memur statüsünde istihdam edilen işçiler de bir süre sonra bu kervana katılacaklardır.

Erken seçim hesabıyla bu kitle eylemleri karşısında daha kolay gerileyebilecek olan siyasal iktidarın, seçim sonrasında enflasyonu hızlandırarak, ücretlerin satınalma gücünü düşürme planı ise öyle kolay uygulanamaz. Hükümet teklifinde ikinci yıl zammının düşük tutulması, böyle bir planın gündemde olduğunu göstermektedir. Böyle bir durumda sınıfın bütününün tepkisi (deneyim kazanmış ve sendikal yapı ve işleyişleri gereksinimlerine göre bir ölçüde yeniden biçimlendirmiş olarak) çok daha sert olacaktır.

Türkiye işçi sınıfı, mücadele ettikçe taleplerini de artırmaktadır. Bir dönem yalnızca enflasyonun karşılanmasını isteyenler ücretlerde önce 1987 yılı düzeyine, daha sonra da 1980 düzeyine ulaşılmasını talep etmeye başlamışlardır. Bir süre sonra ise, sömürünün azaltılması talebinden sömürünün sona erdirilmesi talebine geçmeleri için siyasal yönlendirmelere son derece açık hale geleceklerdir. ■

NOT: Bu yazı kamu işyerlerinde çalışan işçilerin toplu sözleşmelerinin Türk-İş yönetimiyle Kamu İşverenleri Sendikası arasında % 142'lik bir zamla imzalanmasından önce yazılmıştır.

▼ ***Kendiliğinden ama kitlesel.*** *Bu özellik ilkbahardaki işçi eylemlerinin asıl gücünü oluşturuyor.*

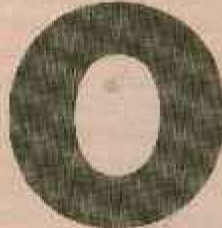

Gürhan Uçkan
İsveç

NATO 40 YAŞ BUNALIMINDA

Gorbaçov'un uluslararası gerginliği azaltma, kalıcı bir barışı sağlama konusunda yaptığı girişimler ve somut eylemler NATO'yu derin bir bunalıma soktu.

F.Almanya'nın göbeğini, Fulda bölgesini NATO'nun ilk çatışmada feda edecek olmasına göz yuman Kohl yönetimi, artık ülke içinde giderek büyüyen barış hareketini susturamıyor.

Oğlanların tepesinde çivili sopa''. Bu söz, NATO'nun kurulduğu zaman ABD'de başkan olan **Harry S.Truman**'a ait. Oğlanlar sözcüğü ile, Sovyetler kastediliyor. NATO, 12 ülkenin imzaladığı bir anlaşma ile 4 Nisan 1949'da kuruldu. Şu anda, 40 yaş olgunluğunu yaşıyor.

NATO, 1948 Haziran'ı ile 1949 Mayıs'ı arasında yaşanan ''Berlin Bunalımı''nın bir sonucu olarak kuruldu denilebilir. Ne ki, böyle bir kuruluşun gerçekleşmesi için, çok önceden karar alınmıştı. Önemli olan, bir neden bulmaktı: Komünizm düşmanlığı dışında, biraz daha nitelikli bir neden.

İngiltere'de **Churchill** yönetimi, daha 2. Dünya Savaşı bitmeden, Sovyetler'e karşı yeni bir cephe açma çabaları içindeydi. ABD ve İngiltere'deki tutucu çevreler, Sovyetler olmadan Hitler'in alt edilemeyeceğini çok iyi bildikleri halde, ''Avrupa'yı kızıl tehlikeye karşı koruma'' tasarıları yapıyorlardı. 1945 Mayıs'ında Churcill, askeri danışmanlarına, Sovyetler'e karşı savaşa girmenin olası sonuçlarını araştırmalarını emretti. Aynı anda, ABD'nin dışişleri bakan yardımcısı **Joseph Grews**, Sovyetler ile savaşmanın kaçınılmaz olduğu görüşünü ortaya atıyordu. Nitekim, 2 Eylül'de Japonya'nın teslim olması ile 2. Dünya Savaşı bittiği anda, ABD askeri konseyi, 1496/2 ve 1518 numaralı direktiflerle, Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlıklarına başlanılmasını istiyordu.

Oysa o an için, herhangi bir Sovyet tehlikesinden söz etmek olanaksızdı. Askerlerini hızla vatana çekmekte olan Sovyet yöneticileri, önlerindeki en önemli sorun olarak, yaralı ülkelerinin onarımını görüyorlardı.

ABD'nin ilk atom bombaları Hiroşima ile Nagasaki'ye düştüğü zaman, zamanın dışişleri bakanı **Byrnes**, Japonlar'ın silahı bırakmaları için atom bombasının kaçınılmaz olduğunu kabul etmiyordu. Ona göre bu bombaların gerçek işlevi, ''Sovyetler'in Avrupa'ya karşı tavrını saptamasına yardımcı olmaktı''. Milyonlarca insanın canına kıyan şey anti-komünizm gibi gözüküyor bu durumda.

Potsdam Konferansı'ndan (1945) dönerken Truman'ın, ''ABD'nin elinde, 15-20 yıl daha atom bombası konusunda monopolunu sürdürebileceği sayıda bomba olduğunu'' açıklaması, aynı gelişmenin devamıdır. Bunun hemen ardından, Churchill, 1946'nın Mart ayında Fulton'da, aynı yılın Eylülünde Zürih'te anti-komünizm tarihine geçecek ünlü söylevlerini veriyor ve ''Birleşmiş Batı Avrupa ülkelerinin'' komünistlere karşı haçlı seferleri başlatmasını istiyordu. ''**Demirperde**'' sözcüğünü de ilk kez o kullanmış oluyordu. ABD yönetimince alkışlanan Churchill, Beyaz Saray'ın 1947 yılının Mart ayında ''komünizmin frenlenmesinin'', ülkenin temel dış politikası olduğunu açıklaması ile, amacına ulaşıyordu. Hemen ardından, Almanya konusunda Potsdam'da varılan anlaşmanın Batı ülkelerine düşen bölümü gözardı ediliyor, açık olarak yeni bir Alman devleti düşüncesi ortaya atılıyordu.

NATO kuruluyor

17 Mart 1948'de, Almanya'yı denetim altında tutan konseyin çalışmalarının bittiği aynı ay; Fransa, İngiltere ve Benelüks ülkeleri askeri bir pakt kurdular. Üç ay sonra Truman yönetimi, ABD'nin Avrupa'daki askeri bir bloka girmesini sağlayan kararnameyi yasallaştırdı. Berlin'in Batı denetimindeki üç bölgesinde geçerli para sistemi de kurulunca, Sovyetler gerekli tepkiyi gösterdiler. Artık Berlin'in bir ''Doğu bölgesi'' gerçek olmuştu. Berlin Bunalımı ile, Avrupa'nın bölünmesi sonucuna ulaşıldı. O sırada nükleer silahları olmayan Sovyetler Birliği, herhangi bir karşı askeri blok kurma peşinde de değildi. Ancak, 1955 yılında Federal Almanya da NATO'ya girince, Varşova Paktı kuruldu. Görüldüğü gibi Avrupa'nın bölünmesinin temel sorumluluğu, gayet saldırgan bir politika sürdürerek NATO'yu kuran Batı ülkelerinindir.

40 yıl önce kurulan NATO'ya 12 ülke girdi: Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve ABD. 1952'de, Yunanistan ve Türkiye; 1955'te F.Almanya ve 1982'de İspanya da NATO'ya katıldılar. 1966'da Fransa, örgütün askeri kanadından çıktı, yönetim kanadında kaldı.

Varşova Paktı'nın, 30 Mayıs 1987'de ''Nükleer silah kullanan ilk ülke asla olunmayacağı''nı açıklaması, NATO'nun saldırgan yüzünü değiştirmeye yetmedi. NATO'nun yeni genelkurmay başkanı **John R.Galvin**'in şu sözleri bunu kanıtlıyor: ''NATO'nun korkutma politikasının başarılı olması, stratejik ve taktik nükleer silahların, orta menzilli silahların ve konvansiyonel savaş güçlerinin saldırarak savunmayı ve esnek bir şekilde karşılık vermeyi becermesi yüzündendir. Bizim stratejimiz yalnızca nükleer silah şahibi olmamızı içermiyor; onları kullanabileceğimizin kanıtlı olarak gösterilmesini de içeriyor.

40 yaş bunalımı

NATO, kırk yıllık varlığı süresince ufak tefek epey bunalım atlattı. Eski başkan **Rogers**'in Türkiye konusunda ters laflarından tutun, **Papandreau**'nun seçim önceleri verip de tutmadığı sözlere dek çeşitli olaylar yaşadı. Biz burada, gerçek bir 40 yaş bunalımından söz edeceğiz.

Bunalımın temel nedeni, **Gorbaçov**'un, uluslararası gerginliği azaltma, kalıcı bir barışı sağlama konusunda yaptığı girişimler ve somut eylemler. Gorbaçov, getirdiği yenilikler, öneriler ile; ''Rus tehlikesi'', ''Komünist yayılma'' gibi bilinen öcülerin artık geçerliliklerini yitirmelerine neden oldu. Bugün ABD'de bile, yapılan kamuoyu yoklamalarında halk, en güvenilir yabancı devlet adamı olarak Gorbaçov'u gösteriyor. Bu durum, Pentagon'un şahinlerinin işine gelmiyor hiç kuşkusuz. Halkı savaş öcüsüne inandırmadan, onun önüne nasıl sunacaklar giderek şişen askeri bütçenin faturasını?

Ayrıca, Orta Avrupa'da askeri yığılımın üzerine düşen bölümünü azaltan Gorbaçov, orta menzilli nükleer silahlar konusunda da yeni, olumlu öneriler getirmekte. İşte bu noktada NATO, 40 yaş bunalımını yaşıyor.

ABD ve İngiltere, kendilerinin ''becerikli manevra'' olarak adlandırdıkları Sovyetler'in Avrupa'yı **tüm** nükleer silahlardan arındırmayı içeren önerisi karşısında panik içindeler. ABD'nin yeni savunma bakanı **Dick Cheney**, daha sandalyesine oturduğu hafta, Sovyetler'in uzun erimli amacının, Avrupa'daki tüm nükleer silahların yok edilmesi olduğunu söyledi. Böyle bir durumun Sovyetler'in kendi topraklarının Avrupa'daki bölümünde nükleer silah bulundurmasına karşı NATO'nun, ancak Atlantik'in öbür ucunda, ABD'de aynı silahları bulundurması demek olduğunu ve bunun dengesizlik yaratacağını belirtti.

Öte yandan F.Almanya Şansölyesi **Kohl** ve onun son derece deneyimli dışişleri bakanı **Genscher**, Sovyetler'in Avrupa'da silahsızlanma konusunda kaçırılmayacak özgünlükte bir fırsat yarattığına inanıyor. Sovyetler'in, ''Silaha ve Doğu Avrupa üzerinde sıkı bir yönetimi korumaya harcayacak ekonomik ve politik olanağı yok,'' şeklinde düşünüyorlar. ''Akılcı bir politika ile Batı'nın, daha barışçıl ve güvenli bir Avrupa yaratabileceğine,'' inanıyorlar.

29-30 Mayıs günleri NATO'nun hükümet başkanları Brüksel'de toplandığı zaman, tartışılacak en önemli konu, işte bu "Alman çizgisi" olacak. F.Almanya'yı destekleyen ülkeler arasında, Danimarka, Belçika, İtalya ve İspanya var.

Konu, şu iki maddede odaklanıyor:

1. Avrupa'da bugün bulunan ve 1995'te demode olacağı kabul edilen taktik nükleer silahların geliştirilmesi, üretimi ve yerleştirilmesi ABD'ye verilecek mi?

2. NATO, Sovyetler'in nükleer başlıklı füzelerinin toptan yok edilmesini içeren önerisini kabul edecek mi?

Böyle bir durumda Doğu ile Batı,1987'deki INF benzeri bir anlaşma yapmış olacak. Anımsanacağı gibi INF'ye göre, orta menzilli füzeler (500-5000 km.) sökülüp yok edilecektir. Bu noktada, Helmut Kohl'un sorunu başlıyor: "Füzeler ne denli kısa menzilli olursa, o denli çok sayıda Alman ölür" sözü ile Kohl'un yakın arkadaşlarından biri sorunu özetledi. Öyle ya, F.Almanya'dan atılacak kısa menzilli füzeler Demokratik Almanya'daki Almanlar'ın tepesinde patlayacaktır! Oysa F.Almanya'nın göbeğini, Fulda bölgesini, NATO'nun ilk çatışmada feda edecek olmasına göz yuman Kohl yönetimi, artık ülke içinde giderek büyüyen barış hareketini susturamıyor. 400.000 Amerikalı askeri barındıran Alman halkı, özel butiklerinden tutun özel benzin istasyonlarına dek gerçek bir küçük Amerika'yı günlük yaşamlarında görmekten bıkmış durumda. Son yerel seçimlerde Kohl yönetiminin önemli oranda oy yitirmesinde, bunun da payı olduğu sanılıyor. 1990'daki genel seçimlerde aynı eğilimin süreceğinden korkan Kohl yönetimi, NATO'dan bu konuda karar almak için en azından 1991-1992 yıllarından birini beklemesini istiyor.

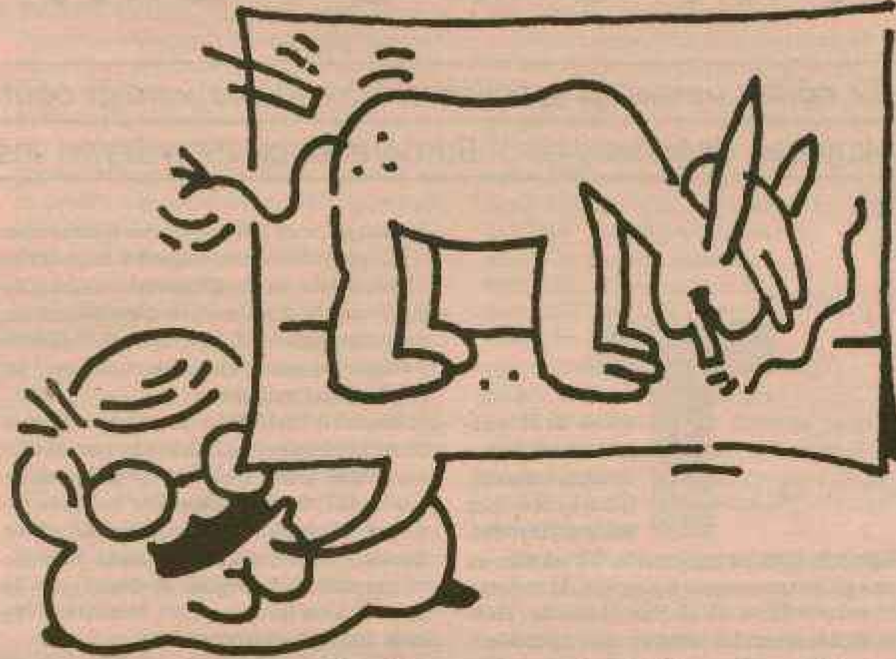
Bu noktada, F.Almanya'nın isteği ABD ve İngiltere tarafından üzüntüyle de olsa, olumlu karşılanmak zorunda. Çünkü bir kırmızı/yeşil koalisyondan oluşacak yeni bir Bonn iktidarı ile her iki ülkenin anlaşması, şimdikinden de güç olacaktır.

Sonuç olarak

Demir Lady Thatcher'e göre Avrupa'daki 40 yıllık barışın temel kaynaklarından birini, nükleer silahlar oluşturuyor. Kohl ile geçtiğimiz nisan ayının son pazar günü Bonn'da görüşen Thatcher'in bu konuda inandırıcı olmadığı bildirildi. Öte yandan, gözler eskisinden de çok olarak Washington'daki yeni yönetime çevrildi. 300 milyar dolarlık dev askeri bütçesinin yalnızca 30 milyon dolarını, bu yıl içinde NATO için geliştirilecek nükleer başlıklı füzelere ayıran Beyaz Saray, gelecek yıl aynı amaç için 130 milyon dolar ayırmayı düşünüyor. Ne ki kararı verecek olan Kongre, bu füzelerin yerleştirileceği Avrupa ülkelerinin peşinen "evet" demeleri koşulunu koyuyor. Oysa başta Danimarka olmak üzere, F.Almanya ve Hollanda'nın bu konuda tutumları, en hafif deyişle ikircikli.

Bu ayın (Mayıs) sonundaki NATO hükümet başkanları toplantısında, Avrupalı liderler, Beyaz Saray'ın bu konuda Kongre'yi ikna etmesini isteyecekler gibi gözüküyor. Aksi halde, herkesin "hayır" dediği bir NATO'nun, nice 40 yaşlar görebileceğine kimse inanmayacak. ■

SÖZÜM SANADIR

Dürtmek/Dürtülmek

Başbakan Turgut Özal "işçileri dürtenler var" dedi.

İşçilerin "açız-açız-açız" diye sokaklara çıkması üzerine başbakanın sözü bu oldu: "İşçileri dürtenler var".

12 Eylül ideolojisinin "tek kişi"yi aşan bütün hareketler için düşüncesini belirten söz budur. Bu sözün üzerinde yeterince durulmamasını yadırgadım. Çünkü, kimi zaman tek bir sözcük sanıldığından daha çok anlam yüklüdür.

DÜRTMEK/DÜRTÜLMEK/DÜRTÜKLEMEK/DÜRTÜKLENMEK.

DÜRTMEK, Türkçe sözlükte,1. Sivrice bir şeyle hafifçe itmek. 2. (mecazi) İstenilen şeyi yaptırmak üzere birine kışkırtıcı söz söylemek, tahrik etmek.

Sözcüğün asıl anlamı "hayvanlar" için kullanılır. Evcil hayvanlardan inek, eşek, katır gibi hayvanların yürümediği zamanlarda bu hayvanlar "dürülür". Mecazi anlamında da durgun, hareketsiz, işin farkında olmayan aptalca, sarsak, habersiz insanların "uyanılması" söz konusudur.

12 Eylül ideolojisine (asker-sivil bu ideolojinin sahiplerine) göre toplumun durumu budur. Toplumun bütün katmanları;işçiler, memurlar, işsizler, öğrenciler, emekliler, öğretmenler, hukukçular, doktorlar, eczacılar, hemşireler, mühendisler, çiftçiler, köylüler, kentliler "kendi halinde insanlar"dır.

Bütün bu "kendi halinde insanlar", içinde oldukları durumun sıkıntılarına göğüs gererler,katlanırlar. bir gün gelip rahatlayacaklarına inanırlar, büyüklerinin onları düşündüklerini bilirler,daha kötü olmadıklarına şükrederler, birlik ve beraberlik içinde olmanın değerini bilirler, susarlar ve beklerler.

Bu "kendi halinde insanlar"ın ara sıra mırıldanmalarında pek zarar yoktur. Bu kadarcığına göz yumulabilir, kötü niyete yorulmaz, ideolojik sayılmaz, vatan hainliği olmaz.

AMMA,bu "kendi halinde insanlar" tek tek mırıldanmayı bırakır da birbiriyle konuşmaya başlar,birbiriyle buluşmaya başlar,topluca "ne yapabiliriz?" diye düşünmeye başlar, "bir şeyler yapalım" diye hareket ederler,hele de bu hareketlere girişirlerse "onları dürtenler vardır".

ONLARI DÜRTENLER VARDIR. Zira ki, işçilerin sendikalarına her türlü önlem alınarak "işçileri uyutması" sağlanmıştır. Sendikalar "işçileri durduramamaktadır". Öğrenciler, ne yapılırsa yapılsın "derslerinin dışında işlerle uğraşmaktadırlar". Öğretmenler, her türlü baskıya göğüs germekte, örgütlenmek için çalışmaktadırlar.Doktorlar özgün eylemlere girişmekte, yer yer örgütlerini zorlamaktadırlar.

Bu topluma ne olmuştur da bu "sessiz, kendi halinde, kaderine razı, böyle büyük insanların başlarında bulunmasından mutlu' olmaktan vazgeçmiş, kımıldamaya başlamış, seslerini çıkarmaya başlamışlardır?

ONLARI DÜRTENLER VARDIR. ONLARI ALDATANLAR VARDIR. ONLARI KANDIRANLAR VARDIR. İÇ VE DIŞ MİHRAKLAR VARDIR, DÜŞMANLAR VARDIR?

12 Eylül ideolojisi bu.

12 Eylül solu ezdi, olmadı; aydınları kötüledi, olmadı;basını yola getirmeye çalıştı, olmadı; kitaba savaş açtı, olmadı; örgütleri suçladı, olmadı. Olmadı, olmadı.

12 Eylül ne yaptıysa insanın özgür düşüncesini ezemedi, insanın insan olma mücadelesini durduramadı, demokrasiyi engelleyemedi.

Şimdi biz soralım: BAŞBAKANI DÜRTEN NEDİR?

BAŞBAKANI VE ONUN ARKASINDAKİ 12 EYLÜL İDEOLOJİSİNİ DÜRTEN NEDİR?

Demokrasiyse artık arkasında toplumun desteği yoktur.

Memleket aşkıysa artık onu isteyen memleket yoktur, gönül rahatlığıyla temsilcisi olduğu işverenlerin arasına dönebilir.

Bu soru her gün biraz daha büyüyecektir. Yıllarca kitleleri korkuyla, baskıyla "dürten", istedikleri yolda yürütmeye uğraşan 12 Eylül sahiplerinin şaşkın bakışları karşısında uyanmaya başlayan, kımıldamaya başlayan, "nedir bu çektiğimiz" demeye başlayan insanların soracağı soru budur: SİZİ DÜRTEN NEDİR?

Tarihte sonun başlangıcı denilen de budur. ■

NASIL İNSAN?

Bir eğitim bakanlığı yetkilisinin öğrencilere verdiği öğüt şu: "Boş zamanınızı Kur'an okuyarak değerlendirin." Bu öğrenci mi 21. yüzyılın insanı olacak?

Türkiye'de 21. yüzyılın insanını yetiştiriyormuşuz(!). Ülkeyi yönetenler böyle söylüyorlar. Eğitimle ilgili bir toplantıda, bir okulun ya da eğitim kurumunun açılışı için düzenlenen törenlerde bunu sık sık vurguluyorlar. Hangi ölçüde içtenlikli olduklarını, söylediklerine kendilerinin inanıp inanmadıklarını kestirmek güç. Eğitimin iyi yolda olmadığını gösteren birçok kanıt var. Her gün bir yenisine tanık olmaktayız bunların. Çağdaş doğrultusundan saptırma çabalarının kimi kapalı, kimi açık yeni örnekleri yaşanmakta. Bu çabalar son yıllarda daha bir ivme kazanmıştır.

21. yüzyılın insanı, bugünkü özgürlük sınırlarını daha da genişletecektir. Yasakçı değil, demokrat olacaktır. Her olayı bilimin süzgecinden geçirerek değerlendirecek, felsefenin irdeleyici ve ussal yaklaşımlarından yeni kazanımlar sağlayacaktır.

Bugünkü Türk eğitim düzenine baktığımızda ne görüyoruz? Ülkedeki okul sayısı cami sayısından azdır. İmam-hatip liselerinin sayısı ise 383'tür. 3704 resmi Kur'an kursu vardır, resmi olmayanları ise 20 binden çoktur. Bunların hepsinde açık açık laiklik yerilmekte, şeriat düzenine övgüler düzülmektedir. Lise tarih kitaplarında şeriatı özendiren olayların öyküleri anlatılmaktadır.

İmam-hatip liseleri Türkiye'nin geleceği açısından büyük tehlike oluşturmaktadır. Genel eğitim düzeni içinde bu okullara aslında gerek yoktur. Varlıkları, yürürlükteki yasalara da uygun değildir. Din görevlisi yetiştirmek amacında olan bu okulların yüksek öğretime öğrenci vermesi kendi amacıyla ters düşmektedir. Ülkenin din görevlisine gereksinimi ise doymuşluk noktasındadır. Mezunlarına yüksek öğretime başvurma hakkı verilmesinde amaç ise, gelecekte ülke yönetiminde şeriat yanlılarının söz sahibi olmasına ortam ve olanak hazırlamaktır.

Bu tehlike güncelliğini korumakta iken son yıllarda eğitim alanında yeni yozlaştırma eğilim ve girişimleri gözlenmektedir. İmam-hatip liselerindeki şeriat öğretimini orta öğretim kurumlarına yayma ve yaygınlaştırma planları uygulamaya konulmuş bulunmaktadır. Hiçbir yönetsel birikim ve deneyimi bulunmayan din kökenli öğretmenlerin ortaokul ve lise müdürlüklerine atanması bu kapsamdaki uygulamalar arasındadır. Yasal sayıda okutacağı ders olmamasına karşın aynı okula yeniden din kültürü öğretmeni atanmaktadır. Böylece ortaokul ve liselerin de imam-hatip okullarının yanı sıra şeriatın işlendiği ve savunulduğu merkezlere dönüştürülmesine ça-

M.Semih Gemalmaz

Evet, yine insan hakları...

BİZİ İNANDIRAMAZLAR!

Mevcut sistem içerisinde yapılması amaçlanan her düzey ve biçimiyle reform, temeli sakat rejimin yazgısını uzatmaya yöneliktir.

Erbil Tuşalp'ın 1 Nisan 1989 tarihli Cumhuriyet'te, Başbakan Özal ile insan hakları üzerine yaptığı söyleşi yayımlandı. Burada ortaya atılan savların yanıtlanması bir zorunluluk olarak belirmiştir.

İnsan hakları ihlalleri, erkin kötüye kullanılması ve keyfi tasarruflar, Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile kurumsallaştırılan yeni politiko-juridik modelin zorunlu ve kaçınılmaz sonucudur. Başka deyişle, ihlaller olgusu, şu ya da bu idari ajanın sapkın bir tasarrufu olmaktan çok, sistemin doğal bir ürünü olarak beliriyor. Çünkü, ülkede dış görünümleri bakımından aldatıcı bir demokratik çehreye sahip olsa da; daha somut deyişle rejimi meşrulaştırma aracı olarak çeşitli hukuk teknikleri (referandum, seçim gibi) kullanılmış ve örnek olsun siyasal partiler, parlamento, yüksek mahkemeler, vb. temel kurum ve süreçler ilk bakışta saptanabiliyor olsa bile, 12 Eylül rejimi ile yapılaştırılan düzenin temeli gayrimeşruluk ile ayıplıdır. O halde, meşru olmayan zemin üzerinde yükselen bir yapıdaki insan hakları ihlalleri olgusu ile meşru demokratik bir yapıdaki olası ihlaller olgusu, her ikisi de insan hakları ihlalleri olmasına karşın, çapı, süreçleri ve sonuçları itibariyle farklıdır. Meşru rejimde, olası ihlallere karşı mağdurlar hukuk devletinin cihaz ve erkleriyle donatılmıştır ve hakları korumada fonksiyonel bir konuma sahiptirler. Buna karşılık, siyasal erkin antidemokratik ve antianayasal biçimde el değiştirmesi ve "de facto" bir rejimin kendisini yasallaştırıp ve giderek meşrulaştırmaya çalışarak "de jure"leştirmesine dayanarak oluşturulan siyasal toplum modelinin temeli insan hakları ihlaline, silah gücüne ve devletin adam öldürmesine (ölüm cezası ve vur emri kurumları) yer verdiği için, birey-devlet ilişkilerinde hakların ihlal edilmemesi durumu istisnadır. Kısacası, oluşturulan insan haklarına aykırı öğeler içeren rejimin bir sapmasıdır. İşte bu nedenler-

lışıldığı açıkça görülmektedir.

Bakanlık müfettişinin matematik dersinin denetiminde sınıfta başörtülü kız öğrencilerle karşılaşması olağan görünümler durumuna gelmiştir. Bu yetmiyormuş gibi öğrenciler uyarılara karşı koymakta, başörtülerini çıkarmamakta direnebilmektedirler. Arkasından birkaç saat sonra bakanlıktan telefon edilerek müfettişten bu tür sürtüşmeler çıkarması istenebilmektedir. Açıkçası laik öğretimden uzaklaşma eğilimlerine bakanlıkça açık destek verilmektedir.

Ruhi Su, kaynağını halktan alan büyük bir sanatçıdır. Yunus Emre ise yüzyıllar ötesinden insanlığı barışa, sevgiye çağıran yüce bir ozandır. Bugünkü eğitim yöneticileri Ruhi Su'yu da, Yunus Emre'yi de yasaklılar listesine almışlardır. Öyle ki Ruhi Su'nun Yunus Emre'den seslendirdiği ilahilerini öğrencilerine dinleten bir yazın öğretmenini suçlayabilmektedirler.

İlköğretim müfettişliği sınavına giren adaylara "Öğle ya da sabah namazı için nasıl niyet edersiniz?", "Dağ başında kıbleyi nasıl doğrultursunuz?" sorularının yöneltilmesi de raslantı değildir. Amaç, adayların şeriat yanlısı olup olmadıklarını yoklamaktır. Eğitim bakanlığı, sanki ilköğretim müfettişliği değil, cami imamlığı sınavı yapmaktadır.

Bu örneklere bakarak, birkaç tekil olayın genelleme yapmaya yetmeyeceği sanısına düşmek yanlıştır. Bu ve bunun gibi olaylar Türkiye'nin her okulunda her gün yaşanmaktadır. Yani örnekleri çoğaltmak olanaklıdır. Buradan, bakanlığın eğitimden ne anladığını, nasıl insan yetiştirmeyi amaçladığını somut olarak sergileyen bir olaya gelmek istiyorum. Olay, bakanlığın eğitim anlayışını sergilemek bakımından ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Bakanlık yetkilisi, bir imam-hatip lisesinin bahçesine yaptırılan caminin açılış töreninde öğrencilere seslenerek, onlara öğüt veriyor, doğruyu gösteriyor. Verdiği öğüt şudur: "Beş vakit namazınızı kaçırmayın ve boş zamanınızı Kur'an okuyarak değerlendirin". Bu eğitim yaklaşımına göre, çocukların günlük yaşamında resim yapmak, müzikle ilgilenmek, spor etkinliklerinde bulunmak, yazınsal bir yapıt okumak ve onun üzerinde konuşup tartışmak olmayacaktır, olmamalıdır. Bir Mozart'ı dinlemesi düşünülemez, Van Gogh resminin büyüsüne kapılıp duygulanması usa gelmez, İnce Memed'in savaşımına ilgi duyamaz. Bulunduğu kentin sanatsal etkinliklerini izlemesi diye bir olay yaşamında olmayacak bu çocukların. Ya ne olacak? Tüm boş zamanını oturup Kur'an okuyarak geçirecek. Ve bu öğrenci 21. yüzyılın insanı olacak. Ülkeyi yönetenler bunları bilmiyorlar mı? Kuşkusuz biliyorlar. Bu tür çağdışı eğitim onlardan habersiz, onların bilgisi dışında yapılmıyor ki...

Çocuk psikolojisi, gençlik eğitimi, eğitim bilim kuralları bakanlığı hiç ilgilendirmiyor. Çocukların ilgi ve yönsemelerinin nasıl karşılanabileceğini hiç düşünmediklerinden, onlardan boş zamanlarını salt Kur'an okuyarak geçirmelerini isteyebiliyorlar.

Oysa bir metni ezberlemek çok kez yararsızdır. Hele ezberlenmiş bir metni bir değil, yüz kez okumanın yararı değil, ancak zararından söz edilebilir. Anlamadan okumak ise bu zararın boyutlarını daha da artırır. Dönüp dönüp aynı metni bir daha okumak bilinçsizliğe dönüşen bir eylem olur.

İnsanı usuyla, bilinciyle davranan bir varlık olmaktan çıkarıp robotlaştıran bir tutuma çağdaş eğitimde kesinlikle yer yoktur. Çağdaş olmayan bu yaklaşımı önerenin bakanlık olduğu gözönüne alınırsa, Türkiye'de eğitimin bilerek yozlaştırıldığı gerçeğini anlamak kolaylaşmaktadır. Bakanlık merkez örgütünün kadroları, böylesi çağdışı kafaya sahip insanlarla doldurulmaktadır. Demokrat, çağdaş eğitim ilkelerini yaşama geçirmek çabasında az sayıdaki personel dolaylı ya da dolaysız baskılarla uzaklaştırılmakta ya da ayrılmak zorunda bırakılmaktadır. Yerlerine denetim için gittiği okulda önce mescit olup olmadığını soranlar getirilmektedir.

Eğitim bakanlığı, sanki ilköğretim müfettişliği değil, cami imamlığı sınavı yapıyor.

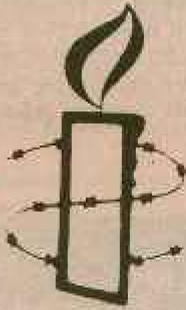
Türkiye'de 21. yüzyılın insanını yetiştirmekte olduğumuz savının gerçeklerle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Eğitim tam tersine çağdışına düşmüştür, medrese anlayışına dönüştürülmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu yozlaşma sürecine kişisel boyutta da olsa direnen, karşı koymaya çalışan demokrat nitelikli öğretmenler üzerindeki baskıların yoğunlaştırılmasının temelinde de bu gerçek yatmaktadır. ■

---

le, mevcut sistem içersinde yapılması amaçlanan her düzey ve biçimi ile reform, bu temeli sakat rejimin yazgısını uzatmaya, halkın demokratik istencinin belirmesini uyuşturmaya yöneliktir.

Bu bakış açısından açıklamalar irdelendiğinde, 12 Eylül'ü, onca uzun süren hazırlığına, kabagücüne ve kinine karşın bu kadar kısa süren çöküşü karşısında hâlâ meşrulaştırmaya çalışan ve bir askeri darbeyi "...hürriyetleri ihya etmek ve demokratik rejime hayatiyet kazandırmak için yapılmıştır" diyerek savunan görüşün insan haklarının iyileştirilmesi konusundaki kararlılığından daha peşinen sözedilemez.

"İnsan haklarının gelişmesi ve güvence altına alınmasına yönelik önemli gelişmeler olduğu" biçimindeki mevcut yönetimin savı temelsizdir. Şu nedenlerle: İşkence ve kötü muamele olgusu sürmüştür, yönetimde keyfilik kurumsallaştırılmıştır. Ulusalüstü işkencenin önlenmesi sözleşmelerine taraf oluş ve bireysel başvuru hakkının tanınması, ulusal düzeyde yankısını bulmayan ve AT'ye tam üyelik girişimleri sonrası pazarlıkların bir sonucu olarak beliren tutumlardır. Siyasal yasakların kaldırılması ve seçimlere tüm partilerin katılması ise tümüyle iç ve dış demokratik dinamiklerin zorlamasıyla çıkmış ve aslında yönetim bu konularda karşı direncini açıkça göstermekten çekinmemiştir. Şimdi bunlara sahip çıkma çabası ise, herhalde Türk insanını bütünüyle bellek zayıflığı ile malül sanısına dayanmaktadır. Çok değil, yakın geçmişte Sn. Başbakan gazetecileri "bana işkenceyi sormayın" diye azarlıyor ve yanıltıcı olarak, yasalarda "işkence yok, kötü muamele

var" ve "işkence savları temelsizdir" diyordu. Şimdi işkencenin bir suç ve bu savların kovuşturulduğu biçimindeki son açıklama ise bu konuda bir bilgilenmeden geçildiği izlenimini vermektedir. Ne ki, yine de yanıltıcı öğeleri içeriyor. En basitinden, 12 Eylül sonrası rejim, anayasa terminolojisiyle bakılırsa, insan haklarına "dayalı" olmaktan çıkarılmıştır. Ya da örnek olsun, BM işkencenin önlenmesi sözleşmesinin iç hukuk kuralı haline gelmesi yahut bireysel başvuruya eklenen çekinceler, vb. handikapların öyküsünü bir kez daha burada yinelemek olanaklı değil. Bir yanda, mahkemeler özellikle olağanüstü yargı sistemli biçimde işkenceye uğrama şikayetlerini gözardı etmekte, öte yanda ulusalüstü insan hakları birimlerinin titiz hazırlıklarla yayımladığı insan hakları ihlalleri raporlarını Sn.Başbakan "çelişkili görmek" yoluyla çürütmeye çalışmaktadır. İşkence sonucu ölen insanların sayısının şu kadar yerine bu kadar olması rejimi aklamanın ne zamandan beri aracıdır? Ama hukukun üstünlüğüne "bir kerecik uygulamazsak ne olur?" mantığı ile bakılır ya da örneğin sivil yönetim sürecinde "sadece" iki ölüm cezası infazının yapıldığı mantık çarpıtmasıyla ortaya çıkılıp bu cezanın tümden ilgası niyetinden bile sözedilmez yahut insan hakları mağdurlarının sayısını üç aşağı göstermek basiretli insan hakları siyasası sayılırsa, bunlar artık mühendis bakış açısının hukuk bilinçsizliğine bağlanamaz. Çünkü devlet yönetiminde bilinçsizlik mazeret olmaz. Ya bilinçli bir yanıltmaca ya da dürüstlüğe aykırı kaygan zemin siyasaları üretme olasılığı insanların usunda bir soru işareti olarak belirmektedir. Örnekler uzatılabilir. Sistemli genel affa yanaşmayıp İnfaz Yasası'nda oynamak ipliği pazara çoktan çıkan 12 Eylül adaletinin açtığı hangi yarayı sarmıştır. Yapanların bile savunmadığı bu hukuki hilkat örneği 1982 Anayasası'nın içeriksizleştirilmiş hak ve özgürlükler üstüne yaydığı artı sınırlamaları (örneğin md.14) ısrarla vurgulamak, olsa olsa yönetime egemen kendi varlığının kaynağı olan mevcut politiko-juridik düzeni savunma kararlılığının bir başka örneğidir.

Mahkemeler sistemli biçimde işkenceye uğrama şikayetlerini gözardı ediyor, öte yandan ulusalüstü insan hakları birimlerinin hazırladığı insan hakları ihlalleri raporlarını, başbakan çürütmeye çalışıyor.

Sonuç olarak, ortaya atılan savların tam tersine Türkiye'de insan hakları ihlalleri mevcut yapı içerisinde yadsınamayan bir olgudur, "istisna" ya da "münferit" değildir. Asıl tehlikeli olanı, demokratik rejimin olağanüstü rejime ilişkin istisnai düzenleme kapsamını bile aşan deforme bir model içersinde hak ve özgürlüklerin ihlali ve ihlal tehdidinin süreklilik gösterecek olmasıdır. ■

Oktay Ekinci
Y.Mimar

KIYILAR VE DEMOKRASİ

Yıllar önce şöyle söylenmişti: "Bu gidişle, denize düşecek bir vatandaşımız, kıyıya çıkabileceği kamu arazisi bulamayacak..." Gerçeğin kara mizahı böyle...

Muğla'da düzenlenen kültür şenliklerinden birinde söylenmişti:

"Demokrasi, bir gün gelir herkese lazım olur. Demokrasiyi istemeyenlere de..."

Kıyılarımızdaki -bugün varılan- durum için de aynı şey geçerli.

Şöyle denebilir:

"Kıyılarımız, tarihsel ve doğal çevrelerimiz, bir gün gelir herkese lazım olur. Buraları halka kapatarak yok edenlere de..."

□

Kıyı yağması, biri diğerine sıkı sıkıya bağlı iki önemli "sonucuyla" birlikte sürmektedir.

Birincisi; kültür kalıtlarımız, doğal zenginliklerimiz ortadan kalkmaktadır. Spekülatif yatırımların kaçınılmaz karakteri olan çarpık ve plansız yapılaşma çevre değerlerimizi de silip, süpürmektedir.

İkincisi; bu alanlar, gün geçtikçe daha çok topluma kapanmaktadır.

Kamuya ait hazine ve orman arazileri tel örgülerle çevrilmekte, pahalı oteller, tatil köyleri, "özel siteler" ve "eğitim kampları", halkın kıyı kuşağına ulaşımını engellemektedir...

Yıllar önce yine şöyle söylenmişti:

"Bu gidişle, denize düşecek bir vatandaşımız, kıyıya çıkabileceği kamu arazisi bulamayacak..."

Abartılı, ama, gerçeğin kara mizahı böyle...

□

Günün moda deyişiyle, kıyı yağmasının da bir "12 Eylül öncesi", bir de "sonrası" var. Açalım.

1982 Mart'ına dek, yani 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" yürürlüğe girmeden önce, "kıyı yağması" denince akla gelenler (ve gözlenenler) özetle şöyleydi:

▶Varlıklı yurttaşlarımız, ya bizzat kendi başlarına ya da şirketleri eliyle, sahil köylülerinin arazilerini satın alıyorlar, buralarda tatil konutları veya turistik tesisler kuruyorlar, böylece kıyı kuşağı belli bir azınlığın kullanımına geçiyor. Ücretli kesim, dar gelirliler ve köylüler ise denize gitgide daha uzaktan bakmaya başlıyorlar...

▶Profesyonel kooperatifçiler, orta gelir gruplarını ve özellikle bürokratları "örgütleyerek", yine kıyılardaki büyük arazileri kapatıp, arsanın satın alınışından, tatil konutlarının yapımına kadar bir dizi "işi" bol kazançlarla kotarıyorlar ve sonuçta "üyelerini de memnun ederek" sahilleri özel sitelerle dolduruyorlar...

▶Arsa spekülatörleri, ucuza elde ettikleri toprakları birkaç yıl sonra onlarca katı ederlerle "tatil arsaları" olarak satıyorlar, böylece olağanüstü yüksek düzeyde haksız kazanç elde etmiş oluyorlar...

Özetle, kıyı yağmasının "12 Eylül öncesi"ndeki karakterini; ağırlıklı olarak, sahillerdeki toprak mülkiyetinin üst gelir gruplarına doğru el değiştirmesi ve bu arazilerin "yeni sahipleri" tarafından (daha çok "özel tatil siteleri" uygulamasıyla) "eski sahiplerine" ve halka kapatılması oluşturuyor.

Öte yandan, tarihsel ve doğal zenginliklerin yoğun olduğu araziler, yani SİT'ler ve ormanlık alanlar "özel mülkiyette" olmadıklarından ve buraların "ulusal park", "orman içi piknik ve dinlenme yerleri", "kamping alanları" vb. gibi -halka açık- kullanım şekilleri, "özel siteler"den çok daha "toplumcu" seçenekleri sergilediklerinden, 1978-79 döneminde TMMOB'nin başlattığı "Tarihi Çevre, Yeşil Alanlar, Kıyılar Korunmalı-Toplum Yararına Düzenlenmelidir" başlıklı kampanyasına katılan pek çok bilimadamı ve konuşmacı şu görüşte birleşebiliyorlar: "Kıyılardaki özel mülkiyette bulunan araziler de kamulaştırılmalı, halkın kullanımına açık alanlar olarak planlanmalıdır..."

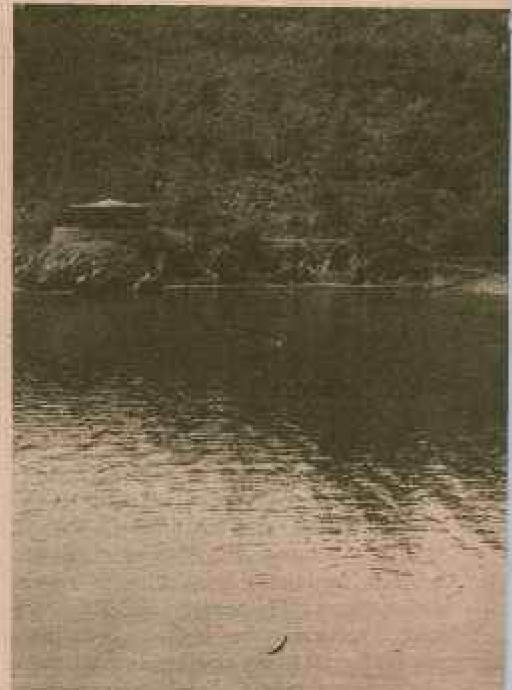
□

12 Mart 1982'de kabul edilen 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile, "12 Eylül öncesi"ndeki kıyı yağmasının yukarda özetlenen "karakterinde" bir değişiklik olmamıştır. El değiştirme, kooperatifçilik, siteleşme... hızını kesmeden sürmüş ve sürmektedir. Ancak, bu kanunla birlikte, 1979'ların TMMOB panellerinde dile gelen görüşlerde de "temkinli olunmasını" gerektiren yeni bir uygulama ortaya çıkmıştır. Daha doğrusu, kıyı yağmasına karşı "kamulaştırma" tezinin de "her dönem için geçerli önlem olamayacağını" gösteren yeni bir süreç başlatılmıştır.

Kanunun 8. maddesiyle ve ardından bu maddeye dayanılarak yürürlüğe sokulan "Kamu Arazisinin Turizm

▲**"Doğaya uygun" yağma.** *Katrancı kamping alanındaki çadırların yerini şantiye binaları aldı. Ağaçlar arasında gizlenerek "doğaya uygun" bir yağmanın hazırlığı içindeler.*

▲**Fethiye-Katrancı koyu.** *"12 Eylül öncesinde" hal[...] şimdi özel bir şirketin elinde...*

▲Herkese lazım olur. *El değmemiş güzel kıyılarımız halka kapatılıyor.*

Yatırımlarına Tahsisi Hakkındaki Yönetmelik"le, artık Türkiye'de, salt özel mülkiyetteki araziler değil, "devletin hüküm ve tasarrufu altındaki" kıyı arazileri de tatil tüccarlarının eline geçmektedir. Devlet, bir zamanlar "örnek koruma ve kullanma alanları" olarak gösterilen toplume ait koyları, ormanlık kıyıları ve hazine arsalarını da yerli ve yabancı şirketlere "tahsis" etmektedir...

1982 Mart'ının yasası bununla da yetinmemiştir. Turizm alanı olarak planlanan yerlerde, köylüye ait tarlaları elinden alıp, yatırım yapmak isteyen özel kuruluşlara vermeyi de turizm için yeni bir "teşvik yöntemi" olarak getirmiştir. Böylece, kıyı yağmasının "12 Eylül sonrası" döneminde, yatırımcıların, "sermayeyi toprağa bağlamamak" için satın almaktan çekindikleri ya da "artık eskisi gibi ucuza bulamadıkları için" mülkiyetini elde edemedikleri, kıyı kuşağındaki halkın tapulu taşınmazları, "devlet tarafından kamulaştırılarak", üstelik de bu eylem "kamu yararı" adına yapılarak, şirketlere verilmeye başlanmıştır.

Yatırımları krediyle destekleyen Turizm Bankası'nın, girişimcilere "yol göstermek" amacıyla hazırladığı "Güneybatı Türkiye Turistik Yatırım Alanları" adlı broşürün 39. sayfasındaki "özel mülkiyetteki araziler" başlıklı paragrafı (daha doğrusu yatırımcılara verilen bilgiyi) birlikte okuyalım (Yabancılar için İngilizcesi de broşürde yer alıyor):

"Turizm alanlarında ve turizm merkezlerinde bulunan ve imar planlarında turizme ayrılmış bulunan özel mülkiyet altındaki araziler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca kamulaştırılabilirler. Kamulaştırmayı takiben 'Hazine Arazisi' vasfını taşıyan bu taşınmazlar, 'Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik' hükümleri çerçevesinde girişimcilere tahsis olunur."

Kamu arazisi kiralamak isteyenler için, aynı broşürde verilen bilgi ise şöyle:

"Turizm alan ve merkezlerinde yer alan, Hazine'ye ait, Devletin Hüküm ve Tasarrufu'nda bulunan veya orman statüsündeki araziler, imar planları ile turizm kullanımına ayrılmış olmaları halinde, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca gerekli işlemler yapıldıktan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilir. Bu arazilerin turizm yatırımcılarına tahsisi, kiraya verilmesi ve irtifa hakkı tesisi işlemleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 'Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik' hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilir..."

Broşürde, bu paragrafın İngilizce bölüm başlığı "Public Lands" olarak yazılı. Sözlükte "public" "halka ait" olarak belirtiliyor. "Lands" ise "toprak, arazi" anlamında. Böylece yabancılar, Turizm Bakanlığı'nın bu broşürünü okuyarak, Türkiye'de "halka ait olan toprakların" 1982'den sonra nasıl yabancılara verilmeye başlandığını ve "halka kapatıldığını" da öğrenmiş oluyorlar...

□

T.C. TURİZM BANKASI A.Ş.

Güneybatı Türkiye
Turistik Yatırım Alanları

Southwest Turkey
Touristic Investment Areas

1.2. PLACES WITHIN THE TOURISTIC REGIONS AND TOURISTIC CENTRES

a) Public Lands:

Lands owned by the Treasury or under the use and control of the State or forest lands located within the boundaries of the Touristic Regions and Touristic Centres, if earmarked for tourism purposes pursuant to land use plans are allocated to the Ministry of Culture and Tourism following completion of procedures required by Act No. 2634 on the Encouragement of Tourism.
The procedures pertinent to the allocation, leasing of and establishing rights of easement on such lands in favour of tourism entrepreneurs, are administered by the Ministry of Culture and Tourism under the provisions of the "By-law on Allocating Publicly-owned Lands to Tourism Investments"
Same by-law is applicable to lands located within the boundaries of Touristic Regions but outside Touristic Areas and Touristic Centres and earmarked for tourism purposes pursuant to land use plans, when an application for investment in such regions has been filed with the Ministry of Culture and Tourism.

b) Privately-owned Lands:

The Ministry of Culture and Tourism may expropriate privately-owned lands located in Touristic Zones and Touristic Centres and earmarked for tourism purposes in accordence with land use plans. Following the expropriation, such real property having gained the status of "Treasury-owned Lands" may be allocated to entrepreneurs under the provisions of the "By-law on Allocating Public-owned Lands to Tourism Investments".

39

▲ Yabancılara "harika" yatırım alanı. *Turizm Bankası broşüründe yabancılar için İngilizce yazılmış açıklama. Bölüm başlığı (1.2) "Turizm bölgeleri ve Turizm merkezleri içinde kalan yerler." (a) Kamu arazileri (halka ait topraklar)-(b) Özel mülkiyetteki araziler.*

7 Kasım 1982'deki halkoylamasıyla kabul edilerek yürürlüğe giren ve demokrasiden yana olan çevrelerce sürekli eleştirilen anayasanın bile birçok maddesi, 12 Mart 1982 tarihli Turizmi Teşvik Kanunu'na dayanılarak sürdürülmekte olan bu uygulamayı aslında "doğru" bulmamaktadır.

43. maddedeki hüküm aynen şöyledir: "Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir..."

Bu maddeye karşılık, 2634 sayılı yasayla özel sektöre verilen binlerce dönüm devlet arazisinde, gerek doğal çevre tahribatıyla, gerekse halkın yararlanmasına kapatılan uygulamalarla kamu yararı gözetilmediği gibi, tam tersine yatırımcıların tümüyle parasal kazançlarını artırmaya yönelik istemleri ve çıkarları gözetilmiştir.

Yine, anayasanın 63. maddesinde şöyle yazmaktadır: "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır..."

Turizmi Teşvik Yasası'yla turizm yatırımcılarına tahsis edilen kamu malı arazilerin büyük çoğunluğunu tarihsel ve doğal sitlerle, ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlarda yapılan yatırımlarda ise, "olabildiğince çok yatak sayısı elde edebilmek için", arkeolojik değerler tahrip edilmekte, ağaçlar kesilmekte, ekolojik denge alt üst edilmektedir. Yani devlet, kendi "teşvik kanunuyla" anayasadaki görevinin tam tersi yönde sonuçlar yaratan bir uygulama sürdürmektedir.

Mülkiyetle ilgili anayasa maddeleri de, Turizmi Teşvik Yasası'nın ürünü olan "köylünün elinden toprağının alınıp, başkalarına verilmesi"ni "sosyal bir hukuk devletine" yakıştırmamaktadır.

35. maddeye göre mülkiyet hakkı, "ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir" 46. maddeye göre ise "devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde... özel mülkiyette bulunan taşınmazları" kamulaştırmaya yetkilidirler.

Geçtiğimiz günlerde basında da sıkça yer aldı. Köyceğiz Sarıgerme'deki köylülere ait tarlalar, "burası turizm alanıdır" denerek "kamulaştırıldı" ve aynı yerdeki Antik Psilis kenti ile çevresindeki ormanlık arazileri tahrip eden özel bir şirkete "tatil köyü" kurması için tahsis edildi. Şirket şimdi bu alanda kurduğu tatil konutlarını "Sarıgerme cennetinde sizin de bir yeriniz olsun" diyerek gazete ilanlarıyla satıyor. Bu "kamulaştırmanın" sonucu "kamu yararına" mıdır? Köyün muhtarı çırpınıp duruyor: "Arazilerimiz turizm alanıysa biz de tesis kurabiliriz, ne hakla elimizden alıp başkalarına veriyorlar?" diyor. Tarlalarını geri alabilmek için dava bile açmışlar. Ancak sonuç alınamıyor. Çünkü, "Turizmi Teşvik Kanunu" 12 Eylül döneminin bir ürünü. Aynı dönemin diğer bir ürünü olan 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesinde şu hüküm yer alıyor: "Bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların anayasaya aykırılığı iddia edilemez."

Yani anayasa, bir yandan "kıyılar korunmalıdır" derken, öbür yandan kıyı yağmasına dayanak olan bir yasayı da "korumuş" oluyor...

□

Demokratik hak ve özgürlüklere, 1982 Anayasası bir dizi kısıtlama getirdi. Acısını tüm toplum olarak yaşıyoruz. Anayasayı hazırlayanlar da dahil olmak üzere, hemen herkes daha "demokratik bir Türkiye" için görüş birliğine varmak üzereler. "Demokrasi, bir gün gelir herkese lazım olur" düşüncesi kökleşiyor...

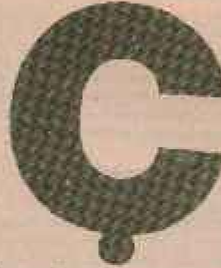
Ne var ki, 12 Eylül döneminde yürürlüğe giren ve "anayasaya aykırılığı" iddia edilemeyen Turizmi Teşvik Kanunu'na dayanılarak, kıyılardaki bu yağma ve çevre tahribatı birkaç yıl daha sürdürülecek olursa, demokrasinin tüm kurallarıyla işlediği yarının Türkiyesi'nde, "denize düşecek bir vatandaş yine de kıyıya çıkabileceği bir kamu arazisi bulamayacak." Tarihsel ve doğal çevreler ise hiçbir zaman geri gelmeyecek. ■

kamping ve piknik alanı olan bu ormanlık koy,

TOPRAK BAYRAMI(?)

Türkiye'de işlenen toprakların en önemli niteliği, insan ve toprak faktörü arasındaki korkunç dengesizliktir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 1945'lerde yürürlüğe konmasının arkasından, 4760 sayılı yasa ile 11 Haziran'dan sonra gelen ilk pazar günü yasal olarak "Toprak Bayramı" günü sayılmıştır (16.6.1945). Ama bu bayramın kutlandığını görenler ve duyanlar bir hayli az olsa gerek.

"Toprak Bayramı Kanunu" üç maddeden oluşmaktadır. Bu yasa 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulandığını varsayarak konmuş olmalı.

Ne var ki atılan yasa daha 4. yılına varmadan gerçek amacından saptırılmış, amacına bir hayli ters düşen bir uygulamaya sokulmuştur. Arazi Kanunu'ndan beri oluşmakta olan birikim olumsuz bir yöne itilmiştir.

Sadece büyük toprak mülkiyetine son vermek, köylülere birkaç dönümlük toprak dağıtmak çıkış yolu değil.

Tarımı geliştirmeden, sanayisini geliştiren ülke yeryüzünde yoktur. Topraktan çağdaş ölçülerle yararlanmada, sanayinin insan ve maddi gereklerini yerine getirmede tarımın katkısı oldukça büyüktür. Günümüzde yaşamsal ana sorun, geri kalmışlığımızın ekonomik, sosyal ve kültürel olarak sıkıştığı çemberi kırmaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin ihracat ve ulusal gelirdeki payı, tarım sektöründe önde gelmektedir. Ayrıca Türkiye gibi nüfusu sürekli artış gösteren ülkelerde genel olarak, halkın gıda gereksinmelerini, özellikle de sanayide çalışan işçi kitlelerinin proteinli besinlerini karşılamak savsanamayacak bir çabadır. Bunun yanında tarımdaki, genel olarak ülke düzeyinde, işsizliği yenmede de tarımın büyük katkısı vardır.

Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik sorunlarından birisi de, tarım sektöründeki verimlilik sorunudur. Verimlilik sorunu bizi bir yandan toprak mülkiyetinin dengesiz ve eşitsiz dağılımının önlenmesine, tarımda çağdaş araç ve gereçlerin kullanılmasına, gelişmiş teknolojiye, bu teknolojiyi başarıyla uygulayacak insanların yetiştirilmesine, eğitimine, toprak dağıtımından sonra bunların tarımsal kooperatifler yoluyla işletilmesine götürür.

İsmet İnönü, yarım yüzyıl önce; "Köylünün kalkınması bizim için yaşam sorunudur. Özellikle onların esir yaşamından kurtularak toprak sahibi olmuş olması herhalde gerçekleştirmeye azmettiğimiz meseledir. Bilmeyenler siyasi ve ekonomik kudret sahiplerinin elinde ortaçağda olduğu gibi, köle hayatı sürer"[1] diyordu. Bu nedenle toprak sorunu insan olmak, yurttaş olmak sorunu olarak görülüyordu. 11.6.1945'te 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının gerekçesinde anılan düşünceler pekiştirilirken; "arazi mülkiyet rejiminin ve onun doğurduğu istürüktürünün bir memleketin iç politikasıyla ilgisi vardır. Elverişsiz bir arazi mülkiyeti bünyesi ... kişiler ile devlet arasında anlaşmazlıklara çığır açabilir. Büyük arazi mülkiyetine dayanan mahalli nüfuzluların devlet otoritesinin zayıflamasını intaç ettiği çok görülmüştür."[2]

Tarım Bakanı Ş.Raşit Hatipoğlu da tasarı için, Cumhuriyet yönetiminin Osmanlı döneminden kalan bir sorunu bu çalışmalarla çözeceğini söylüyordu. Sorun ne oldu, çözüldü mü?

Türkiye toprakları: 1. Kiracılık ve ortakçılık, 2. Küçük işletmecilik, 3. Büyük işletmecilik biçiminde işletilmektedir.

Türkiye'de işlenen toprakların en önemli niteliği, insan ve toprak faktörü arasındaki korkunç dengesizliktir. Milyonlarca insanın bir mezar yeri kadar toprağı yokken, sayıları 3-5 yüz kişi yüzbinlerce dönüm toprağı tasarrufunda bulundurmaktadırlar. Buna karşılık da giderek işleyecek toprağı olmayan aile sayısı artmaktadır. Yılda yüzbinlerce topraksız insan köyde iş bulamadığı için kentin yolunu tutmaktadır.

Yapılan bir araştırmaya göre, 1973 yılında Türkiye'de 3.124.678 hanenin toplam olarak 20.524.774 hektar alanı işlemekte olduğu, hane başına da 65 dekar düştüğü ortaya çıkmıştır.[3]

Aynı araştırmaya göre, Türkiye'de toprak sahiplerinin % 13'ü 5 dekardan küçük toprağa sahiptir. Yani sahip oldukları toprak miktarı toplam toprakların % 2,72'si kadardır. Bunun yanında % 44,6'lık miktar 20 dekardan az toprağa sahiptir. Başka bir anlatımla, işlenen Türkiye topraklarının yarısına yakını 20 dekardan az iken, yani mülk sayısının % 8,44'ü iken, bazı toprak sahiplerinin % 45'inin elinde 21-100 dekardan küçük topraklar vardır. Bunların sahip oldukları toprak miktarı % 41,2'sini oluşturmaktadır. Toplam hanelerin % 8'i 500 dekardan büyük topraklara sahiptir. Bunun da mülk topraklar içindeki payı % 14,1'dir. Dahası var; 1000 dekardan büyük toprağa sahip olanlar toprak sahiplerinin % 0.16'sıdır. Bu sayı tüm ekilip dikilen toprakların % 5,3'ü olmaktadır.[4]

Türkiye'de toprak sahibi gibi görünen ailelerin % 90'ı toplam mülk toprakların yarısından azına sahipken, mülk toprakların geri kalan yarısı toprak sahiplerinin % 10'unun elindedir. Bu veriler, Türkiye'de toprağa sahip olanların % 10'unun tüm toprakların hemen hemen yarısından fazlasına sahip olduğunu göstermektedir. Bu oluşum toprakların olabildiğince yoğunlaşma eğilimi içinde olduğunu gösterir. Bunların yanında cüce ve küçük ölçekli işletmeler de giderek yaygınlaşmakta ve tarım sektörüne egemen olmaktadır.[5]

Toprak mülkiyetindeki bu korkunç dengesizlik, daha çok yarı feodal düzenin egemen olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde görülmektedir. 1963-1969 yıllarında yapılan bir araştırmaya göre, Ş.Urfa'da 123, Gaziantep'te 96, Mardin'de 91, Diyarbakır'da 70, Erzurum'da 58 köyün insan ve toprak varlığının tümü birkaç kişinin elindedir.[6] Kolaylıkla bilineceği gibi bu tür toprak ilişkisi köylü halkın toprak sahiplerine olan bağımlılıklarını artırmaktadır. Bu olgu "toprak sahiplerinin topraksız köylüler üzerindeki nüfuzlarının sınırlarını belirlemektedir."[7]

Ayrıca küçük topraklarımız ayakla ölçülüp paylaşılacak duruma gelmiştir. Gaziantep'te; Arıl, Batal ve Nizip'e kadar uzanan köylerde topraklar adımla değil ayakla ölçülerek paylaşılmaktadır. Yani topraklarımız hızla küçük parçalara bölünmektedirler. Bunun yanında da 1945'ten önce 1000 dekardan büyük toprakların 412 sahibi varken, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndan sonra bu sayı 1000'in üzerine çıkmıştır. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'de her geçen gün topraksız, dolayısiyle işsiz ve yoksul aile sayısı artmakta, topraklar belli ellerde toplanmaktadırlar.

Yukarıda yurdumuzda toprak mülkiyeti ve toprakların dağılımındaki korkunç, korkunç olduğu kadar da üretimi daraltan ayrıca da insan ve yurttaş faktörümüz üzerinde demokratik ilkelere ters düşen, toprakların dağılım biçimini ve dengesizliğini inceledik. Bu duruma göre, çiftçiyi topraklandırma ve toprakları yeniden işletmeye açmak ve köylüleri, vatan deyip uğruna öldükleri topraklara sahip etmek zamanı çoktan geçmedi mi dersiniz?

Ne var ki sadece büyük toprak mülkiyetine son vermenin, köylülere birkaç dönümlük toprak dağıtmanın çıkış yolu olmadığını, 11.6.1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulamasında gördük. Bu yasanın uygulaması köylülerin yoksullaşmalarını hızlandırdı.

Toprak sorunu ilkin Cumhuriyet'in 1930'lu yıllarında gündeme gelmişse de çözümü 4753 sayılı yasaya kadar köklü olarak ele alma mümkün olmamıştı. Bu yasanın amacı, büyük toprak mülkiyetini bölerek köylüyü toprak sahibi etmekti.

Anılan yasa, ilk haliyle beş yıl yürürlükte kaldı. Arkadan gelen yıllarda yasa eleştirildikçe hükümleri birer birer değiştirildi. Böylece özel mülkiyete ait toprakların ancak % 1'i kamulaştırılarak topraksızlara dağıtıldı, insanımızla topraklarımız arasındaki denge de hiç bozulmamış oldu.

1960 yılından sonra soruna yeniden yaklaşıldı. Bu kez amaç toprak dağılımındaki dengesizliği gidermek, toprak sahiplerinin köylü üzerindeki baskılarını kaldırmak ve demokratik bir yaklaşım değil, verimi artırmayı amaçlamaktı.[8] 1973'te 1757 sayılı yasanın stratejisi verimdi. Yasanın 4,5 yıl yürürlükte kaldığı sürece, Şanlıurfa'da kamulaştırılan toprak da dağıtılamadı. Toprak dağıtımının yapıldığı köylerde kurulan tarım kredi kooperatifleri de ödeneksizlikleri nedeniyle çevrelerine yararlı olamadıkları için kapandılar. Böylece de anılan yasanın amacına da ulaşılamamış oldu. 1978 yılında da artık toprağa ilişkin sorunların üzeri küllenmeye ve sorun ertelemeye alındı. 1858 Arazi Kanunu'nun katkıları ile oluşan Türkiye toprak yapısında % 1'lik değişim dışında hemen hiçbir yapısal değişme olmadı.

Peki, "toprak bayramı" neyin bayramı? ■

DİPNOTLAR

1) Tonguç, İ.Hakkı, İlköğretim Kavramı, I. Cilt, İstanbul 1946, s.401.

2) TBMM. Tutanak Dergisi. C.XXVII, Dönem 7, s.97.

3) Oktar Suat, Doktora Tezi-65, Oktay Varlıer, Türkiye Tarımında Yapısal Değişme Teknolojisi ve Toprak Bölüşümü. DPT 1636, SPD.s.307, Ankara, 1978, s.7.

4) Oktar Suat, Doktora Tezi, 1984, s.68

5) Kepenek Yakup, Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, ODTÜ, Ankara 1983, s.312

6) Oktar Suat, aynı yerde, s.69

7) Yasa İbrahim, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları. Ankara 1973, s.102.

DEMOKRASİ KURULTAYI VE YENİ BİR ANAYASAYA DOĞRU

Şubat 1986'da SHP Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan, İzmir'deki Türk-İş mitingine katıldığı için ANAP hükümeti tarafından "anayasa suçu" işlemekle suçlandığı andan itibaren 1982 Anayasası'nın da artık bir hayat hakkı kalmamıştı. Çünkü her şeyin bir haddi hesabı vardı ve Türkiye ilkelliklerin bu kadarını kaldırabilecek bir ülke de değildi. Bunların başında ise, '82 Anayasası gelmekte idi.

Bugün aynı iktidar, "yeni ve sade bir anayasa" sloganıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye'de anayasa sorununu bulandıran ve zihinleri karıştıran da bu noktadır. "ANAP samimi midir? Yoksa, seçim yenilgisini unutturmak ve kamuoyunu meşgul etmek için ortaya bir sis bombası mı salmaktadır?". "Yeni ve kısa anayasalı bir Türkiye'de 1982 Anayasası'nı bile aratacak bir çoğunluk tahakkümü rejimi doğmaz mı?"

Bütün bunlar ciddi birer olasılık olarak kabul edilse bile bugün şu gerçek kendini dayatmıştır: Türkiye asıl 1983'ten beri zaman zaman su yüzüne çıkan bir anayasa bunalımıyla içiçe yaşamaktadır. Bu kriz, her şeyden önce pek az kimse ve kuruluşun bu anayasayı içine sindirebilmiş olmasından kaynaklanıyor. Bu, **anayasanın meşruluğu** konusunda derin bir **güven bunalımı** olduğunu gösterir. "Türk milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 Harekâtı sonucunda, Türk milletinin meşru temsilcileri olan Danışma Meclisi'nce hazırlanıp, Milli Güvenlik Konseyi'nce son şekli verilerek Türk milleti tarafından kabul ve tasvip ve doğrudan doğruya onun eliyle vazolunan bu ANAYASA" (Başlangıç, paragraf 2) tekerlemesinin mumu sönmüştür. "Militarist vesayet"e veryansın eden DYP'den, "sivil anayasa" özlemini dile getiren ANAP'a Türk sağı, değişik kanatlarıyla Türk solu, ve nihayet bizzat halkın zinde kesimleri bu 12 Eylül oldu-bitti'sini kabul etmemektedir.

Anayasa bunalımının ikinci ana nedeni, 82 metniyle insan haklarına dayalı bir çoğulcu demokrasiye olanak bulunmadığının artık açıkça görülmüş olmasıdır. Bunun en açık kanıtı AT ile bütünleşmek isteyen ANAP'ın ve temsil ettiği sosyal-ekonomik güçlerin bile bu gerçeği her gün biraz daha açık ve yüksek sesle dile getirmekte oluşudur. 82 Anayasası'nın demokratikleşmenin başlıca engellerinden olduğu artık resmiyet tarafından tescil edilmiştir; K.Evren bile bunun tamamen dışında kalamamaktadır.

Durum, 12 Eylül'ün kurum, kuruluş ve kurallarıyla tasfiyesi sürecinin bir parçasıdır; 12 Eylül üniforması Türk toplumuna dar gelmiştir, sürekli dikiş atmaktadır.

Bundan sonraki gündemin şu iki soruda maddeleşmesi beklenebilir: Söküğü dikmek mi, yoksa yeni bir elbise mi? Ve Terzi kim olacaktır?

Birinci soru, "Anayasada değişiklik mi, yoksa yeni bir anayasa mı?" diye çevrilebilir. Paradoksal bir şekilde, 12 Eylül'ün son partisi olan ANAP'ın kurmay heyeti daha radikal olan ikinci seçeneğe yönelmektedir. Bunda bir "oyun" kokusu sezen SHP ile DYP ise "ihtiyatlı" davranmakta, ulusal uzlaşmayla yaratılacak yeni bir anayasa için "hodri meydan" diyememektedir. Oysa, erken seçimin kaçınılmaz hale geldiği bu ortamda, halkın önüne "yeni anayasa" vaadiyle çıkma olanağı da doğmuştur ve bu tarihi bir fırsattır. Soruna teknik açıdan bakıldığında da, 82 Anayasası'nın düzeltilebilmesinin, yeni bir anayasanın yapılmasından çok daha zor, hatta imkânsız bir iş olduğu söylenebilir. Sadece, değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez "temel ilkeler"iyle (md.4 ve 2) Başlangıç bölümüne ve özgürlüklerin sınırlanması sistematiğine (md.13, 14 ve özel hükümler) bir göz atmak bu sonuca varmaya yeter. Bu sonunculardan çekilecek her tuğla, binanın bir daha onarılamaz biçimde çökmesine yetecektir.

Yeni anayasanın nasıl yapılacağına gelince; aksine hüküm olmadıkça her yasama meclisi yeni anayasa yapmaya yetkilidir. Yeni anayasa yapılması için ihtilâl ya da darbe ya da büyük kriz şart değildir; dünyadaki pek çok anayasa normal zamanların ve meclislerin elinden çıkmadır. Bizim 1924 Anayasası da bu şekilde yapılmıştır. İki ek güvence, bu şekilde hazırlanmış bir anayasanın demokratik meşruluğunu pekiştirmeye yeter: Seçimlere yeni anayasa vaadiyle (programı değil) gidilmesi ve anayasa metninin halkoylamasına sunulması.

Bence, önümüzdeki ayların kamuoyu gündemi kaçınılmaz bir şekilde "anayasa sorunu"yla dolacaktır. "Oyuna geliriz" kaygısuna yer yoktur, çünkü zaten oyunun büyüğü bundan 8-10 yıl önce oynanmıştır. Türkiye'ye yaraşan bir anayasayı yaratma işi, siyaset minderinde puan toplama çabalarından daha az önemli değildir. Türkiye'nin kronikleşen "anayasa hastalığı" da bu şekilde, yani esaslı bir operasyonla atlatılabilir.

İnsanların, kurum ve kuruluşların (partiler, basın, barolar, vb.) yeni bir anayasa platformu yaratacak somut çalışmaları başlatmaları, anayasanın oluşumuna "katılma"nın da başlangıcı olacaktır. ■

"Kurultaya katılan delegeler yeni bir anayasanın gereğini vurgulamışlardır. Bu yeni anayasanın, siyasal partilerin, toplumsal sınıf ve katmanların ve benzeri öteki grupların uzlaşması sonucu oluşacak bir ortak bileşkenin temeli üzerinde yükselmesi zorunlu koşul olarak belirtilmiş, bu temelin olmazsa olmaz ögesini ise evrensel hak ve özgürlüklerin çağdaş bütününün oluşturması gereği benimsenmiştir."

29-30 Nisan tarihlerinde Ankara'da toplanan I. Demokrasi Kurultayı Sonuç Yazanağı'nda yer alan bu satırlar demokrasiyi kazanma mücadelesinde yeni bir anayasa hedefinin altını çiziyordu. Bülent Tanör'ün yazısı bu hedefe yönelik bir başlangıç adımını oluşturuyor. ■

I. Demokrasi Kurultayı

I. Demokrasi Kurultayı bine yakın delegenin, demokrasi sorunlarını tartıştığı bir forum oldu. Kurultayın vardığı sonuçlar bir bildiriyle yayınlanırken, hazırlıkları yürüten komitenin kendisini genişleterek bir Demokrasi İzleme Komitesi oluşturması kararlaştırıldı. İzleme Komitesi yine kurultayca kesinleştirilen çalışma programının uygulanması ve demokratik norm ihlallerinin izlenmesi, kamuoyunun uyarılması ve harekete geçirilmesi amaçlarıyla yükümlü olacak. İzleme Komitesi'nin sürekli olması ve 12 Eylül rejiminin aşılmasından sonra da işlev görmesi hedefleniyor. Haziran ayı ortalarında İzleme Komitesi kurultay sonuçlarını resmi mercilere iletecek. Kırk kişilik komitenin on üyesini kadınlar oluşturuyor. Komite üyeliği için önerilen bazı kişilerin kendi onayları henüz alınamadığı için isimler daha sonra açıklanacak.

Basında geniş şekilde açıklanan kurultay sonuç yazanağının önemli belirlemeleri arasında demokrasi ile militarizm arasındaki çelişki tesbiti bulunuyor. Yazanak "Türkiye'nin uluslararası bağlantı ve yükümlülüklerinin militarizmi besleyen unsurlardan arındırılması ve dış politikanın bağımsızlık temeline oturtulması gereği"ni demokrasinin yerleştirilmesi açısından özellikle vurguluyor. Kürt sorununun özgürce tartışılmasını engelleyen yasaların kaldırılmasını da talep eden kurultay "Uluslararası alanda barış ve yumuşamanın gelişmesinin her yerde olduğu gibi ülkemizde de demokrasinin yerleşmesine doğrudan katkıda bulunduğunu gözönüne" alarak "silahsızlanmayı, özellikle de nükleer silahların yeryüzünden silinmesini ve uluslararası ilişkilerde güç kullanmayı reddeden bir politik kültürün yerleşmesini insanlığın yaşamsal çıkarlarının temeli olarak" saptıyor. ■

Yalçın Yusufoğlu

İDEAL PARTİ MODELİ YOK

Partinin kapitalizme karşı mücadelesi, onun politikalarına, ekonomisine, insansızlığına karşı mücadeledir; bu mücadele insanı ve insani değerleri savunma, koruma, geliştirme hedefleriyle donanmıştır.

Türkiye solundaki parti tartışmaları, doğal olarak, hem temel kuramsal ve ideolojik sorunları içeriyor, hem de ülkemiz somutunda ete kemiğe bürünecek parti modeli aranışı niteliğini taşıyor.

"Nasıl bir parti?" sorusuna yanıt ararken önümüzde 120 yılı aşkın bir zamanı kapsayan uluslararası deneyler var, 1960'lardan bu yana çoğumuzun bizzat içinde yaşadığı, hatasıyla sevabıyla paylaştığı ve şu anda artık iki kuşağa yayılmakta olan yerli deneylerimiz var. Tüm bu evrensel ve yerel deneyimler bir yandan, günümüz dünyasının değişen koşullarına yönelik düşünsel çabalar diğer yandan "nasıl bir parti?" sorusunun yanıtını bulmakta bize ışık tutacaklar. Ama en uygun, en yetkin parti modeli önce düşüncede bulunup sonra da pratikte vücut bulacak değil; çünkü böylesi bir tutum ister istemez bilinmedik bir zamana kadar mükemmeli aramakla oyalanmak olur. Bu nedenle, parti modeli aranışı, ister istemez **yaklaşım olarak** belli nosyonları, kuralları temel veri olarak kabul etmek ve onların ülkemiz toplumunda gerçekleştirilmesi, yerel özgünlüklerle güçlendirilmesi anlamına geliyor. Doğaldır ki, bu yaklaşım parti anlayışı konusunda bugüne değin varolan belirli kavramları ve alışkanlıkları da reddetmeyi gerektiriyor.

Örneğin partiye yüce, kutsal bir varlıkmış gibi ruhaniyet atfetmenin bilimsellikle hiçbir ilgisi yok. Tersine bilimsellik, bizzat o partinin de günün birinde işlevini tamamlayıp ortadan kalkmasını öngörüyor. O parti ve onun üyeleri, her şeyden önce, günün birinde sınıf, ulus, cins, ırk ayrıcalıklarının ve dolayısıyla siyasi kurumların da, siyasetin de insan yaşamından çekip gideceği bir dünya için yola çıkmışlar. Öyle bir toplum, bugün partiyi meydana getiren tek tek kişilerin fani hayatları açısından bir ütopyadır, ama onun insan geleceğinde bir ütopya olmadığını düşünen herkes o toplumun değerlerini, insansal özelliklerini hiçbir zaman akıllarından çıkarmamak zorunda.

Şu halde, partiye atfedilmesi gereken manevilik -bir dinsellikten, göksellikten çok farklı olarak- ideal edinilmiş o toplumun değerlerinin -**insan öngörüsü**'nün temel veçhelerinin- bütünlüğünden başka bir şey değil.

Böyle olunca, parti salt siyasal bir araç olamaz; toplumu değiştirme ve dönüştürme çabasında siyasa birinci yeri tutsa bile, bu alan toplumsal yaşamın diğer tüm alanlarıyla bütünleşmeden o dönüştürme eylemi gerçekleşemez; siyasal iktidarın kazanılması -ya da muhalefet evresinde önemli siyasal başarıların, etkililiklerin kazanılması- tek başına sonuç vermez. Partinin kapitalizme karşı mücadelesi, onun politikalarına, ekonomisine, insansızlığına karşı mücadeledir ve bu mücadele onun insan üzerindeki tahribatına, akültürizasyonuna karşı insanı ve insani değerleri savunma, koruma, geliştirme hedefleriyle donanmıştır. O amaçlanan toplumun değerleri bu açıdan -ve **bugünden**- son derece önemlidir.

Amaç nihayette her bireyin **unique** bir varlık olarak özgürce gelişmesinin önündeki tüm toplumsal engelleri sona erdirmek olduğundan, partinin amacı birer **homo politicus** haline dönüşmüş insanlardan oluşmuş bir örgütler ve halkalar ağı, sosyalizme gönül vermiş -ama üniform- bir topluluk ve toplum yaratmak değil, zengin, çok boyutlu, değişik özellikleri ve ilgi alanlarına, yetenek ve niteliklere sahip gelişkin bireylerden oluşmuş bir topluluk ve toplum yaratmaktır.

Böyle bir öngörü, parti ve çevresindeki insanların sadece politikaya indirgenmiş düşünce ve eylemlerle kendilerini sınırlamalarını yadsıdığı gibi, siyasal zeminde de çok sesliliğin parti bünyesinde ve çevresinde gerçekleştirilmesini zorunlu kılıyor.

Bir başka deyişle, homojen ve monolitik bir yapıyı değil, sosyalist çoğulculuğu öngören bir partiyi yaratmamız ve buna uygun işleyiş esaslarını bulup geliştirmemiz, partiyi öyle bir anlayışla inşa etmemiz gerektiğine inanıyorum.

Kuşkusuz ki, Türkiye solu gibi bu denli keskin ve namütenahi bölünmeler yaşamış, boyuna ideolojik ayrılıklar türetmiş bir sol siyaset zemininde böyle bir yaklaşım aşırı iyimser ve realiteden çok dileğe dayanan, hatta belki ütopik bile gözükebilir. Ne ki, şu anda çok zor da gözükse, bu modeli mutlaka önümüze koymalıyız. Bugün imkânsız gibi gözükenin, yarın pekâlâ mümkün kılınabilmesinin verileri **bugünden** mevcuttur. Zira bölünmelerin bu denli akut olmasının baş nedeni 1968'de solun keskin bölünmelere ve iç çatışmalara sahne olmaya başlamasından bu yana tüm bu tartışmaların ve zıtlaşmaların geniş emekçi yığınların ilgi alanından uzakta ve solun kendi arasında geçmesidir. Soldaki gruplaşmaların hiçbiri yığın çalışmasını ihmal etmediler, ama hiçbiri de yığınların karşısına etkili, inandırıcı ve sonuç alıcı bir güç olarak çıkamadılar. (Ancak birleşme yoluyla böyle bir sonuca ulaşılabilirdi, ama yazımızın konusu olmayan -fakat çoğumuzun yakından bildiği- çeşitli nedenlerle birlik çabaları sonuçsuz kaldı.)

Bugün ise, birlik solun bir hayli geniş kesimlerinin ve ögelerinin bilincinde somut olarak kendini dayatmıştır ve en önemlisi bugün sosyalist düşünce ve eylem için eskisinden çok daha geniş bir toplumsal zemin ve yığınsal potansiyel bulunmaktadır.

Kitlelerin bu denli hareketlenmeye başladığı ve sola açılmakta olduğu bir ortamda geçmiş birikimler bu dinamizmle ve yığınsallıkla bütünleşmek ödeviyle karşı karşıyadırlar. Bu bütünleşme süreci kaçınılmaz olarak politik solun yenilenmesini de birlikte getirecek, birçok eski olumsuzluk ya da aşılması gereken alışkanlık terkedilecektir. Yaşanmakta ve hızlanmakta olan bu toplumsal dinamizme ayak uyduramayan parti, örgüt ya da kişiler sosyal gelişimin gerisine düşecekler. Kuşkusuz ki, hareket sıfırdan kurulmamaktadır, ama açık ki, **yeniden kurulacaktır.**

İşte, bu yeniden kuruluşun partisel yanı çoğulcu ve çoksesli bir partiyi gerektiriyor. Şu

anda politik solun şu marjinal haliyle uzanamadığı -ve kendisi de politik solla ilgilenmeyen- geniş toplumsal dinamizm yenilenmenin (yeniden kuruluşun) sadece nesnelliği değil, aynı zamanda güvencesidir de.

Çoksesliliğin uyumunu, sosyalist çoğulculuğun düşünsel ve örgütsel ahengini öngören ve şu anda belki pek iyi tanımlayamadığımız, sadece ''çoğulculuk'', ''mozayık'' gibi sözcüklerle açıklamaya çalıştığımız parti, elbette hizip çatışmalarıyla, parti içi iktidar kavgalarıyla yorgun düşecek bir örgütselliği öngörmüyor. Her şeyden önce, ''bu hepimizin partisi'' diyecek ve fikir ayrılıklarını bir bölünme ya da parti içi bir çatışma nedeni sayacak anlayışı reddetmeyi amaçlıyor, bu bakımdan herkesten önce, o partiyi daha başlangıçta hep birlikte kuracak insanlara güveniyor. Böyle bir kuruluşa giderken, partinin düşünsel bazından programına, güncel hedeflerine, işleyiş esaslarına kadar her temel konunun onu kuracak on binlerce insan tarafından tartışılmasını, çoğulcu iradenin temellerinin parti öncesinden böyle bir süreçle atılmasını amaçlıyor.

Parti yaşamında ise, farklı görüşlerin savunulabilmesi, tartışılabilmesi, onların bütün partililer ve partiyi destekleyen yığınlar tarafından öğrenilebilmesi, partinin yayın araçlarının bu olanakları azami derecede kolaylaştırması, parti kongrelerinde çıkacak değişik listeler durumunda, her kademedeki yönetim organlarının nisbi temsille içinden seçilmiş dar bir yürütme organı modelinden uzaklaşıp, ülkemiz solundaki beyin gücünü azami ölçüde seferber edebilecek çok yönlü bir yapıya kavuşturulması, yerel birimlerin inisiyatiflerini temel kabul edecek işleyiş kural ve teamüllerinin yerleştirilmesi, partideki azınlık görüşlere çoğunluk olma hakkının sağlanması, parti demokrasisinin sadece tüzükle işleyiş mekanizmalarıyla değil, aynı zamanda yığın örgütlerine bakışın demokratikleşmesi ve kitle demokrasisinin -milyonlarca insanı kapsayan- o kuruluşlarda hayata geçmesiyle (partinin ve partililerin meslekî, ekonomik, kültürel örgütlerle ilişkilerinin **onlarla bir bütün oluşturacak** şekilde düzenlenmesiyle) gerçekleştirilmesi ... gibi hususlar parti sorununa yaklaşımda önemli temel işleyiş noktalarını oluşturuyor kanısındayım.

Partiye değgin bu ve benzeri sorunları hep birlikte tartışacağız, çözümleri ve soruların yanıtlarını bu tartışma içinde bulacağız. Ama en uygun ve gelişkin modele bizzat o partiyle ulaşacağız. Unutmayalım ki, ideal bir parti modeli bulunmuyor. Çünkü parti, diğer tüm sosyal kurumlar gibi insanlardan oluşuyor. En yetkin parti modeli, insanı en hızlı, en iyi geliştirebilecek, yetkinleştirebilecek olandır. Bu da, o partiyi var eden insanlara bağlıdır. ■

NASIL BİR PARTİ?

Sol kamuoyu, sosyal demokrasiden daha solda bir parti oluşturulması sorununu uzunca bir süreden beri tartışıyor. Oysa yasaklanmış da olsa böyle partiler mevcut. Demek ki, sorunun tek tek bu partilerin boyutlarını aşan bir özgüllüğü var. Nitekim sorunu tartışanlar, oluşturulacak partinin **birleştirici** özelliğinin altını özenle çiziyorlar. ''**Parti**''nin **mevcut bölünmüşlüğe bir çözüm** getirmesi noktasında genel bir **konsensus** oluşmuş durumda.

Tartışmaların bir diğer ağırlık noktası da ''**parti**''nin yasal **platformda** yer alacak şekilde oluşturulması eğilimi. Yasal siyaset sahnesinin sağladığı imkânlar, işçilerin, çalışan kitlelerin sahip çıkabileceği bir parti yaratılmasında yasallığı ön plana çıkarıyor. Tabii böyle düşünmeyenler de var. Ama tartışmaların ortaya koyduğu genel **konsensus,** ''**parti**''nin **yasalda oluşturulması için asgari şartların** mevcut olduğu.

''**Parti**''nin **ideolojisine** ilişkin olarak da bir **konsensus**dan söz edilebilir. Gerçi farklı kelimeler kullanılıyor, örneğin ''Marksist parti'', ''komünist parti'', ''sosyalist parti'' vb. deniyor ama bizim izlenimimize göre, bütün bunlardan kastedilen genel çerçevesiyle aynı ideoloji. Kısacası Marx'ın adına izafe edilen ve ondan bu yana tüm Marksistlerin katkılarıyla gelişen dünya görüşü.

Konsensus noktaları bir araya getirildiğinde şöyle bir parti çıkıyor ortaya: **Marksist ideolojiyi benimsemiş, birleşik, yasal bir kitle partisi.** Bu tarif ''**parti**'' hakkında bir fikir veriyor ama beraberinde çeşitli sorunları da getiriyor. Böyle bir parti nasıl elbirliğiyle oluşturulur, nasıl işler, nasıl politika yapar, nasıl yığınlarla bağ kurar ve onlara malolabilir?

İşte dergimiz, zaten tartışılmakta olan bu sorunların daha geniş imkânlar dahilinde ele alınabilmeleri için bu sayımızdan itibaren ''**Nasıl bir parti?**'' soruşturmasına sayfalarında yer verecek. Hemen bir parantez açıp, genel konsensusa dayanarak yukarıda verdiğimiz ''parti tarifi''nin de mutlak olmadığını, bu tarifin kendisinin de tartışılabileceğini belirtelim.

''**Nasıl bir parti?**'' tartışmasının bir can alıcı noktası ise günümüz dünyasında bu konuda ortaya çıkan yeni yaklaşımlardır. Biliniyor ''**nasıl bir parti?**'' sorunu Marx-Engels'den bu yana devamlı tartışıldı, somut şartlara ve toplumsal gelişmeye bağlı olarak ''parti teorisi'' sürekli gelişti. Şimdi bu gelişme çizgisinin yeni bir aşamasındayız. Sosyalizmin dünya çapında yaşamakta olduğu bunalımlı dönem, bir seri başka sorunla birlikte ''**nasıl bir parti?**'' sorununun da günümüz şartlarında yeniden ele alınmasını zorunlu kılıyor.

Bu nedenle bizim işimiz daha zor gözüküyor. Hem dünyanın ve ülkemizin verili şartlarında ''parti''nin nasıl olacağını belirlemek, hem de çeşitli partilere, gruplara mensup ya da tek tek Marksistler olarak elbirliğiyle bu ''parti''yi örmek gibi ülkemiz için yepyeni bir deneyin üstesinden gelmek zorundayız. Ama belki de bu zorluk bir bakıma kolaylık. Varolanı yeniye dönüştürmektense, yeni olanı elbirliğiyle inşa etmek, şayet karşılıklı anlayış, yapıcılığı ve hoşgörüyü egemen kılabilirsek, hiç de zor olmayabilir.

''**Nasıl bir parti?**'' sorununun tartışılmasına katkıda bulunmak amacıyla başlattığımız soruşturmada, konunun, örneğin ''demokratik merkeziyetçilik'', ''kanatlı parti'', ''muhalefetin hakları'', ''partiye kazanılacak toplum kesimlerinde kimlere ağırlık verilmesi?'' vb. sorularla detaylandırılması mümkün. Biz soruşturmayı böylesi sorularla sınırlamayıp, bunların da dikkate alınacağı varsayımıyla, sadece ''nasıl bir parti?'' sorusuyla yürütmeyi uygun buluyoruz.

Zengin bir tartışma için kendilerine başvurduğumuz arkadaşlarımızın yanı sıra okurlarımızın da katkılarını bekliyoruz. ■

Çağatay Anadol

Gencay Gürsoy: Bugünü ve geleceği belirleme perspektifi

Sosyalist parti tartışmalarının yeni başladığı dönemde, ''hizip oluşturmaya elverişli, çok kanatlı parti'' modelini ilk kez Nail Satlıgan'la birlikte yazdığımız ''Sosyalizm İçin Bir Parti'' adlı yazıda ileri sürmüştük (11. Tez Mayıs 1986). Daha sonra bir iki ortak toplantıda da savunmaya çalıştığımız bu ilke ideolojik birliğin esas alındığı klasik parti tezleri karşısında başlangıçta pek taraftar toplayamamıştı. Aynı yazıda sözünü ettiğimiz ''geçicilik'' öğesi ise tartışmalara katılan hemen herkes tarafından reddedilmişti. Oysa bizim üzerinde durduğumuz ''geçicilik'', sosyalistler arasındaki ideolojik farklılıklar nedeniyle, ''işçi sınıfının öz örgütü''nü oluşturacak siyasal bütünlüğe bugünden yarına ulaşılamayacağı gerçeğinden hareketle, dileyenlerin birleşik sosyalist partiyi ''geçici'', dileyenlerin ''kalıcı'' bir örgüt olarak kabul edebilecekleri yolunda açık kapılar bırakmak amacını taşıyordu.

Dünyadaki sosyalist partilerin deneyimlerinden yararlanacağız. Ama Türkiye'nin somut koşullarına uygun parti modelini herhalde kendimiz üreteceğiz.

Aradan geçen üç yıl içinde ''çok kanatlı parti'' anlayışı üzerinde görünüşte genel bir uzlaşma sağlandı. Bu arada ''geçici''liğe en çok karşı olanların bir kesimi, vakit geçirmeden bir ''Sosyalist Parti'' kurdu. Ama ne yazık ki bu da hedeflenen birleşik sosyalist parti olmadı. Tartışmalar devam ediyor. Bugün varılan noktada, parti içi demokrasinin ''hiziplerin-kanatların'' oluşmasına ve yaşamasına izin verecek ölçüde geniş olması ilkesinde sağ-

lanan uzlaşma, özellikle Gorbaçov hareketinin yorumları üzerine oturtulan "devrimcilik-reformculuk" tartışmalarıyla, birleştiricilik niteliğini büyük ölçüde kaybetti.

Neden böyle oldu sorusunu burada uzun boylu ele almanın yararı yok. Bir yandan "birleşme" kavramını, TKP etrafında birleşmenin, zamanımızın koşullarına uydurulmuş bir ifadesi olarak gören, Gorbaçov'a rağmen Gorbaçov'cu olmaya çabalayan, Türkiye'de işçi sınıfı yüzbinlik grevlerle siyaset sahnesini doldurmuşken bile, "global sorunları, sınıf çelişkilerinin önüne geçmiştir" nakaratını yineleyip duranlar, öte yandan bugünkü koşullarda "verbal" olmaktan öteye geçmeyen "devrimcilik" şemsiyesi altındaki moral rahatlığı, marjinallikten çıkacak boyutlarda düşünmeye ve biraz kirlenme riskini göze alarak, devrimciliği gerçek siyasal yaşamda sınamaya tercih edenler, el birliği ile bu ayrışma duvarını örüyorlar. Ve işin hazin yanı iki taraf da bu ayrışmanın kaçınılmazlığı üzerine uzlaşıyorlar. Dolayısıyla parti içi demokrasi, kanat ve hizip tezleri, bu ayrışma ekseni üzerinde yapılandırıldığı için ileriye doğru da, birleştirici değil aksine ayrıştırıcı bir dinamik oluşturuyor. Bu yüzden, zannedildiği gibi, "parti"nin mevcut bölünmüşlüğe bir çözüm getirmesi noktasında, genel bir konsensüs "henüz" oluşmuş durumda değil. "Henüz" diyorum, çünkü birlik yolunda değişik çevrelerde sessiz sedasız yürütülen çabalar daha devam ediyor.

Sosyalist kamuoyunun genel olarak "birlik" istediğinden kuşku yok. Ancak üzerlerinden 12 Eylül silindiri geçmiş olmasına karşın, 1980 sonrası depolitizasyon rüzgârlarına, sosyalizmin uluslararası düzeyde uğradığı prestij kaybına ve daha birçok olumsuz etkene karşı direnerek ayakta kalmayı başaran, görece küçük ama bence Türkiye'deki sosyalist birikim içinde anlamlı bir nitelik ifade eden gruplar, bunca emek vererek korudukları "devrimci" kimliklerini, belirsiz bir birlik arayışı yolunda çar-çur edilmesinden endişe duymaya devam ediyorlar. Bu anlaşılabilir birşey. Ama bu arkadaşların kendi aralarında geliştirmeye uğraştıkları, moral yönden anlamlı olmakla birlikte, Türkiye'nin siyasal gündeminde varlığı bile farkedilmeyen boyutlardaki siyasal işbirlikleriyle daha ne kadar idare edebileceklerini doğrusu bilmiyorum. Ve umut ediyorum ki, onlar sahip oldukları bazı değerlerin Türkiye sosyalistlerinin birliğinin inşasında, olmazsa olmaz bir önem taşıdığını, ama bunların yerinde ve zamanında kullanılmayarak da, çar-çur olabileceğini günün birinde kavrayacaklar. Bugünlerde sıkça kullanılan deyimiyle Anadolu'nun dört bucağına yayılmış "kaya gibi sosyalistler" bilmeliler ki, bir ömür boyu, böyle kendinden memnun ve vakur bir kaya gibi durup, yosun tutmak da mümkündür.

Ütopya ufku olmayan bir sosyalizm yaşadığımız dünyayı kucaklayamaz, eski tekkeleri yeniden üretmekten başka işe yaramaz.

Öte yandan TBKP kadroları ve tabanı oluşturan görece geniş kitleler, ayakları bu ülkenin toprağına basan sosyalist potansiyelin, bunca olup bitenden sonra, Vartan İhmalyan'ın anılarıyla bir kez daha gözler önüne serilen o traji-komik TKP geleneğinin peşine takılmayacağını herhalde görecekler.

İşte o zaman bizim çok kanatlı (anka kuşu) partimiz ete kemiğe bürünmeye başlayacak. Eski ve yeni bütün sosyalist parti çevreleri, eski ve yeni işçi önderleri, sendikacılar, bağımsız aydınlar, kısaca **sınıfsal özünden uzaklaştırılmamış bir sosyalizm** anlayışını benimseyen herkes bu partide yerini alacak. Geçmişin olumsuz tortuları, eski anlaşmazlıklar, kişisel uyuşmazlıklar bir yana bırakılacak. **Bu parti Türkiye'nin bugününü ve geleceğini belirleme perspektifine sahip bir seferberlik partisi olacak.** Feministler, gençler, çevreciler, diledikleri oranda bağımsız kimliklerini koruyarak gelecekler. Kendisini başkalarından farklı bir ideolojik çerçeve içinde gören her grup bu çerçeveyi dilediği sürece koruyabilecek, parti politikalarının oluşmasında ikna gücü oranında söz sahibi olacak.

Hizipler ve kanatlar dilerlerse açık, dilerlerse kapalı toplantılar düzenleyebilecek, tabandan merkeze ve merkezden tabana doğru işleyen hızlı iletişim ağları ile, pratiğin elverdiği en geniş katılım sağlanacak. Kolektif liderlik, yönetimde dönüşüm, süresi dolmadan yönetimi değiştirme olanağı gibi, burjuva partilerinin tanımadığı boyutlarda bir parti içi demokrasi ve taban denetimi gerçekleştirilecek.

Sayısız küçük dergi halinde yaşam savaşı veren sosyalist yayın potansiyeli, kimlikler korunarak, rasyonel boyutlar içinde birleştirilecek. Parti kendini sadece siyasetle sınırlamayacak, bilim, sanat, kültür, gezi, eğitim, eğlence, spor gibi yaşamın her alanına dal budak salan, devinen, yaşayan bir örgüt olacak.

Parlamenter demokrasinin bağrında çok daha geniş boyutlu sosyalist demokrasinin pratiğini üretecek.

Yerel yönetimleri doğrudan halkın denetimine ve katılımına açan yöntemler geliştirecek.

Okul, işyeri, kışla, üniversite, karakol, öğrenci yurdu, devlet dairesi, cezaevi, hastane vb. kurumların demokratikleştirilmesi için bir yandan yasal değişikliklerin uğraşını verirken, bir yandan da bu kurumlarda demokrasiyi doğrudan yaşama geçirecek eylemler düzenleyecek.

Çevre sorununu entelektüel bir uğraş olmaktan çıkarıp, mahallelinin, köylünün, kentlinin kolektif bilincine yerleştirmeye çalışacak.

Halkın devletle ilişkilerini resmiyetten, dilekçeli, mühürlü, pullu bürokrasiden kurtaracak, toplumu edilgenlikten çıkıp, tepkilerini ortaya koyabilen canlı bir organizma haline getirecek yolları bulacak.

Yeryüzünde böyle bir parti var mı? Belki yok. Ama bugüne kadar yaşanan sosyalizm serüveni, genel geçer parti modelleri mi üretti ki kendimize örnek arıyoruz? Bu serüvenin bize öğrettiklerinden en önemlisi bence en sonuncusu: Sosyalizmin vazgeçilmez bir enternasyonalizm boyutu var ve her zaman olacak. Ama parti modelini ve ideolojisini izleyeceğimiz bir merkez yok artık. Dünyadaki bütün sosyalist partilerin deneyimlerinden kuşkusuz yararlanacağız. Fakat Türkiye'nin somut koşullarına uygun parti modelini herhalde kendimiz üreteceğiz. Brezilya İşçi Partisi, bu yönden incelenmeye değer örneklerden biri sanırım. Orhan Dilber'in Ekim 1986 tarihli Zemin'de çıkan geniş derlemesi dışında herhangi bir kaynaktan izleme olanağı bulamadığım bu parti, 1979'lardaki geniş işçi hareketlerinin içinden doğuyor ve kısa sürede 500.000 üyeli bir parti haline geliyor. İçinde Ortodoks Marksistler, solcu Katolikler, sendikacılar, Küba ve Nikaragua yanlısı sosyalist eğilimler, Troçkistler ve daha bir yığın kanat var ama temel özelliği bir kitle partisi olması. Bizim gerçeklerimize ne kadar uyacağı ayrıca tartışılabilecek bu örnek, çok kanatlı parti düşüncesinin büsbütün "fiktif" bir proje olmadığını göstermeye yeter. Kaldı ki, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş bir ideolojik harmanlanma süreci yaşayan sosyalistlerin aralarındaki görüş ayrılıkları, ancak sınırlı bir alan içinde dönüp duran sözlerden ve yazılardan çıkıp yaşam pratiğine girdikçe sadeleşecek, berraklaşacak ve başlangıçtaki "yamalı bohça" manzarası giderek daha anlamlı bir çok renkliliğe ulaşacak. Bence bu sürecin en verimli şekilde yaşanacağı ortam doğrudan doğruya sosyalist partinin içidir.

Bu söylediklerimi fazla "naif ve ütopik" bulabilirsiniz. "Bu anka kuşu sadece masallarda yaşar" diyebilirsiniz. Ben de size, ütopya ufku olmayan bir sosyalizm, yaşadığımız dünyayı kucaklayamaz ve eski tekkeleri yeniden üretmekten başka işe yaramaz, derim. Bütün sorun düşünce boyutlarımızı alışılmış kalıpların içine hapsolmaktan kurtarmaktır. Bunu yapamazsak bu defteri kapayalım daha iyi.

Açıkçası, biz 1986'da "çok kanatlı ve hizipli" parti görüşünü ortaya atarken, biraz da, 40 parçaya bölünmüş sosyalistleri bir parti çatısı altında toplamanın görünen başka bir yolu olmadığı gerçeğinden hareket etmiştik. Doğrusu ben şimdi biraz farklı düşünüyorum: "İdeolojik birliği ve bütünlüğü sağlanmış", "işçi sınıfının öz örgütü" niteliğine sahip, klasik bir partinin kurulma şansı olsa bile, ben "çok kanatlı parti" modelini savunmakta ısrar ederim. Sosyalist partileri bürokratik hantallıktan kurtaracak tek dinamiğin bu olduğunu düşünüyorum.

"Reformist", "devrimci" ayrımı ile birlik sorununa yaklaşmayı ve bugün bazı arkadaşların daha akılcı bulduğu "iki parti" tezini, sadece yanlış değil aynı zamanda tehlikeli buluyorum. Korkarım böyle bir saflaşmanın pratiğe tercümesi, ister istemez, bir yanda eski dönemlerin "keskin" gençlik hareketlerinin izlerini taşıyan (en azından böyle algılanan) grupların, öte yanda da bunların dışında kalan tüm sosyalistlerin yer alacağı bir saflaşma olacak. Böylece bence bugün azınlıkta olan "reformist" görüşler güç kazanacak ve Türkiye sosyalizminin reel ağırlığı sağa savrulacak. Bu ayrışma, kapalı devre içine sıkışan "devrimci" kesimi de, sol sekterliğin, serüvenciliğin ve devrimcilik yarışının yol açacağı yeni bölünmelerin üreme alanı haline getirecek. Bu yüzden bence birlik sloganı "**büyük, birleşik ve tek sosyalist parti**" olmalıdır. Bugünkü yasal koşullar, böyle bir partinin kurulmasına izin verir mi? 141-142 dururken parti kurulabilir mi? Sanırım bu sorun Sosyalist Parti (SP) ile birlikte aşıldı.

Bu söylediklerimin kimileri tarafından "ilkesizlik" olarak nitelendirileceğini biliyorum. Bunu şimdiden kabul ediyorum ve birlik yolunda, yukarıda belirttiğim gibi, "sınıfsal özünden uzaklaştırılmamış bir sosyalizm an-

layışı" dışında hiçbir ilkeyi anlamlı bulmuyorum.

Parti nasıl kurulacak ve nereden başlanacak? Bana kalırsa bu süreç başladı bile. Bugün her çevrede birlik sorunu tartışılıyor. Şimdilik yapılacak şey, "tek parti" anlayışı etrafında bir "konsensüs" sağlayıncaya kadar temasları sabırla sürdürmek, yaygınlaştırmak ve genişletmektir.

Bütün mesele, zamanımızın ünlü ifadesiyle "büyük düşünmeye" alışmak, "büyük, birleşik ve tek sosyalist parti" ufkuna kendimizi şimdiden hazırlamaktır.

Sonunda belki Türkiye'nin realitesi birden fazla partiyi, bir zorunluluk olarak karşımıza çıkaracak ama bu hiç olmazsa daha gerçeğe yakın bir saflaşma olacak. ■

Ö.Bedri Canatan: Parti ve insan!

Türkiye'de Marksistlerin perspektifinde birleşik yasal bir Marksist partiyi **birlikte** oluşturmak görevi ilk sırayı alıyor. Kanımca burada "Marksistler" tanımı kafi bir belirlemedir ve kendini bu tanımla belirleyenleri doğal olarak içermektedir.

Bütün Marksistleri birarada, işlevli bir zenginlik olarak tutacak siyasal yapılar, Marksist örgütlenmeler tarihinde enderdir ve bu ender örneklerin muhafaza edilmesi de mümkün olmamıştır. Marksizm içi her farklı yorumun kendini aynı zamanda ayrı bir örgütlenme eğilimi olarak da ortaya koyageldiği bunca tecrübeden sonra, adeta bir ilke durumuna gelmiş bu eğilimi tam tersi bir istikamette yeniden ve yeni bir ilke haline getirmek mümkün müdür?

Bu soruya olumlu yanıt verebilmek için zengin bir tartışmadan geçmek, ama aynı zamanda bu tartışmayı, deyim uygunsa "danışıklı döğüş" örneği, yanıtı olumlu verebilmek için yürütmek gerekiyor. Farklılığını Marksizme ilişkin yorum farklılığıyla koyarak klasikleşen Marksist parti modellerinden herhangi birinin günümüzdeki Marksist parti arayışına **doğrudan** cevap verebilmesi mümkün değildir. Çünkü, **tüm Marksistlerin birliği** olarak konulmuş bir amaç, tüm Marksistlerin birliği olmayan mevcut bütün modellerin tartışılmasını kendiliğinden içerir.

Sosyalizme doğru elde edilmiş tarihsel kazanımların hemen tamamının Marksist örgütlenme modellerinden sadece biri etrafında sağlanmış olması, üstelik bu modelin bunu, önemli deformasyonlara uğramış olsa bile sağlamış olması tartışmada sorun oluşturuyor. "Leninist Parti" modelidir bu. Deformatif tarzını eleştirip esasına dönmekle bu modelin en ideal siyasi örgütlenme modeli olacağını savunan Marksistler de vardır, bu ve diğer bütün Marksist örgütlenme biçimlerini yeni bir modelle aşmayı önerenler de.

Deformasyonu modelin kendinden dolayı mıdır? Leninist Parti modeli Marksizm içindeki farklı yorumların birliğine elverişli midir? Bu model insanın bugün ortaya koyduğu ve büyük bir birikimin ürünü olan eğilimleri kapsayabilir mi? "Leninist Parti" modelinin militanında olgun sosyalist toplumun muhayyel insanı dile gelmekte midir?

Bu ve benzeri sorular ışığında, Marksist örgütlenme modellerinden sadece birini, "Leninist Parti" modelini eleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, Marksist pratik yalnız bu model içinde birikim sağlamıştır. Marksizmin örgütlenmeye ilişkin yanlışları varsa, bu model içinde aranmalıdırlar. Elbette Marksizmin sair varyantlarının, örneğin muhtelif Marksist cephelerin, silahlı mücadele deneyimiyle sınırlı Marksist grupların ve Marksist sosyaldemokrasilerin **doğruları** bir kalemde reddedilemezler. Ama eğer daha yetkin ve gelişkin bir Marksist örgütlenme anlayışına ulaşabileceksek, bunu bize esas olarak Leninist parti anlayışının eleştirisi verecektir.

Leninist siyasi örgütlenme anlayışının esasına götüren eleştirici bir yaklaşım, bu modelin deforme olmuş biçimlerinin eleştirisiyle sınırlı olmamak, Marksist düşüncenin bugünkü olgunluk düzeyine tekabül eden soruların cevabını da aramak zorundadır. Öyleyse Leninist Parti anlayışının eleştirisi hem bu modelin **esasını** yanlışlardan kurtarmayı, hem de modelin kendisini aşmayı birlikte içermek zorundadır. İktidar için mücadele bağlamında tasarlanmış siyasi örgüt -ya da hareket- modellerinin üç aşağı beş yukarı aynı elementer özellikleri taşımak zorunda olduklarını sandığım ve bu özelliklerin en çok da Leninist Parti anlayışı çerçevesinde ortaya çıktıklarına inandığım için, "çağdaş" nitelikli bir Marksist Parti amacına Leninist Parti anlayışından çıkılarak varılabileceğini düşünüyorum.

Leninist Parti modelinin sunduğu elementer özellikler içinde olabileceği kadar zengin bir siyasal varolma biçimi kurmak neden mümkün gözükmesin? Bir engel varsa ve model bu yönde gelişmediyse, bunun **insan** faktöründen kaynaklandığını düşünebiliriz. İnsan faktörü, belli bir durumda kendi insan olarak gelişmesinin önünü açan veya kapatan bir örgütlenme modeli yaratmakla, kendindeki gelişme düzeyini ortaya koymuş olur. Burada insana bağlı bir açmazdan; insana bağlı olmakla çözümü mümkün bir açmazdan sözediyoruz.

İnsanda bu potansiyel yetenek mevcuttur ve insan bu yeteneğini tarihin çok daha geri gelişme düzeylerinde ve yaşamın doğal süreçleri içinde, büyük ölçüde kendiliğinden ve olağanüstü güzel örgütlenme biçimleri yaratıp insanca doğallığını bu yapılar içinde yaşamakla göstermiştir. İnsanın bu yeteneği, her şeyi birbirine bağlayan ve bireylere "özerk" alanlar bırakmayan çağdaş toplum yapıları içinde de sürmektedir. Spor camialarından resmileşmiş sendikalara, kadın, gençlik ve hatta çocuk örgütlerinden edilgen dini mekânlara kadar her yerde insanın bu özelliğini bulabiliriz. Bu özellik, toplumun formasyonel yapısı her ne olursa olsun kendine uygun bir biçim bularak yaşamaktadır.

İnsanın doğal-toplumsal davranış biçimi ile davranışının siyasal biçimi arasındaki ilişkiyi en önce hesaba katması gerekenler Marksistler olmak gerekir. Çünkü, Marksizm açısından siyasi örgütlenme son tahlilde insanın siyasete itirazının örgütlenmesi ve siyasal olmayacağı öngörülen gelecekteki toplumun ipuçlarının bugünden ortaya konmasıdır. Siyasi mücadele içinde, insandan kaynaklanan doğallık, özgürlük, birey gibi özelliklerin kendilerini dolaysız ifade edebildikleri biçimlerin yaratılması Marksistlerin bigâne kalacakları sorunlardan olamazlar.

Leninist örgütlenme anlayışının bu sorunları gündemine almadan oluşup geliştiğini ileri süren inkârcı Marksist eğilimlerle, o modelin bu sorunları, bugünkü şartlarda otomatikman çözdüğünü varsayan dogmatik Marksist eğilimler arasında yaratıcı Marksizm sahası vardır. Bütün Marksistler bu yaratıcı Marksizm sahasında toplanıp toparlanmakla mükelleftirler. Orda yapmak zorunda olduğumuz şeyin, doğallığımıza ters düşse bile siyaset olduğunu, bunun da siyasi örgütlenme demek olacağını, siyasi mücadeleler çağında ise siyasi örgütlenmenin kaçınılmaz "modelleşmeler" tarzında gerçekleştiğini unutmamak zorundayız. Bu nedenle siyaset dışı doğal-toplumsal ortamlarda oluşan değerleri idealize ederek siyasi örgütlenme kültürüne aktarmak ne denli yanlış ve siyasi mücadeleden vazgeçmek anlamına geliyorsa, insan doğallığının zengin türevlerine karşı siyasi mücadeleyi ve siyasi örgütlenmeyi fetişleştirmek de o derece yanlış ve insandan vazgeçmek anlamına geliyor.

Marksist örgütlenme anlayışı bundan böyle sadece iktidara doğru büyüyen bir stratejiyle yetinmeyip, iktidar sonrasına ve sonul amaca doğru genişleyen açılımlarla toplumu derinlemesine ve içerden kavramak gibi bir zenginliği içermelidir. Böylelikle Marksistlerin siyasi örgütlenmesi, doğal-toplumsal ortamdaki alternatif bütün biçimlerle bütünleşerek "toplumun yeniden örgütlenişine" doğru yürümelidir. Marksizm içi bütün varyantların bu perspektife kendinden katacağı birşeyler mutlaka vardır. Dünyanın bugünkü koşullarında hangi sınıf bileşimi aracılığıyla taşınıyor olursa olsun örgütlemek istediğimiz şey özgürlük ya da en azından özgür olma isteği ise, içinde özgür kalacağımız örgütümüzü yaratmak için "titiz bir işçilik" kafi gelecektir.

"Çağdaş" nitelikli bir Marksist parti amacına, Leninist parti anlayışından çıkılarak varılabilir.

Bütün bunlarda anlaşıyor olsak bile kolay olup olmayacağını bilemediğimiz bir sürecin başındayız. İlk adımı atmadıkça süreç üstüne yaptığımız tartışma skolastik olmaya -ve kalmaya- açıktır. ■

Cezaevi mi konsantrasyon kampı mı?

Sağmalcılar Özel Tip Cezaevi'nde tünel bulunduğu gerekçesiyle tutuklu ve hükümlülere reva görülen insanlık dışı muamele, ne yazık ki basında pek az yer alıyor. Elimize son anda ulaştığı için ancak bir bölümünü aktarabildiğimiz bir mektup devletin tutuklu ve hükümlülere nasıl "davrandığını" pek güzel açıklıyor:

"Biraz sonra askerler tazyikli su sıkarak içeriye girmeye başladılar, allah allah diye saldırıyorlar ellerindeki kalas ve coplarla kafalarımıza, omuzlarımıza var güçleriyle vuruyorlardı. Gözlerim karardı, hâlâ son hızla vuruyorlardı, kolum tutmayacak duruma geldi, hâlâ son hızla vuruyorlardı, bedenimi taşıyamayacak durumdaydım hâlâ son hızla vuruyorlardı, iki asker kolumdan tutup sürüklüyorlardı, hâlâ son hızla vuruyorlardı, tecrit odasına attılar, hâlâ son hızla vuruyorlardı. Kendime geldiğimde yanımda biri ağır üç yaralı arkadaş yatıyordu." Ahmet Eldam yazıyor bunları.

Sağmalcılar'da 18 Mayıs tarihinde süresiz açlık grevi başladı. Bırakacak mıyız onları kendi başlarına ölsünler diye?

BELKİ DE KRASİN HAKLI!..

Burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişkinin antagonist niteliği Marksizmin temel taşlarından biri olarak kaldığı sürece, bu iki sınıfın uzlaşmasıyla sosyalizme geçilmesi üzerine model inşa edilemez.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörü Yuri Krasin'in, partinin teorik organı **Kommünist** dergisinin Eylül 1988 tarihli 14. sayısında yayınlanan bir yazısının çevirisi, **Yeni Açılım** dergisinin Ocak 1989 sayısında basıldı. **''Demokratik Alternatif Arayışı ve İşçi Hareketi''** başlıklı yazıda, Krasin, gelişkin kapitalist düzenin günümüzdeki evrimini ve bu doğrultuda gelişme perspektifini analiz ediyor. Sonuçta, bu analize dayanarak tüm dünyadaki işçi hareketlerine, bu kapsamda Marksist partilere, ''yeni'' misyonlar öngörüyor. Y.Krasin, SSCB'de yenileşme hareketinin önde gelen ideologlarından birisi. Bu nedenle söz konusu yazıyı kısaca tartışmakta yarar görüyorum.

> **Ne teknolojik devrim çağının mimarı tek başına ''yenitutuculuk''tur ne de 80'li yıllarda ''Batı'nın sağa kaymasından ve çalışanlar kitlesinin toplumsal refahtan aldığı payın sürekli aşınmasından sade ''yenitutucular'' sorumludur.**

Krasin'e göre ''70'li yılların sonu ile 80'li yılların başında, bilimsel-teknik devrim, gelişmiş kapitalist ülkelerde niteliksel bir aşamaya girdi. Toplumun üretici güçlerinde devrimci bir dönüşüm anlamına gelen teknolojik devrim başladı.[1] ''Zamanımızın ruhunu ilk sezip kavrayan yenitutuculuk''[2], teknolojik devrimin yarattığı imkanları değerlendirmesini bildi ve 80'li yıllarda gelişkin kapitalist ülkelere egemen oldu. Yenitutuculuk*, her ne kadar ''işsizlik artışını, emekçilerin sosyal kazanımlarının *geriye alınışını, kapitalizmin sal*dırgan eğilimlerinin yükselmesini, gelişkin olan ülkelerin yeni sömürgeci sömürü sisteminin güçlenmesini de beraberinde getirdi''yse de, ''hiç beklenmedik birşey'' oldu ''yenitutuculuk tabanın desteğini kazandı''[3]. ''Yenitutucuların ekonomik politikası nüfusun yoksul kesimlerinin sırtına ağır bir yük olarak bindirilmekteyse de'' ... ''seçimlerde tutuculara oy veren işçi sınıfının ve orta katmanların önemli bir bölümü şu veya bu ölçüde bu politikadan maddi yarar sağlıyor.[4]

Bu değerlendirmeyi, yenitutuculuk lehine bir hayli abartılmış buluyorum. Önce belirteyim ki, ''Batı''nın muhafazakâr siyasetlerinde ''yeni''liği hakeden bir farklılaşma olduğu kanısında değilim. Elbette zaman ilerledikçe, şartlar değiştikçe muhafazakârlar da kendilerini yeni şartlara adapte etmeye çalışıyorlar. Çağımızda kilise bile bu olgudan etkilenirken siyasi partilerin taşlaşmaları elbette beklenemez. Ama görüyoruz, muhafazakârları muhafazakâr yapan özgüllükler aynen korunuyor. Zaten Krasin de, yukarıdaki alıntılardan açıkça görüleceği gibi muhafazakârların halk karşıtı politikalarının, yenitutuculuk döneminde de sürdüğünü tespit ediyor.

Kaldı ki, ''yenitutuculuk''la birlikte muhafazakârların gelişkin kapitalist dünyaya egemen oldukları savı da bir hayli kuşkulu. ''Batı''nın iki ana siyasi akımı sayılan muhafazakârlarla sosyal demokratların 2. savaş sonrasındaki iktidar-muhalefet gitgellerine kısaca bir göz atıldığında 80'li yıllarda, bu dengede kayda değer bir farklılaşma olduğu pek söylenemez. Batı sadece Reagan-Thatcher-Kohl üçlüsünden ibaret olsaydı Krasin'e hak verilebilirdi. Kuşkusuz bu ''üçlü''ye, **''7'ler kulübü''**'nün üyelerinden Japonya ve Kanada da ilave edilebilir. Ancak unutmayalım ki Japonya'yı 2. savaştan bu yana zaten hep Liberal Parti yönetti, yönetiyor. Genellikle ABD'nin bir eyaleti görünümündeki Kanada'nın ise özgül bir önemi olduğunu sanmıyorum. Kaldı ki ABD'de Reagan'ın mirasına konan Bush başkan seçildi ama Kongre'nin her iki kamarasında demokratlar çoğunlukta; ara seçimler Thatcher'in ''yolcu'' olduğunu gösteriyor, bir genel seçimde Kohl'un kaybedeceğine % 90 nazarıyla bakılıyor ve rüşvet skandallarından alabildiğine yıpranan Japon liberalleri bir hayli müşkül durumda.

Bunlara mukabil geri kalan gelişkin kapitalist ülkelerin çoğunluğunda, 80'li yıllarda sosyal demokratların işbaşında olduklarını görüyoruz. Ve yine müşahade ediyoruz ki, bu ülkelerde de teknolojik devrimin nimetlerinden muhafazakârların işbaşında oldukları ülkelerdeki kadar yararlanılıyor, buna mukabil **''istikrar''** adına, çalışanlar aleyhine tedbirlere başvurulmaktan geri kalınmıyor. Kısacası gelişkin kapitalist blokta 80'li yılların seyrinde muhafazakârlara ''yeni''lik atfedilmesini, ''kavrayış'' ve yönlendirişte mutlak imtiyaz tanınmasını, oldukça abartılı bir değerlendirme olarak görüyorum.

Öyleyse gelişkin kapitalist ülkelerin 80'li yıllarda yaşadığı sürece damgasını vuran, ''yenitutuculuk'' dışında daha önemli faktörler olsa gerektir. Nitekim böyle faktörler vardır da. Ve bu faktörlerin başta gelenlerinden birisi, bence, uluslararası gerginliğin hızla tırmandırılması, soğuk savaşın adeta hortlatılmasıdır. Barışçı politikaların ve yumuşamanın, zamanı kendi aleyhine işlettiğini farkeden emperyalizm, Afganistan olayını da ustalıkla manipüle ederek -buna Kamboçya olayı eklenip Çin de, SSCB'ye ve diğer sosyalist ülkelere karşı ABD ve müttefikleri yanında yer alınca- azgın bir antisovyetizmi tezgâhlamakta itiraf edelim ki bir hayli başarılı oldu. Geleneksel olarak barışçı bir politika izleyen ve 70'lerdeki detantın başta gelen mimarı olan SSCB, emperyalizmin bu yeni saldırısı karşısında gerekli esneklikleri gösteremeyince, gelişkin kapitalist ülkelerdeki barış hareketleri de olanca çabaya rağmen soğuk savaşın tırmandırılmasını önlemekte yetersiz kaldılar. Böylece savaş kışkırtıcılığından ve antisovyetizmden hem **parasal**, hem de **siyasi** azami çıkarı olan sermaye güçleri, barıştan yana ve barışı savunan kitlelerin haklarını tırpanlamakta büyük avantaj elde ettiler.

Bunun yanı sıra 80'li yıllarda, sosyalist ülkelerin ekonomileri ciddi tıkanıklıkla karşı karşıya geldiler. Böylece emperyalizmin baştan beri diline doladığı antisosyalist propaganda, şimdi ''sosyalizm hepten iflas etti'' motifiyle ''zenginleştirilerek'', sokaktaki insana daha inandırıcı bir şekilde işlenmeye başladı. Bu faktör de sermayenin bastırmasında azımsanmayacak rol oynadı. Sonuçta muhafazakârlar kitle karşıtı politikalarını uygulayabilmek için münbit bir toprağa sahip oldular.

Ayrıca, estirilen antisovyetik rüzgârlar ve varolan sosyalizmin handikaplarının yol açtığı kötümserlik, geleneksel güce sahip bir kısım ''Batı'' komünist partilerinin gerilemelerinde ve toplumsal etkinliklerinin daralmasında tayin edici rol oynadı. Bu da sosyal demokratlara yaradı ve meydanı boş bulan sosyal demokratlar, zaten teşne oldukları sınıf uzlaşmacılığını, sermayenin çıkarları lehine daha pervasız seferber etmekte fazla beis görmediler.

Tabii bütün bunlar teknolojik devrimin ekonomiye getirdiği **impulsla** paralellik içinde gerçekleşti. Ancak göstermeye çalıştığım gibi, ne teknolojik devrim çağının mimarı tek başına ''yenitutuculuk''tur, ne de 80'li yıllarda ''Batı''nın sağa kaymasından ve teknolojik devrimin nimetlerine rağmen çalışanlar kitlesinin toplumsal refahtan aldıkları payın sürekli aşınmasından sadece ''yenitutucular'' sorumludur. Bu nokta konumuz açısından önem taşıyor; çünkü Krasin'in ''yenitutuculuk''a karşı öngördüğü alternatifle ilintili. Kapitalizmi 80'li yıllardaki gelişmesinde muhafazakârların rolünü fazlaca abartan Krasin,

kapitalizmin önümüzdeki gelişme perspektiflerinde ve onun aşılmasında bu sefer de sosyal demokrasiye, bence pek gerçekçi olmayan, yine **abartılmış** bir rol biçiyor.

Krasin'e göre "Teknolojik devrim, kapitalizmi, tarihsel sarmalın daha yüksek bir kıvrımına çıkarıyor ve bu durum toplumsal-politik güçlerin karşılıklı mücadelesinin temel sorunlarını yeni bir tarzda ortaya koyuyor, sosyalizme geçiş sorununu yeni bir biçimde görmeyi ve işçi sınıfının devrimci partilerinin buna uygun bir stratejisini gerekli kılıyor."[5]

Ancak kapitalizmin dünya çapındaki bütünü için gelişkin kapitalist ülkelerin ekonomilerine yeni imkânlar sağlayan "teknolojik devrim"in, kapitalizmin dünya çapındaki bütünü açısından oynadığı rol bir hayli çapraşıktır. Kapitalizmin nasıl bir gelişme çizgisi izlediğini belirleyebilmek için bence, gelişkin kapitalist ülkelerin toplamına kıyasla çok daha büyük bir nüfusu barındıran, kapitalist ilişkilerin egemen olduğu geri kalmış ülkelerin, teknolojik devrimin nimetlerinden ne ölçüde yararlandıkları -ya da zarar gördükleride hesaba katılmalıdır. Çünkü kapitalizmin "tarihsel sarmalın bir üst kıvrımına" tırmanması, onun hem **nitel** bir değişikliğe uğraması, hem de insanlığın gelişme çizgisinde bugünkünden daha ileri bir toplumsal aşamayı temsil etmesi anlamına gelir. Ben dünya kapitalist sisteminin bütünü için bu öngörüyü, doğrusu bir hayli iddialı buluyorum. Kaldı ki, sadece gelişkin kapitalist blok kastedilmiş olsa bile kapitalizmin nitelik değiştirmekte olduğu görüşü de Marksizm açısından "yeni" bir yaklaşımdır.

Ne ki Krasin bu yeni "yaklaşım"ında ısrarlı. Ve görüşünü ileride şöyle açıyor:

"Teknolojik devrim ile bağlı olan önümüzdeki tekelci kapitalizm, sosyalizme geçiş üstüne farklı kuramsal yaklaşımları gerekli kılıyor. Muhtemelen, geçiş modeli, kopma ya da parçalanma biçiminde değil de, kapitalizmin yarattığı teknoekonomik temelde, sosyaist toplumsal ilişkilerin öğe ve önkoşullarıın organik olgunlaşması sonucunda kapitaizmin diyalektik olarak aşılması biçiminde olacaktır. Sosyal devrimin bu modelinin karakteristiği için Hegelci 'sönümlendirme' (aufheben) terimi tümüyle uygun düşmektedir ve bu terim, ayrıca, lağvetmek, muhafaza etmek ve kaldırmak gibi üç anlamı da barındırmaktadır.

"Bu modelde demokratik alternatif, kapializmin işleyişinin demokratik biçimlerinin ok yönlü gelişmesi yoluyla, sosyalizme doğru uzun yürüyüş' perspektifiyle denk düşmekedir. Sosyalizm, emekçilerin özyönetimsel örütlenmesinin ve sosyalist tip bir erkin sağam altyapısının sürekli gelişmesinin bir soucu olarak, **bu yolun bitiş noktası** olacakır. Bu yaklaşımlar, Marx'ın Ekonomik El 'azmaları'nda dile getirdiği düşünceye uygun üşmektedir: 'Burjuva ekonomik sistemi nasıl özümüzün önünde yalnızca adım adım geişliyorsa, onun nihai sonucu olan özyadsıışı konusunda da durum aynıdır.'

"Çağımızın tarihsel deneyimi, olgun sosalizmin, gelişmiş bir para-mal ilişkileri sismi bünyesinde ileri bir ekonomik özdüzenme mekanizmasının temelinde doğduğu soucuna varmaya olanak tanıyor." ... "Gemiş kapitalist ülkelerde bu mekanizma, kendi temel çizgileriyle, önümüzdeki **tekelci kapitalizmin içinde** oluşmaktadır. Ve bu da, sosyalizme doğru **demokratik bir alternatif** yoluyla ilerleme olanağı açmaktadır."[6] (Siyahlar benim A.K.)

Krasin, öngördüğü kapitalizmden sosyalizme geçiş modeli için her ne kadar Marx'tan alıntı yapıyorsa da, -ki bu alıntının Krasin'in modeliyle ilişkisini de anlamış değilim- Marksizm'in klasiklerinde Krasin'in modelinin geçersizliğini kanıtlayacak binlerce alıntı bulmak çok kolaydır. Aşırı zorlamalara gidilmedikçe ben bu geçiş modelinin Marksist düşünce sistematiği ile bağdaştırılabileceği kanısında değilim. Onun için de gereksiz alıntılarla yazıyı şişirmemeyi ve hükmü okura bırakmayı tercih ediyorum.

Ancak, Krasin'in modelinin Marksizmle bağdaşmayacağını ileri sürerken, barışçı yoldan geçişi reddettiğim anlaşılmamalı. Çünkü bu ihtimali, ne Marx'ın kendisi reddediyor, ne de Marksizm böylesi bir geçişi dışlıyor. Oysa Krasin'in modeli -barışçı geçişten çok farklı olarak- kapitalizmin daha da gelişip nitel bir değişikliğe uğrayacağını ve ekonomik temelde, bir bakıma kendiliğinden sönümlenip sosyalizme dönüşeceğini öngörüyor.

Gelişkin kapitalizmin daha da gelişmesi yolundan sosyalizme geçişi öngören Krasin, kapitalizmin geliştirilmesinde "yenitutuculuk"un yerine "demokratik alternatif"i öneriyor:

"Yenitutuculuğun çelişkileri, demokratik bir alternatife temel hazırlıyor. Ancak bu alternatif, öznel etkenin etkin rolü olmadan, kendi başına gerçekleşmeyecektir. Yenitutuculuğa karşı, bir reform platformunda birleşebilecek demokratik çoğunluğu yaratmayı getirecek güçlerin yeniden gruplaşması görevi işçi hareketinin önünde duruyor. Tutucu varyanta alternatif **kapitalizmin demokratik bir gelişme varyantı** için mücadelede çıkarı olan orta katmanları ve işçi sınıfını kapsayan bir güç bloku gereklidir. Çok çeşitli demokratik güçlerin bu bloku, yekpare bir birliğe ya da bir halk cephesine benzemeyecektir. Daha çok, bu birlik farklı, özerk parti, örgüt ve hareketlerin, diyalog, ilişki, uzlaşma, ortak ve paralel eylemler kanalıyla cisimleşen esnek ve eşit haklı işbirliği olacaktır.

"Demokratik çoğunluğun, yenitutuculuğa alternatif bir programa gereksinimi vardır. Bu program, günümüz işçi sınıfı ve orta katmanlarının, yani toplumun çoğunluğunun farklı çıkarlarını kendi bünyesinde birleştirebilmesine yeterli bir genişlik ve esneklikte olmalıdır. Bu program, **kapitalist toplumun teknolojik ve kültürel ilerleme sarmalının artık başlamış olan yeni kıvrımının gerçekleri temelinde kurulmalıdır.**[7]

"Emekçilerin ve örgütlerinin işletmeler ve şirketler düzeyinde karar alma sürecine ve yönetime katılımının gelişletilmesi yoluyla, ekonomik yaşama devletin bürokratik müdahalesinin sınırlanması ve bu arada, **toplumun bütün katmanlarının çıkarları hesaba katılarak**, ekonomik ve sosyal politikanın genel çerçevelerinin belirlenmesinde devletin rolünün artırılması yoluyla ekonomik ilişkilerin demokratikleştirilmesi gündemdedir."[8] (siyahlar benim A.K.)

Krasin'in önerdiği "demokratik alternatif"in ayrıca yorumlamaya muhtaç olduğu kanısında değilim. Sadece altını çizdiğim ibareler dahi "demokratik alternatif"in karakteristiklerine sanırım yeterince ışık tutuyor. "Demokratik alternatif" özünde, sömürülenlerle sömürenlerin çıkarlarının uyumlaştırılmasını öngörüyor. Açık ki, bu bir suçlama değil, bir tespit. Zaten emekçiler, sömürücü güçlerle hiçbir zaman uzlaşmazlar diye bir iddiam da yok. Aksi halde, örneğin sendikal mücadelenin hepten reddi gerekirdi. Ne ki bu tür geçici uzlaşmalar başka şeydir, kapitalizmden sosyalizme geçişi böylesi bir uzlaşma mekanizmasıyla mümkün görmek başka şey. Burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişkinin antagonist niteliği Marksizmin temel taşlarından birisi olarak kaldığı sürece bu iki sınıfın uzlaşmasıyla sosyalizme geçilmesi üzerine model inşa edilemez.

"Demokratik alternatif"in işlevi, "kapitalizmin gelişmesini demokratikleştirmek" olarak belirlenince, bu kapsamda işçi hareketine düşen rol de söz konusu modelle uyumlaştırılıyor:

"Demokratik alternatif, onun geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi komünistlerin ve sosyal demokratların yapıcı diyaloğu ve işbirliğinin **yeniden** açılan bir alanıdır. İşçi hareketindeki iki akımın da ortak karşıtı, tutucu gericiliktir. Her iki akım da tek bir yakın perspektif için, **kapitalizmin demokratik gelişme varyantı** için mücadele yürütüyor. Kuşkusuz, daha uzak perspektif ve amaçlar ve bunlara erişilmesinin araçları konusundaki anlayışlarda var olan **derin ideolojik farklılıkların** yol açtığı zorluklar kaçınılmazdır. Ancak bu noktada da demokratik alternatifin gerçekleşmesi sürecinde bir yakınlaşma mümkündür. Teknolojik devrimin demokratik biçimlerde gelişmesi, **sosyalist dönüşümlerin**, hem komünistlerin, hem de sosyal demokratların şu andaki anlayışlarından farklı biçimlerde gerçekleşmesi için ileride önkoşullar yaratabilir. Teknolojik devrim esnasında **kapitalizm tarafından yaratılan temelde** kapitalizmin **organik** olarak aşılması, **diyalektik 'sönümlendirme' olanağının gerçekleşmesi**, işçi hareketini bölen pek çok ayrılığı ortadan kaldıracak toplumsal örgütlenme biçimlerinin, ilerici politik güçlerin tarihsel eylem biçimlerinin yaratılması da olanak dışı değildir."[9] (Siyahlar benim A.K.)

Komünistlerle sosyal demokratların işbirliği yeni bir vakıa değil. Şimdiye değin bu işbirliğinin belli başlı iki tipi vardı: Ya diktatörlüklere, örneğin faşizme karşı demokrasi için işbirliği; veya kapitalizme karşı sosyalizm için -ki burada söz konusu olan sosyal demokratlar, sosyalizm hedefini terketmemiş **sol** sosyal demokratlardırişçi sınıfının, emekçi halkın iktidarı için işbirliği. Krasin'in öngördüğü işbirliği ise bu iki tipten oldukça farklı. Zaten "demokratik alternatif" için "**işbirliğinin yeniden açılan bir alanıdır**" diyerek bu işbirliğinin "**yeni**" tipten olduğunu dile getiriyor. Bu da normal. Çünkü uğrunda işbirliği yapılacak olan ve gelişkin kapitalizmin daha da geliştirilerek "sönümlenmesi" yolundan sosyalizme geçmeyi

Son yıllarda çalışanların haklarına yapılan saldırılar ekonomik-demokratik talepleri ön plana çıkarıyor. Ancak komünistler bu mücadeleyi yürütürlerken, bunu kapitalizm "tarih sarmalının bir üst kıvrımına yükselsin" diye yapmıyorlar.

öngören "demokratik alternatif"'in kendisi **"yeni"**.

Krasin, sosyal demokratlarla komünistler arasında, "uzak perspektif"'e ilişkin "derin ideolojik farklılıklar" olduğu gerçeğini görmezden gelmiyor. Ancak o bu farklılıkların giderilebileceği kanısında, en azından umudunda. Bu umut da sanırım komünistlerin de, kendi deyişiyle "kapitalizmin demokratik gelişme varyantı için mücadele yürüttükleri" tespitinden kaynaklanıyor.

Bu tespit meseleyi çözüyor, çünkü sosyal demokratlar da aynı şeyi yapıyorlar. Öyleyse, Krasin'e göre işçi hareketinin her iki akımının yakın perspektifler için işbirliğinin maddi zemini mevcut demektir; böyle başlayan bir işbirliği, giderek, komünistlerle sosyal demokratlar arasındaki ideolojik farklılıkların ortadan kaldırılmasını mümkün kılabilir.

Ben, Krasin'i bu noktaya getiren "tespit"-in, yani gelişkin kapitalist ülkelerde komünistlerin "kapitalizmin demokratik varyantı için mücadele ettikleri" hükmünün gerçeği yansıttığı kanısında değilim. Evet, son yıllarda çalışanların haklarına yapılan saldırılar ekonomik-demokratik talepleri ön plana çıkarıyor. Ancak komünistler -ya da komünist partilerin ağırlıklı bölümü- bu mücadeleyi yürütürlerken, bunu kapitalizm daha gelişsin, "tarih sarmalının bir üst kıvrımına yükselsin" diye yapmıyorlar. Aksine, komünistlerin verdiği demokratik mücadele, aynı zamanda sermaye güçlerini hedef alıyor, antikapitalist, en azından **antimonopolist** bir içerik taşıyor. Zaten sosyal demokratlarla komünistler arasında Krasin'-in önerdiği türden bir işbirliğinin tek örneğinin dahi bulunmayışının nedeni bu.

İsveç'te kapitalizm sosyal demokratların yönetiminde yarım asrı aşkın bir süredir demokratik yoldan gelişiyor. Ama bu gelişmenin bir türlü sonu gelmiyor, yani kapitalizm sönümlenip yerini sosyalizme bırakmıyor.

Velev ki, komünistler fikir değiştirdiler, Krasin'in önerisini makul bulup "demokratik alternatif" tezini -ki İtalyan komünistleri yıllardır böylesi arayışlar içinde- benimsediler; durum değişir mi? Hiç sanmıyorum. Çünkü bu durumda komünistlerle sosyal demokratlar arasında bir yakınlaşma sağlanmış olur, ama besbelli ki bu, genel hatlarıyla **sosyal demokrat** bir muhtevada gerçekleşir. " 'Antitekel demokrasi' konsepti de 'işlemediğine'"[10] göre bunun başka alternatifi olamaz. Bu takdirde 70 küsur yıl öncesine dönmüş oluruz; Marksistler bir daha komünistler ve sosyal demokratlar halinde ikiye bölünürler. Bölünürler, çünkü "Batı"da, o "gelişkin kapitalizm"'in ürettiği ve her gün yeniden ürettiği maddi manevi her tür kötülükleri hazmedemeyen ve bu nedenle, örneğin komünistlere ve yeşillere oy veren milyonlarca insan yaşıyor. Ve ben hiçbir "tez"'in, bu insanları, kapitalizm demokratik yoldan daha da geliştiği ölçüde, kurtuluşun daha kolay ve imkânlı olacağına ikna edeceğini sanmıyorum. Bu noktada, "demokratik alternatif"'i seçmekle komünistlerin sosyalizm hedefinden vazgeçmiş olmayacaklarını ileri sürmek meseleyi çözmez. Unutmayalım ki, 70 küsur yıl öncesindeki bölünmede de Lenin'e karşı çıkanlar, demokratik yoldan sosyalizme varmayı hedefliyorlardı. Ama biliyoruz, zamanla işler olacağına vardı; sosyal demokratların ağırlıklı bölümünün ne sosyalizm diye bir hedefleri kaldı, ne de Marksizmle uzak yakın ilişkileri!

İşte Krasin'in yanıldığı bir önemli nokta da bu. O sosyal demokratların da sosyalizm hedefini koruduğu kanısında. Yukarıdaki alıntıda altını çizdiğim "sosyalist dönüşümler" ibaresi bunu gösteriyor. Oysa bu gerçekçi bir tespit değil. Çünkü öyle olmuş olsaydı, örneğin bir İsveç'in çoktan sosyalizme geçmiş olması gerekirdi. İsveç'te kapitalizm sosyal demokratların yönetiminde yarım asrı aşkın bir süredir **"demokratik"** yoldan gelişiyor. Ama bu gelişmenin bir türlü sonu gelmiyor, yani kapitalizm sönümlenip yerini sosyalizme bırakmıyor. Üstelik de sosyalizm için gerekli ekonomik temele ilişkin objektif şartlar **çoktan beridir** varolduğu halde bu olmuyor. Nedeni açık: Sosyal demokratlar sosyalizm hedefini terkettiler de ondan. Yeri geldiği için hemen işaret edeyim, **"ücretliler fonu"** girişiminin sosyalizm hedefiyle pek bir ilişkisi yok. Bu girişimin amacı, sendikaları devreye sokup işveren haline getirerek finans kapital zümresinin devasa kârlarını -Volvo 1987'de tam 9 **milyar** kron kâr etti!- bir ölçüde törpülemek.

-Krasin'in, gelişkin kapitalist ülkeler için önerdiği "demokratik alternatif" gelişmekte olan ülkeleri de yakından ilgilendiriyor. Krasin'e göre "Batı"da devreye girecek "demokratik alternatif, kurtulmuş ülkelerin ileriye doğru gelişme çıkarlarına yanıt veriyor" ... " 'Üçüncü Dünya' ülkelerindeki kurtuluş güçlerinin mücadelesinin... sonuç alıcılığı... maksimalist... programlara karşı koymayı başarıp başaramayacağına, ... ulusal çıkarlara yanıt veren kendi demokratik alternatiflerini bulup bulamayacaklarına bağlı olacaktır."[11]

Ülkemiz Marksist hareketine ilişkin programatik görüşlerimi sıkça dile getirdiğim için (örneğin **Görüş**'ün Mayıs 89 sayısındaki yazıma bakılabilir) burada tekrara gidemeyeceğim. Yine de "ulusal çıkarlara yanıt veren demokratik alternatif" konseptinin ayrıca ele alınıp değerlendirilmesinde yarar görüyorum (Ki bu başka bir yazının konusu olabilir.)

Ancak tam yeri gelmişken çok ilginç bulduğum bir örneği hatırlatmak istiyorum. **Görüş**'ün Mart 89 sayısında **"Peru'da birleşik sol"** başlıklı bir haber yayınlandı. Rafine antisovyetizmde bir hayli mahir olan "Le Monde"'dan alınan haberde şu bilgiler yer alıyordu:

"Peru'da Birleşik Sol (Izquierda Unida-IU) Birinci Ulusal Kongresi, 18-23 Ocak tarihlerinde başkent Lima yakınlarındaki Huampani'de yapıldı ve tüm tahminlerin tersine, solun radikal ve ılımlı kesimleri arasındaki bölünmeleri aşma isteği galip geldi. Ortodoks komünistler, Marksistler, Troçkistler, sosyal demokratlar, sol Hıristiyanlar ve bağımsızlar arasında 'Sol tek bir kişidir, daha fazla değil' şeklindeki sloganlarıyla 'Moskova yanlıları' belirleyici bir rol oynadılar. Bugüne değin aralarında hep birlikte bir seçim ittifakı dahi oluşturamamış bulunan yedi parti ve çok sayıda grup, böylece, bir devrimci halk cephesine dönüşmüş oldu. Yirmi yılı aşkın zamandır Komünist Partisi'nin genel sekreterliğini yürüten 69 yaşındaki Jorge del Prado IU'nun ortak yönetiminin ilk başkanı seçildi.

"Huampani Kongresi'yle gerçekleşen olay, sadece Peru için değil (1985 seçimlerinde sol ittifak ikinci sırada yer almıştı), aynı zamanda tüm Latin Amerika düzeyinde önem taşımaktadır, çünkü IU halen kıtadaki en önemli sol cephedir."

Ve şimdi dikkat: "Kongrede alınan karara göre, şayet IU gelecek yıl seçimleri kazanırsa **tekelleri millileştirecek**.." (Siyahlar benim. A.K.)

Gördünüz mü; ABD emperyalizminin arka avlusu sayılan Latin Amerika'nın geri bir ülkesinin sol Hıristiyanları bile işbaşına gelir gelmez tekellerin elindeki üretim araçlarını özel mülkiyetten çıkarmak gibi hayli **radikal** bir girişimi hedefliyorlar. Üstelik de cephenin başını "Moskova yanlıları" çekiyor! Sanırım bu örnek, geri ve/veya gelişmekte olan, emperyalizme bağımlı ülkelerdeki solcuların, en azından içinde bulundukları, **"haleti ruhiye"**'yi iyi yansıtıyor.

Son olarak bir noktaya işaret etmek istiyorum. Ben bu yazımda Krasin'le Marksist bakış açısından tartışmaya çalıştım. (Tabii Marksizm'i ne kadar becerebiliyorsam o kadar.) Krasin'in ise Marksizm'e ilişkin ilginç bir değerlendirmesi var. O da şöyle: "Marksizmin gelişmesinin diyalektik yasalara göre, onun tüm içeriğini zenginleştiren niteliksel sıçramalarla gerçekleştiği biçiminde bir değerlendirme yapılabilir. Bu sıçramalar yalnızca merkezden uzakta kalan kısmi yaklaşımları değil, bizzat ilkelerin temelini de zenginleştirmektedir. Marksizmin bu diyalektik gelişmesinin tanımlanması için Hegel'in 'sönümlenme' kavramı oldukça uygundur. Marksist kuramın gelişmesindeki dönüm noktalarında, onun tüm içeriği bir yenilenme akımının içine girmekte, bu akımın içinde onun devrimci özü yepyeni ve bazen tanınmayacak bir görünüm almaktadır; sonuçta, niteliksel bakımdan daha üst bir düzeye yükselmektedir."[12]

İtiraf edeyim ki Marksizm'e ilişkin yukarıdaki sözleri, kendi Marksist konseptimle kavramakta yetersiz kalıyorum. Örneğin, Marksizmin "niteliksel bakımdan daha üst bir düzeye yükseldiğinin" herhangi bir örneğini hatırlamadığım gibi, "nitel" değişikliğe uğramış bir şeyin, nasıl olup da yine kendisi kalmaya devam edebildiğini doğrusu havsalam almıyor. Ne ki, "kapitalizmin **sönümlenerek** sosyalizme dönüşmesi" modeli ile yukarıda sözü geçen "Marksizmin diyalektik gelişmesindeki **sönümlenme** ve sonuçta nitelik bakımından üst düzeye yükselme" ibaresi arasında çarpıcı bir paralellik olduğu da gözden kaçmıyor.

Belki de Krasin haklı!.. ■

** Çeviride "neokonservatizm" karşılığı "yenitutuculuk" terimi kullanıldığı için karışıklığa yol açmamak kaygusuyla ben de aynı kelimeyi kullanıyorum. "Tutma"'nın "muhafaza etme"'yi ifadede çok yetersiz kaldığı kanısında olduğum için aslında ben "yenimuhafazakârlık" terimini tercih ederdim.*

DİPNOTLAR:

1) Adı geçen yazı; 2) a.g.y., s.60; 3) a.g.y., s.59; 4) a.g.y., s.61; 5) a.g.y., s.63; 6) a.g.y., s.69; 7) a.g.y., s.64; 8) a.g.y., s.66; 9) a.g.y., s.70; 10) a.g.y., s.62; 11) a.g.y., s.70; 12) "Yeni düşünce tarzının ışığında toplumsal gelişmenin sorunları", Y.Açılım, Nisan 1989, s.80.

BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ

Tarihin, öznelliklerden mümkün olduğunca arınmış olarak derlenip aktarılmasında kuşağımıza sorumluluk düşüyor.

İnsana ait hiçbir şey, haksızlığa boyun eğmiş, yanlışa inanmış, bir hayale bağlanmış ve ömrünü boşa harcamış olma duygusu kadar çaresiz ve hüzünlü değil. Hele insan yeniden başlama gücünden ve zamanından yoksunsa...

İhmalyan'ın anılarını "Sunuş" yazısında Vedat Türkali'nin dediği gibi "kızarak" yada "sevinerek" değil, buruk bir hüzünle okudum.* Ne büyüklere yaranmayı amaçlayan sahte bir "hamaset", ne geleceğe yatırım yapan bir ince politika, ne inançlarını zorla diri tutmak için üst perdeden ses; tüm zaafları,öfkeleri, acıları, sevinçleri, sevgileri, nefretleri, dostlukları, düşmanlıklarıyla bir insan vardı orada. İnsan! .. Hani şu her şeyi onun adına yaptığımız ve zaman zaman onun için, onun adına, onu çiğnediğimiz insan... İçimizden biri: Sen, ben, onlar. Daha çok da Türkiye'nin ilk kuşak komünistleri...

Hani çok eskiden, gencecikken okuduğunuz bir roman, yıllar sonra misafir kaldığınız bir evde gece uyku tutmadığında tozlu raflarda elinize geçer de, okumaya başladığınızda sisli ve nostaljik anılar canlanır kafanızda. "Bir Yaşam Öyküsü"nü okurken, benzeri bir duygu kapladı içimi. Ben bu hikâyeyi bir başka zaman, bir başka yerde okumuştum duygusu...

15 yıl kadar önce Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın **"Kim Suçlamış?-Brejnev'e Mektup"**'unu; 10 yıl kadar önce İbrahim Topçuoğlu'nun **"Neden İki Sosyalist Parti"**'sini; yine aynı yıllarda İ. Bilen'in bölük pörçük yayınlanmış kendi kaleminden hayat hikâyesini okurken, aynı amaç için yola çıkan insanların nasıl olup da birbirlerinden bu kadar şiddetli ve ilkel biçimde nefret ettiklerine şaşmıştım; ürkmüştüm de biraz. Türkiye komünist hareketi ve Türkiye Komünist Partisi üzerine, bugüne oranla bile çok az şey bilinen, çok az şey yazılıp söylenen bir ortamda ve dönemde, hırsızlıktan cinsel sapıklığa, cehaletten yalancılığa, ajanlıktan gammazlığa kadar uzanan karşılıklı suçlamalar, bir dönem geçmişe olduğu kadar geleceğe de karamsarlıkla bakmama yol açtı. Taa ki,bu suçlamalar üzerinde öznellikten arınmış olarak düşünebilene ve suçlayan insanla suçlanan insanı birey olarak ve kendi ortam ve koşulları içinde değerlendirebilene kadar...

Anılara, hayat hikâyelerine, çeşitli değerlendirmelere bakılacak olursa, Dr. Hikmet Kıvılcımlı Nazım Hikmet'ten ve İ. Bilen'den; İ.Bilen Kıvılcımlı'dan ve Şefik Hüsnü'den, Topçuoğlu neredeyse hepsinden nefret ediyorlardı. 10-15 yıl kadar sonra, İhmalyan'ın anıları belki de bunların tümünden daha köklü, daha derin bir öfke ve nefreti dile getiriyor. İstanbul'dan Paris'e, Polonya'dan Çin'e Macaristan'dan Moskova'ya savrulan; uğruna yollara düşülen amacın hep uzaklaştığı; uğruna bir ömür verilen "iman"ın, kötü adamlar yüzünden neredeyse yitirilme noktasına gelindiği acı yaşam öyküsünde, İhmalyan, gelecek kuşakları "Her komünisti salt komünist olduğu için ülküleştirmeyin" diye uyarırken kendi yanılgısını ve hayal kırıklıklarını anlatırken, kendi TKP tarihini yazıyor. Bu İhmalyan tarihinde iki "kötü adam" var: İsmail Bilen (Laz İsmail) ve A. Saydan (Aram Pehlivanyan). İhmalyan belki kökenleri itibariyle kendine en yakın onu bulduğu için en çok Aram Pehlivanyan'a kızıyor. Öte yanda ise "iyi adamlar" var. Kötülerin hep kündeye getirdikleri,hep haklı oldukları halde dalaverelerle hakları yenilen, hep kötülere boyun eğen ve gadre uğrayan iyiler... Böylece, aynı kuşak komünistlerinin benzeri anılarında ve tanıklıklarında dile geldiği gibi, iyiler ve kötüler cepheleşmesiyle anlatılan bir tarih çıkıyor ortaya.

Anılarını okuyunca insanın sevgi ve yakınlık, biraz da acı duymamasının, ama olayları kavrama ve yorumlamadaki çocuksu yüzeyselliği ve naifliği karşısında hayrete kapılmamasının mümkün olmadığı belli ki dürüst, namuslu, fedakâr komünist İhmalyan, TKP'de olup bitenleri iyilerle kötülerin çarpıştığı bir idealizmle yorumluyor. İnsan ne kadar merakla, bazan keyifle, bazan içi ezilerek okursa okusun, İhmalyan'ın kitabı, tıpkı benzerleri gibi "Şu kişi veya bu kişi yalancı,namussuz, hilebaz, cahilin biriydi" diye özetlenebilir.

"Bir Yaşam Öyküsü'nü okuduğumda, hareketimizin bu en eski kuşağının insanlarının birbirlerinden bu kadar nefret ettikleri halde birbirlerine ne kadar da benzediklerini, nasıl farklı dokudan ama aynı malzemeden olduklarını düşündüm. Kimi daha zayıf, kimi daha dirençli; kimi daha tutarlı ve namuslu, kimi zayıf karakterli ve hilebaz; kimi yetkinleşmiş birey, kimi silik ve başı eğik, aralarındaki tüm kişisel farklılıklara rağmen belli bir dönemin, belli bir dünya ve Türkiye ortamının özellikleri, onların ortak özelliklerini oluşturuyor.

Dünya komünist hareketinin en güç ve bunalımlı bir döneminde; SSCB'de kuruluş sorunları ve Stalinizm döneminde; Türkiye'de dünyayı değiştirmek için bilimsel bir teoriyi sınamak yerine,bu sınamanın tek sağlam tabanı ve hakemi olan işçi sınıfının 1920-1950 dönemindeki nicel ve nitel güçsüzlüğü karşısında teorinin imana dönüştüğü,sosyalizmin yarı askerlik yarı tarikat üyeliğine karıştığı bir ortamda, bir avuç "imanlı" kişi, kendi içlerinde birbirlerini kemiren bir çevre olmaktan kurtulabilirler miydi? Buna bir de Türkiye toprağından kopuk "memur" yaşamları veya Türkiye'de gizliliğin ve konspirasyonun önce zorunluluk ama sonra bir zırh haline gelmesi eklenince...

İhmalyan'ı okumak -hele benzer anılarla birlikte- tarihimizi bir iyiler-kötüler tablosu ötesinde kavrayabilmek için tersinden gitmek yararlı bence. Neydi insanları ve tarihimizi bu hale getiren? Hangi ortam, hangi ulusal ve uluslararası koşullar, hangi gelenek ve birikimler, hangi baskılar?..

Tarihte kişinin rolünü inkâr etmiyorum ama tarihi tek tek "iyiler" ve "kötü"lerle açıklamaya çalıştık mı ve bununla yetindik mi, yeni kötülerin gelmesini hiçbir zaman engelleyemeyiz, diye düşünüyorum.

Bütün bunlar, son zamanlardaki Stalin eleştirilerini hatırlatıyor bana. Şimdi, başta komünist basın olmak üzere bu "kötü iblis"in ne kadar günahkâr olduğu anlatıla anlatıla bitirilemiyor. Hitler imajıyla Stalin imajı birbirine yaklaştırılıyor, hatta çakışıyor. Eskiden Stalinciliği devrimcilikle eş tutan kimileri de anti-stalinist kampanyanın önündeler. Ben ise soruyorum: Bu "şeytan"tarihin bu kötü figürü, 1917'yi yapan bir halkın ve partinin başına nasıl bela kesildi? Soru bence "Stalin neler yaptı?" değil "Stalin'i hangi koşullar, hangi yapılar yarattı?" olmalıdır.

İ. Bilen masallar uydurup "yukarı" yaranmaya çalıştıysa, yunus balıklarının karnında mesajlar yolladığına içtenlikle inananlar, inanmayı kendilerine yediremeyip de bu satırlarda sembolik bir anlatım, bir mecaz arayanlar ve susanlar, çoğumuz, kendimizi nasıl açıklayacağız? Daha da ötesi, sadece TKP'nin değil Türkiye solunun çeşitli kanatlarının Stalin'lerini, Bilen'lerini, daha nicelerini nasıl kavrayacağız? İhtiyacımız olan, bir bütün olarak tarihimizi, öznelliklerden mümkün olduğunca uzaklaşarak ve derinlemesine değerlendirebilmektir.

Ben kendi sosyalist kuşağımı en eskilerle en yeniler arasında bir ara kuşak olarak görüyorum. Tarihin, öznelliklerden mümkün olduğunca arınmış olarak derlenip aktarılmasında da kuşağımıza sorumluluk düşüyor.

Bir yaşam öyküsü yazmış İhmalyan. Acı buruk bir öykü. **"Bin yaşam öyküsü"** de olabilirdi kitabın adı. Onbin, yüzbin, milyonlarca yaşamın acı öyküsü olmaması bizim elimizde.. İyisiyle kötüsüyle tarihimize bakmakla kalmayalım, Türkiye'nin sosyalistleri, Marksistleri olarak tarihimizi artık bilinçli ve birlikli biçimde yapalım. ■

▲**Vartan İhmalyan.** *"Acı, buruk bir öykü" yazıyor.*

**Vartan İhmalyan: Bir Yaşam Öyküsü, Cem Yay.İst. 1989*

YAĞMACILIK POLİTİKASI VE YEREL YÖNETİMLER

Geçmişte yapılan borçlanmaların vadesi gelen taksitleri ve güncel faaliyetler için gerekli olan mali kaynak arama uğraşı, yerel yönetimlerin en büyük sorunlarıdır.

Yerel yönetim seçimleri sonuçları ülkeyi yönetenlerle, yerel yönetim sorumlularını birbirinden ayırmıştır. Seçimin genel sonuçlarından anlaşılacağı üzere ülkeyi yönetenler halkın beğenisini kesinlikle kaybetmişlerdir.

Siyasal otoritenin, yani ülkeyi yönetenlerin yerel yönetim sonuçlarını ciddiye almaları zorunludur. Çünkü bugünkü hali ile **demokrasi kurallarına göre yönetildiği söylenen** ülkemizde, halkın çoğunluğu ülke yönetimini üstlenenleri istememektedir. Bunu yerel yönetim seçimlerinde oylarıyla göstermişlerdir.

▼**Metro ne olacak?** *İstanbul belediyesi seçim yatırımı için metroyu alelacele açmış ama sonra tekrar kapamak zorunda kalmıştı. Şimdi merkezi yönetimden kaynak bulabilecek mi?*

1980 yılından bu yana izlenen ekonomik ve siyasal politikaların doğrusu, hiçbir biçimde açıklanmamış veya bilinçli olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Giderek kendini belirgin hale getiren fakirleşme olgusu devamlı bir biçimde gelecek günlerin güzel olacağı vaadiyle gizlenmeye çalışılmıştır. Türk halkına dokuz yıldır söylenen ninni bu defa yerel yönetim seçimlerinde etkinliğini kaybetmiştir. Halk artık bu ninni ile uyumayacaktır.

Ekonomik yalanların uzun süre kandırıcı etkisini sürdürmesi beklenemez. Çünkü kişi belki kısa dönemde fakirleştiğini kolayca anlayamaz. Ancak uzun dönemde kendi aleyhine olan gelişmeyi, görmek ve yaşamak suretiyle kavrayabilir. Bu olguyu bertaraf etmek için uygulanan sömürücü nitelikteki politikalar, pratikte bugüne kadar beklenen sonucu verememiştir. Diğer dünya ülkelerinde var olan siyasal istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar bu tür davranışların kaçınılmaz sonucudur.

Ülkemizde 1980 yılından bu yana uygulanan ekonomi politikalarda, hedef toplum refahının yükseltilmesi değildir. Siyasal-otoriteye yakın olanların refahı son sekiz yıldır, toplum refahına tercih edilir olmuştur. Bu olgunun kaynağını yerel ve merkezi yönetimle işbirliği sağlamıştır.

Geçmişin yerel yönetim uygulamalarına bakıldığında, merkezi yönetim isteklerinin geçerli olduğunu gözlemek mümkündür. Belki bu arada yerel yöneticilerle merkezi yöneticiler arasında bazı görüş ayrılıkları çıkmıştır. Ancak ortaya çıkan bu görüş ayrılıkları kendi içlerindeki çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır.

Siyasal otorite, yerel yönetimlerin sınırsız harcama yapmasına, yurtdışı borçlanmalarına, kamu arazilerinin belli kişilere devrine devamlı hoşgörü ile bakmış, yerel yönetimler üzerinde kamusal denetimin etkinliğini ortadan kaldırabilmek için her türlü önlemi almıştır. Bugün yerel yönetimlerin içinde bulunduğu çıkmaz, geçmişin bu tür davranışlarından kaynaklanmaktadır.

Siyasal otoritenin, çoğunluğa sahip olmasına rağmen meclisten geçiremediği yasalar nedeniyle yapamadığı işlerin büyük bir bölümü, yerel yönetimler nezdinde oluşturulan şirket ve vakıflarla gerçekleştirilebilmiştir.

Ülkemizde son dört yıldır merkezi yönetimin, harcamalarını kamusal denetim dışı tutabilme çabası içerisinde olduğu gözlenmektedir. Fonların oluşumu bu nedenledir. Merkezi yönetimin bu eğilimi yerel yönetimlere de yansımıştır. 26 Mart yerel yönetim seçimlerine kadar özellikle büyük şehir belediyelerinin mali yapıları, merkezi yönetimin eğilimi doğrultusunda, kişisel görüş ve amaçlara paralel olarak oluşturulmuştur.

1989 yılı başında yerel yönetimlerin borç ve alacak durumlarını, yapmış oldukları yatırımları, oluşturdukları özel hukuk statüsüne tabii şirket sayılarını, bu şirketlerin ortaklarını açık bir biçimde kavrayabilme olanağı yoktur. 1989 yerel yönetim seçimlerine, yönetimde bulunanlar bu derbederlik içerisinde gitmişlerdir. Bu derbederliğin sağladığı fonlar, seçimden başarılı çıkabilmek için rahatlıkla harcanabilmiştir.

Seçimler beklenen sonucu vermemiş, yerel yönetimlerin yeni sorumluları, görevlerini devir alırken neyi devir aldıklarının farkına varamamışlardır.

Yerel yönetimlerle ilgili yasal düzenlemeler dikkatlice incelendiğinde, gerçekte tüm yetkilerin merkezi yönetimde olduğu gözlenmektedir. Mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde,

▶Yerel yönetimlerin kendilerine ait taşınmaz değerleri kullanabilmeleri için merkezi yönetime başvurmaları zorunludur.

▶Yerel yönetimler mali açıdan bağımsız değildirler. Gelir kaynaklarının azalması veya çoğalması merkezi yönetimin iradesine bağlıdır.

Bu iki olgu nedeniyle bugün için yerel yönetimler adeta merkezi yönetime bağlı, etkinlik gösterebilme olanağından yoksun bulunmaktadırlar.

Yerel yönetimleri kısa vadede büyük sorunlar beklemektedir.

Yerel yönetimlerin, merkezi yönetime alternatif olarak, yapılan seçimlerde toplumsal irade ile yeni sorumlulara teslim edildiği gerçeğinden hareketle toplumsal iradenin beklentisine değer verilmesi, bu yönde çaba gösterilmesi zorunludur. Ancak burada yeni yöneticilerin karşısına merkezi yönetime bağımlı olma sorunu çıkmaktadır.

Yerel yönetimlerin mali yapıları sorun yaratacak bir görüntüye sahiptir. Başlatılan yatırımlar büyük harcamaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Oysa yerel yönetimlerin bu olanakları yoktur.

Merkezi yönetim, yerel yönetim seçimlerinden kısa bir süre önce yapmış bulunduğu duyuru ile yerel yönetimleri tasarrufa davet etmiştir. Bu duyuru belki seçim sonuçları önceden anlaşılır hale geldiği için yapılmıştır.

Ancak görünen odur ki merkezi yönetim yerel yönetimlere kaynak aktarma hususunda geçmişteki kadar destekleyici olmayacağı gibi, aksine ne haliniz varsa görün şeklinde davranmayı tercih edecektir. Bugüne kadar merkezi yönetimde söz sahibi olanların davranışları yukarıda belirttiğimiz görüş doğrultusunda olmuştur.

Yerel yönetimler 1987 ve 1988 yıllarında yapılacak seçimlere hazırlık olmak üzere büyük yatırımlar yapmışlardır. Genel seçimlerden ve hemen sonra yapılacak olan yerel yönetim seçimlerinden, siyasal otorite başarılı çıkabilmek için yerel yönetimlerin yapmış bulundukları seçim yatırımlarına kaynak aktarmayı bir görev saymıştır. Bu arada yerel yönetimlerin kaynak kullanımındaki savurganlıkları da merkezi yönetim tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır.

Yapılan harcamaların büyük bir bölümü borçlanma ile sağlanmıştır. Bu borçlanmaların bir bölümünde devlet garantisi vardır. Borç taksitlerinin ödenmesi görevi yeni yerel yönetim sorumlularına aittir.

Bugün için yerel yönetimlerin almış bulunduğu dış kredilerin kesin miktarlarını belirleyebilme olanağı sınırlıdır.

Bir yandan geçmişte yapılan borçlanmaların vadesi gelen taksitleri, bir yandan güncel faaliyetlerin sürdürülebilmesi için gerekli olan mali kaynak arama uğraşı, bugün için yerel yönetimlerin en büyük sorunlarıdır. Buna karşılık, yerel yönetim gelirleri merkezi yönetimin iradesi ile belirlenmekte ve hatta yapılan bazı çalışmalarla bu gelir kaynaklarından tasarruf etme olanakları azaltılmaktadır. Örneğin Akaryakıt Tüketim Vergisi ile ilgili olarak yapılan yeni yasal düzenleme bu yöndedir.

Yerel yönetim seçimlerinin sonuçları toplumsal iradeyi simgelemektedir. Bu seçimlerden halkın bir beklentisi vardır. Bu beklentinin gerçekleşmemiş olması, demokrasiye olan güveni ve bağlılığı sarsacaktır. Dolayısıyla yerel yönetimin yeni sorumluları, bu açıdan da büyük bir yük altındadırlar.

Gerçekte, artık toplumsal iradeye saygı gösterme görevi merkezi yönetimi elde tutabilme hırsı içinde olanlara aittir. Dolayısıyla genel seçimlerin en kısa zamanda yapılması gerekir. Buna karşılık merkezi yönetim yerel yönetimlere kaynak aktarmamak, yerel yönetim kaynaklarını en aza indirmek ve yerel yönetimleri işlevlerini gösteremez hale getirmek suretiyle halkın karşısına "Onları seçtiniz ne oldu? İşte hiçbir şey yapamıyorlar, size verdikleri sözü tutamıyorlar" görüşü ile çıkabilmek için çeşitli uygulamalara gidebilir. Böyle bir davranışın gerçekleşeceği de artık belli olmuştur.

Yerel yönetim sorumlularının, halkla bütünleşme bakımından yoğun bir çaba göstermeleri, olayları halka aktarmaları, yapamayacakları işler için gereken açıklamaları, nedenleri ile vakit kaybetmeden yapmaları gerekir. Bu konuda herkesin yerel yönetimlere yardımcı olması, demokrasinin yaşayabilmesi için bir görev olmaktadır. ■

Yaşamın önünde açılan boşluğu aramak...

Geçen ayın 11'i Sait Faik'in ölümünün 35. yılına rastlıyordu. **"Yatağım, yorganım, gözyaşım yanmıştır. Havuzlar yanmıştır. Anılar, anılar yanmıştır"** diye yazan Sait Faik'in.

Yüzünde sarışın çocukluğu hâlâ duran Sait Faik'in.

"Yazmasam ölecektim" diyen Sait Faik'in.

Ölümünün 35. yılında, adına konulan Sait Faik Hikâye Armağanı'nı bu yıl **Stockholm Öyküleri** kitabıyla Demir Özlü kazandı.

Bu, Özlü'nün **Soluma** kitabıyla 1964 yılında Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'nden sonra aldığı ikinci ödül.

Demir Özlü uzun süredir İsveç'te yaşıyor. Değerinin farkına varamayıp siyasal nedenlerle yurtdışına attıklarımızdan.

Tektaş Ağaoğlu gibi, **Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Ataol Behramoğlu** gibi, **Nihat Behram** gibi, **Ömer Polat** ve daha niceleri gibi...

Demir Özlü öyküyle başlamış. İlk üç kitabı öykü: **Bunaltı, Soluma** ve **Boğuntulu Sokaklar.**

Ardından üç roman yazmış Özlü: **Bir Uzun Sonbahar, Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları, Aşk ve Poster.**

Bir anlatı kitabı: **Bir Beyoğlu Düşü.**

Sonra tekrar öykü: **Berlin'de Sarın.**

Stockholm Öyküleri, Özlü'nün dokuzuncu kitabı. Adı Stockholm Öyküleri, ama Özlü yalnızca Stockholm'u anlatmıyor.

Stockholm'den çok, İstanbul'u anlatıyor. Biraz Paris, biraz Berlin, ama ençok da İstanbul.

Yurtdışında yaşadığı her anın, her saniyenin yanı başında bir İstanbul.

"Saluhallen'deydik" diyor arkadaşına. "Birer bira içtik orda. Karidesle bira."

"İstanbul'daki gibi."

Özlü, "işçi" edebiyatı yapmıyor. Anlattıkları "göçmen" işçilerden çok, "sürgün" aydınların öyküsü. Sürgünü de geniş anlamda kullanıyor. Yurt sürgünlüğü yanında, kendinden sürgün olmak, dünyadan sürgün olmak.

Geçmişi ve geleceği iç içe yaşanan bir sürgünlük.

Kısa, bir sayfalık "Komşu" adlı öyküsü bütün yazdıklarının ve yaşadıklarının bir özeti, hatta bir anahtarı sayılabilir.

Karşılıklı iki odada oturan iki insan. İkisi de birbirlerini görüyorlar. Hatta ne yapıyorlarsa, belki farkında olmadan birbirlerinin yaptıklarını yapıyorlar.

Ama ikisi de birbirine ulaşamıyor. Daha doğrusu Demir Özlü ulaşamıyor. "Çünkü iç avluya inen bir merdiveni yok, karşımda, komşunun oturduğu bölümün. Arkada, yan sokakta da, o bölüme açılan, özel bir sokak kapısı görmedim. Benim odamdan ona gidebileceğim bir yol yok."

İki ülke arasında kalmış bir insanı, bir yazarı düşündüm. Ne kendi ülkesine gelebiliyor ne sürgün olduğu ülkeden çıkabiliyor.

"Yazarın yurdu dilidir". Nâzım da yurdunun diliyle direnmedi mi bunca özleme, acıya...

Demir Özlü de diliyle direnenlerden. Okuyun Özlü'nün **Stockholm Öyküleri**'ni. Bu acı, bu özlem sizin de yüreğinizde bir yurt bulacaktır kendisine... ■

▲ Demir Özlü.

İKİ NOKTA ÜST ÜSTE:

SONSUZ GÜN BATIMI: Genç yaşta kuşkulu bir trafik kazasında ölen İranlı kadın şair **Furuğ Ferruhzad**'ın aslından çevrilmiş 13 güzel şiiri. Şiirleri Onat Kutlar ile Celal Hosrovşahi çevirmiş. Onat Kutlar'ın kitabın başına eklediği "Sunu" yazısı ise şiirler kadar ilginç. **(Ada)**

ŞİŞE: Orhan Duru'nun "Yoksullar Geliyor"dan sonra yazdığı yedi yeni öyküsü. Günümüz öyküsünün başka bir kanalından, başka bir dünyadan, gerçekten de "Fantastik, humoristik ve sismik..." bir ortamdan soluk alan öyküler... **(Ada)**

ZAMANIN KIRILAN AYNASINDA: Yusuf Alper'in şiirleri. Cemal Süreya'nın deyişiyle: "...Çağdaş bir Divan yerelliğiyle tıka basa; benzetilerle tatlanmış dizeler." **(Broy)**

WITTGENSTEIN'IN YEĞENİ: Çağdaş Avusturyalı yazar **Thomas Bernhard**'ın anlatısı. Fatih Özgüven'in nefis çevirisiyle "sevilmeyi umursamayan ama sevgiyi umursayan çağdaş bir sesin, kendi kendisiyle konuşur gibi sürdürdüğü benzersiz bir anlatı." **(Metis)**

UYKUSUZLUK: Henry Miller'ın "Yaşlılığın Hoş Çılgınlıkları" üzerine kendi desenleriyle de süslenen bir fantezisi. **(Ara)**

LOŞ AYNA: Erhan Bener'in tam 28 yıl sonra ele alıp yeniden yazdığı polisiye romanı. İkisi kardeş üç erkek ile bir kadın arasındaki çok yönlü ilişkilerin ele alındığı romanda, okurunu psikolojinin labirentlerinde dolaştırıyor Bener. **(Cem)**

ORHAN VELİ: Orhan Veli'nin La Fontain'in masalları ve Nasrettin Hoca Hikâyeleri. Veli, masal ve hikâyeleri manzum olarak yeniden yazmış. Çocuklar kadar büyüklerin de ilgisini çekebilecek bir çalışma. **(Adam)**

HER ŞİİR BAŞKA SEVİNÇ/BİR UMUT HABERCİSİ: Kâğıt fiyatlarının alıp başını gitmesinin bir göstergesi. Çetin Boğa şiirlerini el kadar, küçücük bir kitaba basmış. Cep kitabı değil, saat cebi kitabı. Ama yine de şiirler yazılıyor. **(Motif)**

BORGES VE BEN: Ünlü Arjantinli yazar **Borges**'in kendi kaleminde bir "Özyaşamaöyküsü Denemesi". Kitabı İngilizce aslından Celal Üster çevirmiş, kitabın sonunda Borges'ten üç de öykü yer alıyor. **(Ada)**

BİR YANILSAMA MI?

Çağlarının düşün dünyasının bu denli dışına düşmüş, kendi kendilerini fetişleştirmiş politik yapılanmaları, Marksizm gibi insanın tarihin öznesi olması gerektiğini savunan bir teorinin organik devamı olarak tanımlamak ancak bir yanılsama olabilir.

"... O, bir müthiş bahtiyarlık, anlamak gideni ve gelmekte olanı" (n.h.)

Son zamanlarda ortaya çıkan olağanüstü ve şaşırtıcı gelişmeleri, değil anlayıp özümlemek, çok kez biraz yakından izleyebilmek bile oldukça zorlaşmıştır. Bu nedenle, Görüş/Aralık'88 tarihli "Sorun salt Stalin ya da Stalinizm mi?" adlı yazıma karşı yapılan sözlü ve yazılı, dostça ya da sert kimi eleştirileri anlayışla karşılamaya çalışıyorum. Bütün bunları önceden kestirebiliyor, bekliyordum.

On-yıllar boyu, tartışılmadan ezberlenip benimsenmeye çalışıldığı için giderek fosilleşip tabulaşan ve mitleşen kimi konulara, eleştirel tavırla yaklaşmanın, bu kutsal denizin suyunu bulandırmanın, ne türlü sıkıntılara neden olabileceğini kuşkusuz düşünüyordum. Bu nedenle de, bu çok gerekli ve güzel tartışmayı, elden geldiğince bulvar basınının dar ve sığ sınırlarından çıkarıp belirli bir niteliğe oturtmayı ve olabildiğince birincil elden, yeni ve güncel kaynaklardan sürdürmeyi amaçlıyordum...

Yüz küsur yıl içinde hiçbir bilgi ve deneyim birikimi, Güneş'in altında yeni birşey söylenmedi, yazılmadı mı? Bunlar neden anımsanmıyor? Ve asıl belirleyici olan nokta burası değil mi? Kanımca bugünün Marksistlerinin temel sorunu burada düğümleniyor.

Ancak, **Görüş** dergisinin redaksiyonunun tüm dostça yardımlarına karşın (kuşkusuz benim beceriksizliğimden olacak), amaçladığım boyutlardaki bir kaynak aktarımının ve çok yönlü bir tartışma ortamını, aylık bir derginin sınırları içinde sürdürmeye çalışmanın olanaksızlığı ortaya çıktı. Bu nedenle, ben, konuyu daha geniş kapsamlı boyutlarda gündeme getirebilme umudumu yitirmeden, benim yazıma karşı, gene aynı dergide yapılan bazı eleştirilerin kimi bölümlerini en kısa ve en kestirme yoldan yanıtlamaya çalışarak, bu konuyu -belki gelecek son bir kısa yazı ile- en azından kendi açımdan ve şimdilik noktalamak istiyorum.

□

Güncel ve önemli sonuçlar doğuran kimi etkinlikleri sergilemeye örnek olabilir umuduyla, klişeleşmiş bir alışkanlığı bir kez daha tartışmanın gereğini düşünüyorum...

Soylu bir kimlik belirlemek konumunda (ya da zorunda) kalındığında, kişiliğin sağlamlığını vurgulamak amacıyla, yararlanılan bilgi ve deneyim birikimlerini "İngiliz klasik ekonomi politiği, Fransız ütopik sosyalizmi ve Alman idealist ve mekanik materyalist felsefesi..." biçiminde sergilemek (ya da temellendirmek) gelenekselleşmiştir.

Ancak gene bilebildiğimiz kadarı ile bunlar, Marx ve Engels'in yararlandıkları bilgi ve deneyim birikimleridir. Peki sonra, aradan geçen yüz küsur yıl içinde hiçbir bilgi ve deneyim birikimi olmadı mı, Güneş'in altında yeni bir şey söylenmedi yazılmadı mı?.. Bunlar neden anımsanmıyor? Ve asıl belirleyici olan nokta burası değil mi? Kanımca bugünün Marksistlerinin temel sorunu burada düğümleniyor.

Tüm dünya Marksistlerinin ilgisini çeken bu son kerte önemli noktaya değinen Juri Afanasyev, aynı saplantıyı vurgulayıp "... Antonio Gramsci, Frankfurt Okulu ve Macar Marksistlerinin..."söylediklerinin neden göz ardı edildiğini |(kuşkusuz en başta kendi kendinden) soruyor (**Der Kampf für Perestroika** Ecko verlag. 1988. s.30).

Afanasyev, aynı yazısının daha ileri bir bölümünde (s.32) ve açık yüreklilikle, "Biz, ne Durkheim'i, Mann'ı, Weber'i, Toynbee'yi, Freud'u, Sorokin'i, Marcuse'yi, Jasper'i, Boas'ı, Althusser'i... ve ne de daha pek çoklarını tanıyoruz..." diye itiraf ediyor. Ve kuşkusuz pek doğru yapıyor. Bilmem bu içtenliğe ne denir?..

Ancak nasıl olmuş da bu konuma gelinmiştir? Bunu SBKP somutunda örneklemek istiyorum:

Lenin'in ölümünden sonra, 25 Aralık 1925 tarihinde toplanan 14.Parti Kongresi'ne katılan ve hiç kuşkusuz SBKP'nin en seçkin üyelerini barındırması gereken "Kongre delegelerinin" genel kültür/eğitim ve de sınıf meslek dökümünü, gene Kongre tutanaklarından tartışmak olasıdır (**XIV. Parteitag der KPdSU (B)**. Stenographischer Bericht, Moskau, 1926 s.808-811. Alıntı: Viktor Frolow, "Damit sich das nie Wiederholt" 1988, s.505...)

Bu verilere göre, 14.Parti Kongresi'ne katılan delegelerin yüzde 5,1'i yüksekokul, yüzde 22,3'ü ortaöğrenim, yüzde 66,1'i ilkokul düzeyinde eğitim görmüşlerdir. 14.Parti Kongresi'ne katılan üyelerin yüzde 5,5'inin eğitim durumları kongre tutanaklarında belirtilmemiştir. Ancak yorumcular bu durumu, bu yüzde 5,5 lik bölümün hiçbir eğitim görmemiş olabilecekleri biçiminde yorumlamaktadırlar (a.g.y.)...

14.Parti Kongresi'ne katılan delegelerin meslek/sınıf dökümü ise, gene Kongre tutanaklarına göre yapılan sergilemeyle şöyle kümelenmiştir: yüzde 5,1 (34 delege) fabrika işçisi, yüzde 0,3 (2 delege) çiftçi-köylü, yüzde 70 parti fonksiyonerleri (profesyonel partizanlar) ve kalan bölümünü, ordu, sendika, vb. temsilcileri oluşturmuşlardır...

Tüm bu verilere göre, 14.Parti Kongresi'ne katılan ve pek çok önemli enternasyonal ve bölgesel kararların alınmasında oy kullanan "işçi sınıfının öncüsü", 14.Parti Kongre delegelerinin yüzde 70'ini, hiç eğitim görmemiş ya da ortaöğrenimini bile tamamlamamış profesyonel parti üyeleri, fonksiyonerler oluşturmuşlardır...

Bu durum sonraki yıllarda ne denli değişmiş ve hangi yönlere doğru evrimleşmiştir?... Bu sorunun yanıtını da, örneğin, 16.Parti Kongresi'nin tutanaklarından izleyebiliriz...

16.Parti Kongresi tutanaklarına göre (**XVI.Parteitag der KPdSU(B)**. Stenographischer Bericht, Moskau, 1931. s.598-600. Alıntı Viktor Frolow'dan), parti kongresine katılan delegelerin yüzde 74,4'ünü hiçbir eğitim görmemiş ya da "ilkokul üzeri" olarak tanımlanan, ortaöğrenimi tamamlamamış parti fonksiyonerleri, profesyonel partizanlar oluşturmuşlardır...

Gerçek durum budur. Ve bu bağlam içinde, Afanasyev'in itiraflarının önemi büyüktür...

Ancak burada, Afanasyev dahil, yanıtlanması en azından moral bir sorun olan son kerte önemli bir noktanın altını çizmek istiyorum...

SBKP yöneticileri ve ideologları, Afanasyev'in ağzından (Benzer konuları işleyen geniş kapsamlı bir kitabın önsözü Gorbaçov'undur: Juri Afanassyew (Hrsg.) **Es gibt keine alternative zu Perestroika**... Progress Verlag. 1988...) bir Freud'u, bir Marcuse'yi , bir Althusser'i vb, tanımadıklarını söylemelerine karşın, gerek bizzat kendilerinin yazdıkları kitaplarda, makalelerde ve gerekse de, enternasyonal dayanışma bağlamı içinde "kardeş partilerin yönetici ve ideologlarına" yazdırdıkları veya bizzat başlarında bulundukları ya da etkileyebildikleri kurum, enstitü vb. kuruluşların yayın organlarında yayınladıkları sayısız çalışmada, böylesi düşünürleri, birkaç cümleyle, en azından **düşün düzeyinde** ve bir anlamda, **ölüme mahkûm etmişlerdir...** KP'lerin etki alanı içindeki düşün dünyası, on-yıllar boyu, bir Freud'u, bir Marcuse'yi, bir Althusser'i, bir Lukacs'ı yoksamıştır... Kuşkusuz salt bu düşünürler değil, bunların temsil ettikleri bilgi ve deneyim birikimleri de yadsınmıştır... Şimdi kim verecektir tüm bunların hesabını? Bilmiyorduk demek yeterli

olur mu? Bilemiyorum... Yaşadıkları çağın düşünürlerini tanımayanlar Marksist olabilir mi? Ve daha Marksist olmadan KP yöneticiliğine atanmış kişiliklerin, sürekli değişimden başka değişmez hiçbir ilkesi, kuralı olmayan Marksizm ile ne ilgileri olabilir ki? Anlamak mümkün değil...

Ancak olan olmuş ve sonuçta içinden çıkılması gerçekten de çok zor bir konuma girilmiştir... Örneğin, bir Frankfurt Okulu, bir Theodor W.Adorno ve onun, daha 1940'ların sonlarında, ABD'de yaptığı çalışmalarında tanımladığı **"Otoriter Karakter"**in psikososyal dinamiği önemsenebilseydi, bugün, son Batı Berlin seçimlerinde, nasyonalistlerin neden özellikle işçi mahallelerinde yoğun oy ve taraftar toplayabildiklerini açıklamada bu denli yetmezliğe düşülmeyebilinir; ya da Sovyetler Birliği'nde, perestroyka hareketleriyle birlikte giderek yoğunlaşan milliyetçilik hareketlerini tanımlayabilmek çok daha kolaylaşabilirdi... Yüzyılın, bilgi ve deneyim birikimleri gözardı edilip, özellikle **insan** dışlanınca, şimdi, gene Sovyetler Birliği'nde insanların, çalışan nüfusun, içinde bulunduğu uyuşukluğu (Lethargie) tanımlamak kolay olmamakta ve örneğin, '89 Şubat başlarında, Ekonomi Enstitüsü başkanının Komsomolskaja Prawda'da yayınlanan, **"... Biz makina satın alabiliriz. Ama, halk satın alınmaz ki..."** beyanatında olduğu gibi, sorun trajik boyutlara ulaşmaktadır... (Alıntı; Christian Schmidt, **Die Zeit**, Nr. 12, 17 Mart 1989 s.32).

□

Örnekler çoğaltılabilir. Ve böylesi somut olguların uzantısında, mevcut KP'lerin resmi ideolojilerinin Marksizmin organik devamı oldukları yolundaki görüşleri savunmanın kolay olmadığını sanıyorum. Çağlarının, düşün dünyasının bu denli dışına düşmüş, kendi kendilerini fetişleştirmiş politik yapılanmaların, Marksizm gibi insanın tarihinin öznesi olması gerektiğini savunan, olağanüstü canlı ve gelişmeye açık bir teorinin organik devamı olarak tanımlamanın ancak yanılsama olabileceğini düşünüyorum... Ve bugün tüm dünyada, milyonlarca insanın bu yanılsamanın acısı içinde kıvrandıklarını görüyorum...

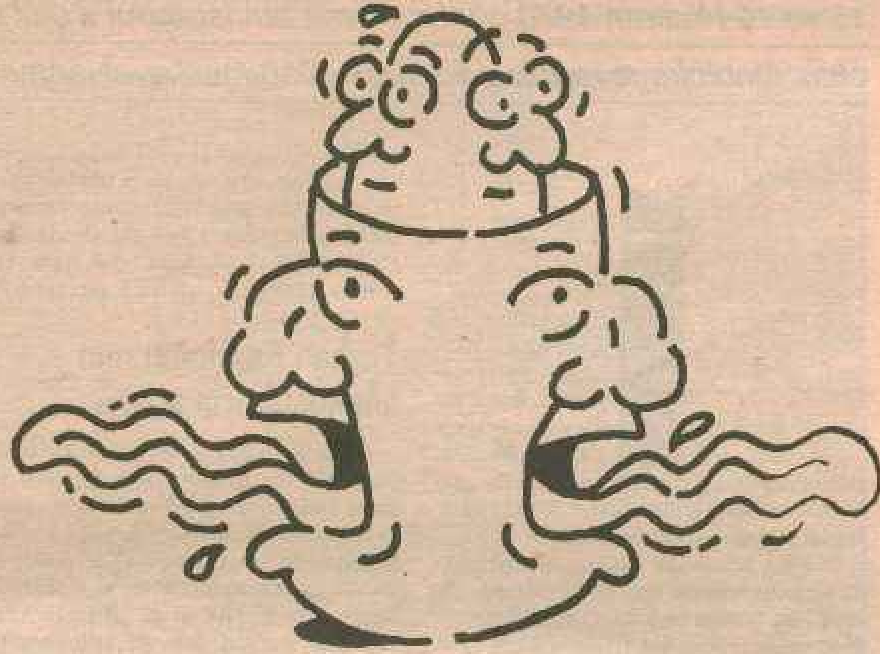
□

Görüldüğü gibi, sorunlar hiç de öyle kolayına açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Özellikle, Sovyetler Birliği tarihinde ilk kez yapılan- ki salt bu tanımlama bile bazı şeyleri açıklamaya yetebilir- 26 Mart 1989 seçimlerinden sonra durum daha da karışmış ve emekçi insanların, bu en köklü KP'yi bile ne denli desteklediği ortaya çıkmıştır. Bu seçimlerin sonuçlarının bu kadarla kalmayacağı açıktır. Ve örneğin bu seçimlerden sonra ve salt, halk tarafından seçilerek yönetime gelmediği için, Gorbaçov'un bile yerinde kalması, en azından bizzat Gorbaçov için bile belki moral bir sorun olabilir. Ve o zaman, dünya yitirdiğinden de çoğunu kazanabilir... ■

4 Nisan 1989

Dr.Jekyll ve Mr.Hyde*

** Robert Louis Stevenson'un 1886'da yazdığı bu roman, çift kişilikli bir adamı anlatıyor.*

"(Türkiye İşçi Köylü Partisi) 1978 Ocağı'ndaki kuruluşundan itibaren, Türkiye devletini ve orduyu dış tehdide karşı koruma ve güçlendirme çizgisini benimsemiş ve uygulamıştır." ... "Bunun yüzlerce kanıtı vardır. Bugün gerçek bir devrimci, gerçek bir halkçı, Türkiye devletinin yaşamasından yanadır. Hatta tarih, bugün devrimcilerin omuzlarına, devleti yaşatmak için en önde savaşmak sorumluluğunu yüklemiştir. Bugün Sovyet sosyal-emperyalizmi Türkiye devletini ve ordusunu parçalamaya çalışmaktadır. Partimiz ise Sovyet sosyal-emperyalizmine karşı Türkiye devletini ve ordusunu savunuyor." ... "Orduyu parçalamak bir yana, TİKP, orduyu parçalama amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetlere karşı uyanıklığı savunmaktadır." ... "Partimiz orduyu parçalamak bir yana, orduyu düşman ilan edenlerin adreslerini göstermiştir." ... "TİKP, yurdumuzun savunulması konusunda o kadar ciddi, o kadar sorumlu tutum almıştır ki, (...) Sovyetler Birliği'ne teslimiyet yönünde bir NATO'dan ayrılışa karşı çıkmış(tır)." ... "Bugün Türkiye'nin NATO'dan ayrılması için kampanya yürütenler, ülkemizin bağımsızlığına hizmet etmiyorlar." ... "TİKP'nin Moskova'nın yıkıcı faaliyetlerini açığa çıkarma ve kamuoyunu aydınlatma çabaları övgüyle karşılanmıştır. Bu konuda bazı bakanlar bile bizden yardım istemiştir. Bizim radyoyu dinleyerek tape ettiğimiz metinleri, istek üzerine Sıkıyönetim Komutanlığı yetkililerine de veriyorduk. Gerekirse yetkililerin isimlerini açıklayabiliriz." ... "Partimizin ayrılıkçılığa ve bölücülüğe karşı kararlı tutumu, Doğu bölgesindeki çeşitli illerimizin valı, emniyet müdürü ve sıkıyönetim komutanlarımızca da kabul ve ifade edilmiştir. Mahkemenizden kendilerinin tanık olarak dinlenmesini talep edeceğiz".

DOĞU PERİNÇEK, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesi'nde Türkiye İşçi Köylü Partisi Genel Başkanı olarak verdiği ifadelerden bazı bölümler. □

"Arkadaşlar dünya yeniliğe gidiyor. Fakat devrimler bitti anlamında değil, sosyalizmle kapitalizm buluşuyor anlamında değil, ezen-ezilen ülke çelişkisi bitti, karşılıklı bağımlılık var anlamında değil... Kapitalizm 1940'ta, Lenin zamanında bu kadar çürümüş değildi ... insanlığa büyük bir ivme verdi sosyalizm, yüzyıllardır ne değiştiyse sosyalizm sayesinde değişti... Sosyalist devrimler oldu, Avrupalı patronların ayakları titremeye başladı, ya benim ülkemde de olursa diye. Kendi işçisine taviz verdiyse bunun ulusal nedenleri vardır, o işçi mücadele etti. Uluslararası nedenleri vardır. Çünkü dünyada sosyalist gelenekler vardı, emekçi iktidarları vardı, örnek olmuşlardı, sosyalizm elle tutulur hale gelmişti. Bu yüzden korkulur hale gelmişti sosyalizm. O korkuyu kimler yarattı? Kendi kanları ve cesetleriyle hendekleri dolduranlar yarattı. Sosyalizmi bir ülkede bile olsa korumak için mücadele edenler yarattı..."

...

"Andre Gorz'un 'Elveda Proletarya' başlıklı bir kitabı çıkmıştı. Arkadaşlar bugün Pendikli işçi önündeki barikatları yıkarken, tersane işçisi Camialtı'ndan, Haliç'ten, viziteye çıkıyorum diyerek kendi toplumsal anayasasını uygularken, Karabük işçisi, 6500 işçi "hükümet istifa" diye ANAP binasına yürürken, Tekel işçileri yürürken, Türkiye proletaryası ayağa kalkmışken, 'Elveda Proletarya' lafları artık Türkiye'de bir mizah konusu, bir karikatür konusu haline dönüşmüştür. Türkiye bugün, genel başkanımızın söylediği gibi 'Merhaba proletarya' diyor, Türkiye, 'Merhaba toplu grev' diyor, 'Genel grev' diyor. 'Merhaba itiraz, merhaba karşı çıkma, merhaba boyun eğmeme' diyor."

DOĞU PERİNÇEK, Sosyalist Parti I. Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmadan bazı bölümler. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

15/16 Haziran olaylarında sıkıyönetim

İŞÇİ "AYAKLANINCA"...

15 ve 16 Haziran 1970 günleri, İzmit'ten İstanbul'a çok sayıda işçinin gösterilerine tanık oldu. Onbinlerce işçinin sokaklara dökülmesi ayaklanma sayıldı ve sıkıyönetim ilan edildi.

İşçilerin, sendikalarını yoketmeyi amaçlayan bir yasa tasarısının TBMM'de görüşülmesini protesto etmek üzere gösteriler yapmaları, zamanın hükümetince "ayaklanma" sayıldı ve sıkıyönetim ilan edildi.

Olaylar, Sendikalar Kanunu'nda değişiklik yapmayı öngören tasarının meclislerde görüşülmesi üzerine başladı. 15 ve 16 Haziran 1970 günleri, İzmit'ten İstanbul'a çok sayıda işçinin gösterilerine tanık oldu. Onbinlerle sayılan işçinin sokaklara dökülmesi, 17 Haziran'da kitlelerin polis ve askerle çatışması sonucunu doğurdu. Ölü ve yaralılar vardı."

Ankara'da, olaylar, Başbakan Demirel ve hükümetince ayaklanma sayılarak, İstanbul ili ve Kocaeli merkez ve Gebze ilçelerinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi. Tarih, 16 Haziran 1970.

17 Haziran 1970 günü, TBMM birleşik toplantısı, beş saat sürecek sıkıyönetim görüşmelerine sahne oldu.

Sıkıyönetim Meclis'te

İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu, sıkıyönetimin gerekçesini şöyle açıklıyordu: **"15-16 Haziran günleri İstanbul'da fevkalade müessif, elem verici, tahripkâr olaylar cereyan etmiş bulunmaktadır... Zahirde bu tahripkâr, saldırgan olay, daha doğrusu olaylar silsilesi, 274 ve 275 sayılı kanunların tadil tasarısının aleyhinde gösteri yapmak gayesini gütmekte idi. Ama, olayların tarzı cereyanı, taşıdığı mahiyet ve bünye göstermiştir ki, gerçek ve hakiki sebep; gayrimeşru bir platformun içinde demokratik hukuk devletini yıkmak, milli birlik ve beraberliğimizi bozmak, bir sınıflaşma şuurunu yaratarak vatanımızı bölmek, ülkemizi parçalamak hedefini taşıyan gerçek bir sebebe dayanmaktadır.**

Bu olaylar bir tertibin, bir tahrikin mahsulüdür. Tertip ve tahrikçi DİSK'tir."

Yasa değişikliğini protesto eden işçilerin ve tasarıya karşı çıkan DİSK yöneticilerinin haklı nedenlere dayandıkları daha sonra Anayasa Mahkemesi'nce kesin hükme bağlandı.

DİSK'in tertipçiliğini ve tahrikçiliğini uzun uzun anlatan Menteşeoğlu, sözlerini tamamlarken olayları şöyle niteliyordu: **"Demokratik bir rejimi yıkmak heveslisi olan ideolojik bir felsefenin uygulanması veyahut provası"**.

Bu yüzden de sıkıyönetim gerekliydi.

Turhan Feyzioğlu'nun antikomünizm isterisi

Güven Partisi adına söz alan Genel Başkan Feyzioğlu, yaptığı çok uzun konuşmada, kendisini DİSK'in gerçek amaçlarını açıklamaya adamıştı: **"Bu Marksçı, Leninci, komünist bir örgüttür."** Bu "saptama"sının ardından kanıtlarını sıralıyordu GP Genel Başkanı. İşte bunlar, **"emir aldıkları milletlerarası komünist fesat merkezlerinin direktifleriyle Türkiye'de akıllarınca bir proletarya ihtilalinin provasını yapmaya kalkışan bir avuç maceracıdır"** Feyzioğlu'na göre. Komünizmin fesatlıklarını uzun uzun anlatan konuşmacı, "doğru yol"'da olan işçi kuruluşunu da belirtiyordu: **"Türk-İş doğru yoldadır ve Türk işçisinin gerçek temsilcisidir"**.

Tarihin yargıçlığına soyunan hukuk profesörü Turhan Feyzioğlu, "komünizme dur demek için" olağanüstü bir çaba harcıyordu.

Uzun konuşmasını yeterli bulmamış olsa gerek, grubu adına ikinci kez söz alan Feyzioğlu suçlamalarını tekrarlıyor ve sonuç olarak şu çağrıyı yapıyordu: **"Partileri ne olursa olsun, sıfatları ne olursa olsun, bütün hürriyetçiler, bütün milliyetçiler, bütün Mustafa Kemal'ciler, komünizme karşı birleşiniz!"**

İnönü onaylıyor, Ahmet Yıldız karşı

CHP adına konuşan İsmet İnönü, sıkıyönetim ilanına karşı çıkmıyor ama bir aylık sıkıyönetimi uzun buluyordu.

Bir yandan işçilerin haklı yanlarının da olabileceğini vurguluyor bir yandan da sıkıyönetim idaresinin ayaklanma hareketlerine karşı öngörüldüğünü belirtiyordu. Ne şiş yansın istiyordu, ne kebap. Ama, sıkıyönetim yöneticilerini uyarmaktan da geri kalmıyordu: **"Asıl mühimi, sıkıyönetimi idare edecek olanların, ne isterlerse, ne düşünürlerse, ne emrederlerse onun doğru ve adaletli olduğunu zannetmeleridir. Kendilerinin kanunlarla bağlı, adalet içinde hareket etmeye mecbur olduklarını bir an gözlerinden uzak tutmamalıdırlar."**

Milli Birlik Grubu adına konuşan tabii senatör Ahmet Yıldız ise sıkıyönetim ilanına karşı görünüyordu. Ahmet Yıldız, işçilerin gösterilerinin ayaklanma sayılmasının mümkün olmadığını, DİSK'in komünistlikle suçlanmasının yanlış olduğunu, eğer böyleyse yargı organının bu konuda karar verebileceğini belirtiyor ve ekliyordu: **"Asıl neden; iktidarın tutumundadır. Başından bu yana iktidarın uyguladığı sosyo-ekonomik politika, hukuk devleti ilkelerini çiğnemesi yurtta huzursuzluğu alabildiğine artırmıştır"**.

Uzun konuşmasının sonunda, Yıldız sözlerini şöyle bağlıyordu: **"Aslında sıkıyönetimi gerektiren bir durumun olduğu inancında değiliz, bir hükümet aczi olduğu kanısındayız"**.

AP sözcüleri görüşmeleri tekeline alıyor

AP grubu adına Hayrettin Turgut Toker, Başbakan Süleyman Demirel ve yine AP grubu adına Şevket Yılmaz söz alıyorlardı.

Konuşması zaman zaman müdahalelerle kesilen Demirel, DİSK'i suçluyor, gösterilerin bir ayaklanma olduğu görüşünü belirtiyor ve sıkıyönetimin gerekliliğini savunuyordu.

Şevket Yılmaz, Sendikalar Yasası'nda yapılmak istenen değişiklikleri savunuyordu. Bir Anayasa Mahkemesi üyesi gibi, değişiklik önerilerinin anayasaya uygunluğunu kanıtlamaya uğraşıyor, **"Sendikacılık mertlik işidir, sendikacılığın vazgeçilmez şartı dürüstlüktür"** (!) deyip sıkıyönetimi onaylıyordu.

Bu arada, TİP'e karşı suçlamalar da yapılıyordu. Oysa, suçlamaları yanıtlamak isteyen Mehmet Ali Aybar'a söz verilmiyordu.

Görüşmelerin sonucunda, CHP'nin sıkıyönetimin 15 gün sürmesi için verdiği önerge reddedilirken, başbakanlığın 1 ay süreyle ilan ettiği sıkıyönetim onaylanıyordu.

Bir ay sonra, sıkıyönetim TBMM'nin yeniden gündemindedir. Bu kez, hükümet sıkıyönetimi iki ay uzatmak istiyordu. CHP ve Milli Birlik Grubu sıkıyönetimin uzatılmasına karşıdır. GP adına Turhan Feyzioğlu ise, eline geçirdiği antikomünizm gösterisi fırsatını, sıkıyönetimin onayı görüşmelerinde olduğu gibi, aynı şehvetle kullanıyordu. AP grubu adına ardarda yapılan konuşmalar, biraz da kendi adına konuşmak isteyen temsilcilere fırsat vermemeye yönelikti. Bütün ısrarlı talebine karşın, Mehmet Ali Aybar yine konuşturulmuyordu.

Sıkıyönetim iki ay için uzatılıyordu.

Sıkıyönetim uygulaması

Her zaman olduğu gibi, sokağa çıkmak yasak, her türlü toplantılar yasak, grev yasak, toplu sözleşme görüşmeleri yasak... Ancak işçileri işten çıkarmak yasak değil. İsmet İnönü açıklıyor: **"Bir aylık sıkıyönetim esnasında göze çarpan hareketler şunlardır: İşverenler istemedikleri işçileri çıkarmak için sıkıyönetimden tebligat aldıklarını söyleyerek hareket etmektedirler."**

İşçilerin gösterileri bir ayaklanma mıydı? Ahmet Yıldız açıklıyordu: **"Sıkıyönetim Mahkemesi'nde sanıkların hiçbirine ayaklanma anlamına gelecek siyasal nitelikte bir suç yüklenmemiştir... Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı hareketten dolayı suçlanmaktadır bu kimseler".**

Sıkıyönetim Komutanlığı, yine her zaman olduğu gibi, sıkıyönetim ilanına neden olan olayları bastırmakla yetineceği yerde, şehir trafiğinin düzenlenmesi için belediyeye talimat verebilmiş, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yetkilileriyle, fakülteye asılan bazı afişlerin indirilmesi için, sert yazışmalara girişebilmiş ve sonunda üniversitenin yetkilerine müdahale ederek söz konusu afişleri resen indirtebilmişti.

Sıkıyönetim uygulamalarının hukuk sınırları dışına taşmasının tipik bir örneği, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 24 Haziran 1970 günü yayınladığı 16 numaralı bildiride görülmektedir:

"1. Sıkıyönetim bölgesi dahil, bütün Birinci Ordu bölgesinde görevli olsun olmasın her ilgili sivil veya asker personel, özellikle yabancı turistlere her hususta azami kolaylık gösterecek, talep veya ihtiyaç halinde yardım edecektir".

Bu bildiri gösteriyor ki, sıkıyönetim komutanı coğrafi yetki alanının dışında da kendisini yetkili görebilmekte ve ilgili ilgisiz herkese emir verebilmektedir. Sıkıyönetim bölgesi dışında ama birinci ordu bölgesinde görev yapan örneğin bir tapu memuru bir turiste yardım etmezse sıkıyönetim yasaklarına (turiste yardım etmemek yasaklanmaktadır) aykırı hareketten cezalandırılabilecektir.

Sıkıyönetim sona ererken, 30 Ağustos 1970'den sonra sıkıyönetim komutanlığına atanmış olan Orgeneral Faik Türün'ün veda mesajının bir bölümü çok ilginç görünüyor:

"4. Yurdumuzun bütünlüğünü ve millet beraberliğini bozmaya yönelen hareketler nereden gelirse gelsin, bundan sonra da Silahlı Kuvvetlerimizi karşısında bulacaktır. Çünkü bu kuvvetlerin vazifesi Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır. Bu vazifenin ifasında kanunlarımızın imkân verdiği her vasıtanın mutlaka kullanılacağı bilinmelidir". (16 Eylül 1970 tarihli ve 27 sayılı bildiriden)

Orgeneral Faik Türün o sırada başbakan değildir, bir devlet memurudur.

Kim haklıydı?

16 Haziran 1970'de sıkıyönetim ilan edildikten sonra, bu sıkıyönetim ilanının anayasaya aykırılığı ileri sürüldü. Öğretim üyeleri bu doğrultuda bildiri yayınladılar, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'nde davalar açıldı. Bu davalar, yetkisizlik nedeniyle reddedildi.

Ancak, gösteri yapanların hiçbirisi hakkında, bir ayaklanma düzenlemek ya da ayaklanmaya katılmaktan dava açılmadı. Bazı kişiler, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı davranmaktan mahkûm oldular. DİSK yöneticilerinin yargılanması sonuçlanmadan da genel af ilan edildi.

Öte yandan, o arada kabul edilerek yürürlüğe giren ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nu değiştiren 1317 sayılı yasa Anayasa Mahkemesi'nde dava konusu oldu. Anayasa Mahkemesi, bu yasanın pek çok hükmünü anayasaya aykırı bularak iptal etti (E. 1980/48, K. 1972/3, 8 ve 9 Şubat 1972 tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı).

Kemal Sülker'in ifadesiyle, "Böylece, yasa değişikliğini protesto eden işçilerin ve tasarıya karşı çıkan DİSK yöneticilerinin haklı nedenlere dayandıkları kesin hükme bağlanmış oldu". ■

* *Olayların öncesi ve gösterilerin iki günü, Kemal Sülker'in Türkiye'yi Sarsan 2 Uzun Gün adlı kitabında ayrıntılarıyla anlatılıyor.*

◀ ***15-16 Haziran.*** *İşçiler, haklı isteklerle kendiliğinden sokağa çıkınca, olaylar çıkmış, bu durum "ayaklanma" kabul edilince de sıkıyönetim ilan edilmişti.*

DÜŞLER VE BAZI GERÇEKLER

Sarısözen, teorisini ve önermelerini "komünist partisini doğrudan yasallaştırma görevi olgunlaşmıştır" tezi üzerine kuruyor; tarihe "yasallaşma" penceresinden bakıyor.

Görüş'ün Mayıs sayısında Veysi Sarısözen'in "Yasallaşma sürecine tarihsel yaklaşım ve bir düşsel öneri" başlıklı bir yazısı çıktı. Daha önce de yazarın **Adımlar** dergisinin Şubat sayısında "Ara modeller yasal komünist partisinin yan ürünleridir" başlıklı çok ilginç bir yazısı çıkmıştı. Sarısözen'in ilginçliği, zekice saptamalarının yanı sıra sanırım esas olarak partisinin girişimlerini sonradan "teorize" etmesinden kaynaklanıyor. Bir anlamda TBKP politikalarının "arka plan"ını aydınlatıyor denilebilir.

Okurlar hatırlayacaktır, **Görüş**'ün Nisan sayısında "Birlik yumağını çözmek" başlıklı yazımda, tabanda herkesçe sorulan "Birlik neden gecikiyor?" sorusuna ışık tutmak amacıyla, sürece ilişkin olarak **tarihsel bir** çerçeve çizmek ve **çağdaş bir birlik modeli** temellendirmek önerisinde bulunmuştum.

> **Birlik sürecindeki program tartışması tıkanıklıklarının, ortak karar alındığı halde "somut çalışma alanlarında uyum"un sağlanamamasının temel nedeni, "farklı politik duruşlar"dır.**

Sarısözen **Görüş**'teki yazısında, 1921 ile başlayan tarihsel süreci, **yasallık** bağlamında irdeleyerek, süreci girişimler düzeyinde kronolojik bir sıraya tabi tutarak, "dolaylı yasallaşma"nın artık miadını doldurduğundan hareketle, teorisini ve bütün önermelerini "komünist partisini doğrudan yasallaştırma görevi bütünüyle olgunlaşmıştır" tezi üzerine kuruyor. Hatta bu konuda daha da ileri giderek, geleceğin tarihçilerine "16 Kasım eylemiyle başlayan tarihsel yeni dönemeci" nasıl yazacaklarına dair tavsiyelerde bulunuyor!

Tarihin dilini çözmek

Türkiye komünist hareketi olarak, 21. yüzyılın eşiğinde **yazılı bir tarih**'ten yoksun olmak gibi dehşet verici bir lükse sahibiz. Belki de kendi öz tarihimiz üzerine görüş birliğine -en azından çoğunlukla- varmak, yılları bulan zorlu çabaların sonucunda gerçekleşecek. An'ı bütün yoğunluğu ile yaşayan kişinin ya da hareketin, on yıllar sonra canlı bir portresini çizebilmek, herhalde tarihçileri çok zorluyor olsa gerek. Ben yine de 5-10 yıl içinde bu ayıbımızı -eksiklik demeye dilim varmıyor- gidereceğimize, tarihçilerimizin birikmiş veriler yığınının içinde kaybolmadan bu işi başaracaklarına inanıyorum.

Başta da belirttiğim gibi Sarısözen ilgili yazısında tarihe **yasallaşma penceresinden** bakıyor. Belki bunu kolaylık olsun diye, sorunu sadeleştirmek amacıyla yapıyor. Ancak, birlik ve yenilenme dinamiklerini -ki bunlar komünist hareketin doğasında varolması gereken nesnel yasallıklardır- yasallaşma ile birlikte niçin tarih alanına taşımadığını anlamak güç. Birlik ve yenilenmenin salt konjonktürel ya da "moda"ya uymak amacıyla kullanımı, bizi geçmişin bilinmeyen yanlarının çözümünde çaresiz bırakabilir. Örneğin, yenilenme kavramı prestroykada **olanı** anlatırken, geçmişe doğru bakıldığında da **olmayanı** anlatır. Sarısözen'in tarihe yaklaşırken yasallaşmayı diğer temel öğelerden koparıp, öne çıkartmasının tesadüfi olmadığını, aksine bugünün ve yakın geleceğin süreçlerine de hep yasallaşma penceresinden baktığına inanıyorum. Görüşlerimi açımlamaya çalışayım:

Yazar, TİP ve TSİP'i (sanıyorum buna Dr. Hikmet Kıvılcım'ının kurduğu VP de dahil) "komünist partisini dolaylı yasallaştırma" girişimleri olarak nitelemekle bilinen en basit gerçekleri çarpıtmış olmuyor mu? Bölünmüşlük durumu ve günümüzü belirleyen politik birlik ihtiyacı nereden doğmuştur? Söz konusu partilerin ortaya çıkışının temel nedeni, komünist hareketteki "kesintiler ve boşluklar"ı gidermek, deyim yerindeyse "komünist partisini dolaylı **oluşturma** girişimleri" değilse başka nedir? Bu partiler geleneksel parti TKP'**nin dışında**, ama komünist hareketin hep **içinde** olmuşlardır. Birer **sapma** olarak tarif edilemedikleri için de "**ajanlık, kariyerizm**" vb. gerçek dışı suçlamalarla, karşılıklı ilişkiler, akıl almaz biçimde **antagonize** bir duruma sokulmuştur. Dahası zamanın TKP yönetimi, uzunca bir süre bu partileri komünist hareket içinde bir **taraf** olarak dahi görmemiştir. Şayet şimdi bu partilere yönelik eski "legal sosyalist akımlar" tekerlemesinin yerine "legal komünist akımlardı" anlamında bir iade-i itibar, yani düzeltme yapılmak isteniyorsa **önce** geçmişte yapılan hatanın ortaya konması gerekir. Aksi taktirde böylesi "tarih düzeltmeleri" yapmaya çalışanların inandırıcılıkları, daha baştan gölgelenecektir.

Yazar, Şefik Hüsnü'den Ahmet Kaçmaz'a kadar herkesi "dolaylı yasallaşmanın temsilcileri" olarak **aynı kategoriye** sokmakla affedilmez bir hata yapmıştır. Bildiğimiz kadarıyla Şefik Hüsnü'nün 1946'daki legal parti girişimi, komünist partiye **bağımlı** gerçek anlamda **tek** dolaylı yasallaşma girişimidir. Zaten bu girişimden sonra da TKP'nin ikinci bir dolaylı yasallaşma girişimi olmamıştır. TKP, bütün tarihi boyunca birincisi M.Suphi önderliğinde doğrudan yasallaşma, ikincisi Ş.Hüsnü önderliğinde dolaylı yasallaşma biçiminde iki kez **parti** girişiminde bulunmuştur. Birincisi katliamla boğulmuş, ikincisi tutuklama ve partinin 6 ay sonra kapatılmasıyla bastırılmıştır. Bu girişimlerden de anlaşılacağı gibi yazar, tek parti konumundaki TKP tarihi ile, komünist hareketin çok partili tarihini **eşitlemek** ve **aynılaştırmak** gibi tehlikeli bir bencillik sergiliyor. (Bu eğilimin yeni bir parti iddiasında olan TBKP örneğinde de uç verdiğine dair güçlü belirtiler vardır. Hareketin temel ihtiyaçları konusunda parça-bütün diyalektiği bir türlü kurulamadığı için, çok parçalı ortamda tek bir parçanın ihtiyaçları bütünün ihtiyaçlarıyla aynıymış gibi görülebiliyor.)

Nihayet yazar, tarih alanında kendisinden beklenen bilimsel titizliğe ve sorumluluğa yeterince özen göstermiyor. Kısacası, Sarısözen tarihle oynuyor. Artık bir daha yaşanmayacak kendi öz tarihimizin dilini anlamak ve çözmek yerine, öznel **seçmeci** bir tutumu benimsiyor. Gerçi yazar, eski TKP yöneticilerinin şimdi bile insanın tüylerini ürperten "tarihsel" açıklamalarına artık itibar etmiyor, bu olumlu bir adım. Ancak bilimsel, eleştirel ve **özeleştirel** bir tarih anlayışı yönünde, Glasnost'un gerçeğe ilişkin tutku ve acımasızlığından hiç etkilenmemiş görünüyor. Halbuki çok geç de olsa tarihimiz üzerine kapsamlı tartışmalar yeni başlıyor ve yazarın benzetmesiyle tırnak içinde olmayan gerçek parti tarihi yazılıncaya kadar bu tartışmalar derinleşerek süreceğe benziyor.

16 Kasım: Çözüm mü, düğüm mü?

"1921'de başlayan yasallaşma süreci, tarihsel olarak bir helezon çizdi. M.Suphi'lerin trajik sonuç veren dolaysız yasallaşma girişimini hepsi de antikomünist yasakların kurbanı olan dolaylı yasallaşma girişimleri izledi ve Sargın'la Kutlu'nun girişimi ile, şimdi biz, helezonun yeni bir kıvrımı anlamında, sürecin başlangıç noktasına, dolaysız yasallaşmaya geldik, dayandık."

Sarısözen, bu saptamalarla, öznel seçmeci tutumunu bir kez daha açığa vuruyor. Özlemler ile gerçekleri karıştırıyor. Yazar, en azından meşhur 51 tevkifatından sonra komünist hareketin **merkezi** sorununun "öncü partinin varlık-yokluk" sorunu olduğunu kabul etmek istemiyor. Daha önceki yazımda da ifade ettiğim gibi bu durum karşımıza daha karmaşık bir şekilde, iç dinamik-dış dinamik denkleminin bozulması ve birbirinden kopması biçiminde geliyor. Açık gözle olaya bakamayanlar ülke içine baktıklarında "yokluğu", ülke dışına baktıklarında "varlığı" görüyorlar. Körün fili tarif etmesi gibi birşey. Sarısözen'in özelliği, söz konusu denklemin esas belirleyici öğesi olan iç dinamiği, **olduğu gibi** değerlendirmekte zaafiyet göstermesidir.

Bu anomalinin ve yarattığı "halet-i ruhiye"nin olumsuz sonuçları üzerine daha önceki yazımda da şöyle bir uyarıda bulunmuştum: "bu tarihsel kopukluğun bugünümüzü ve yakın geleceğimizi aşırı biçimde etkileyeceğini bunun olumsuz yan ürünlerinden kurtulmak için TKP'nin kuruluş günlerine ve kuruluş ortamına yönelik kapsamlı bir tartışmanın vakit geçirilmeksizin başlatılmasını öneriyorum. Şu ka-

darını söylemek ile yetinmek istiyorum: TKP ile TBKP'nin kuruluşundaki büyük ölçüde dış dinamiğe dayalı paralellik, partiyi iç dinamiğe oturtmak için gösterdikleri duyarlılık dikkate değer benzerlikler taşıyor. Tabii buradan kendilerine paye biçme heveslisi olanlara, Marx'ın tarih ve trajedi ile ilgili ünlü sözünü hatırlatmak isterim."

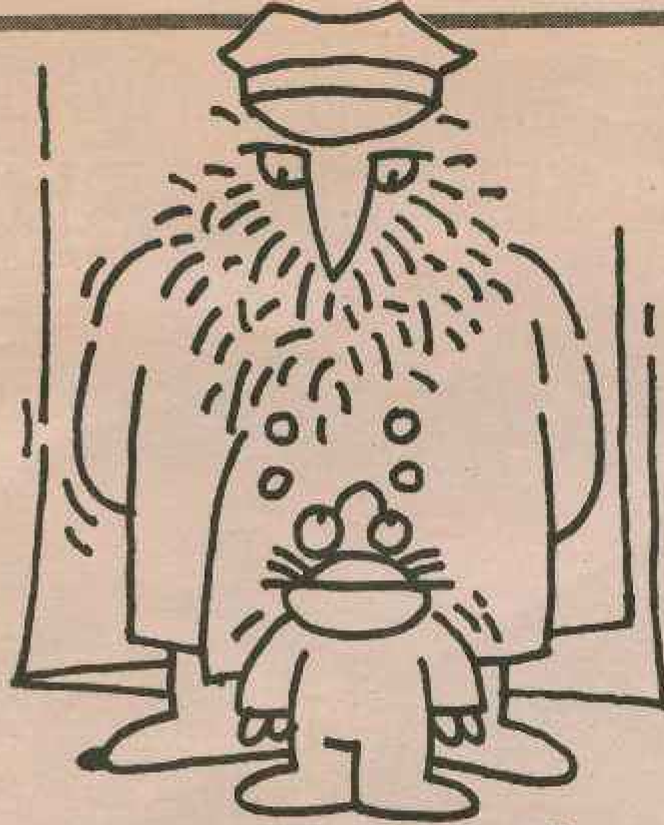
Dikkat edilirse Sarısözen, 1921'deki girişim ile 1987'deki girişim arasında benzerlikten öte, bir iç mantık, bir doğal gelişim eğrisi kurarak, adeta "sürecin başlangıç noktasına" dönüldüğünü söylüyor. Tıpkı 1921'deki gibi **zembereklerin** yeniden, daha üst bir düzlemde kurulacağı kesin. Ancak yeni zemberekler nasıl, hangi bağlamlar ve hangi biçimler üzerine kurulacak. Tartışılması gereken temel bu. Kanımca, bu "NASIL?" sorusu, 16 Kasım eylemi ve onun sonuçlarının değerlendirilmesinden çıkacak. Çünkü, yazar, "yeni tarihsel kıvrımda, hem uluslararası koşullar, hem de bu koşulların doğrudan etkisi altında oluşan ülke içi durum, 1921 ile kıyas kabul etmez ölçüde farklıdır" saptamasından hemen sonra "bütünüyle olgunlaşmış komünist partisini doğrudan yasallaştırma görevini şu ya da bu biçimde ertelemek, **çürümeye** (Abç.) götürür" uyarısında bulunuyor.

Gerçekten de dış ve iç dinamik bağlamında **tarihsel bir dönüm noktası**nda olduğumuza dair çok güçlü belirtiler var. Bu aynı zamanda tarihsel **fırsatların da** potansiyel olarak doğabileceğine tekabül eder. Ne ki böylesi fırsatların değerlendirilmesine ilişkin bir tek ön şart vardır: İhtiyaç **sahiplerinin** bunun **bilincinde** olması ve bu ihtiyacı elde etmek için sahiplenenlerin **her şeyi göze alması** gerekir.

Ne acı ki Türkiye komünist hareketinin, özellikle 60 sonrası tarihi, çok büyük fırsatların göz göre göre kaçırıldığı tarihsel momentlerle doludur. Bu tarihsel momentler, bir yanıyla egemen sınıf cephesinde çok ciddi zaafiyetler, gedikler, boşluklar anlamına gelir. Hayat boşluk tanımaz. Kendisi boşluğa düşmüş -öncü, merkezi **siyasi önderlik boşluğu**nu kastediyorum- komünist hareketimizin bu boşluklardan yararlanması pek mümkün olmamıştır. 16 Kasım'ın **açmazları** da bu geçici nesnellikte aranmalıdır. Bu girişimin ülke içinde yarattığı "traji-komik" sonuçlar -ki bunlardan birisi "Komünist partisi toplumsal bir gereksinimdir" imza kampanyasının komik denecek biçimde sona ermesidir- ise liderlerin içeriden çıkmasından sonra, duygusallıktan arınmış objektif bir gözle daha iyi kavranabilecektir.

Evet, duygusallıkla yüklü bütün zorluklarına rağmen **16 Kasım girişimi**nin tartışılmasına her yönüyle başlanmalıdır. "Kurtarıcı"lar, bu psikozdan kurtarılmalı, Sarısözen'in de kabul ettiği "bekleme durumu"nun, atalete ve "çürüme"ye dönüşmemesi için bu yapılmalıdır. Birlik sürecindeki, programatik tartışmadaki tıkanıklıkların, ortak karar alındığı halde "somut çalışma alanlarında uyum"un sağlanamamasının temel nedeni, **farklı politik duruş'**lardır. Tartışmanın hem çözüm, hem de düğüm noktasının ipuçları burada saklıdır. Yeter ki ön yargıları aşmış olarak, yüksek sorumluluk bilinciyle, olgunca tartışalım.

16 Kasım girişimi ile ilgili tespitlerimi bir başka yazıda kapsamlı olarak ele alacağım. ■

Kanun önünde

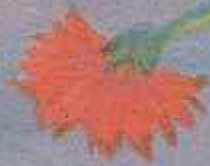
Franz Kafka

Kanun'un önünde bir kapıcı durmaktadır. Bu kapıcıya köyden bir adam gelir ve kanunun içine girmek için ricada bulunur. Ancak kapıcı ona, şimdilik kendisinin girişine izin veremeyeceğini söyler. Adam düşünür ve bu durumda acaba daha sonra girip giremeyeceğini sorar. "Bu mümkündür", der kapıcı, "ancak şimdi olmaz." Kanuna giden kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve kapıcı kenara çekildiğinden, adam eğilerek kapıdan içerisini gözetlemek ister. Kapıcı bunun farkına vardığında gülerek der ki: "Seni bu kadar heveslendiriyorsa, benim yasağıma rağmen içeriye girmeyi bir dene istersen. Ama unutma, ben güçlüyüm. Ve ben yalnızca en alt kapıcıyım. İçeride her salonun önünde bir kapıcı duruyor, hepsi de birbirinden güçlü. Üçüncü kapıcının görüntüsüne ben bile neredeyse dayanamıyorum." Köyden gelen adam böyle zorlukları beklemiyordu; kanun aslında herkes için ve her zaman açık olmalıydı, diye düşündü. Ancak kürk paltolu kapıcıya şimdi biraz daha yakından baktığında, onun kocaman sivri burnunu, uzun, seyrek, siyah tatar-sakalını farketti ve giriş izni çıkıncaya kadar beklemenin daha uygun olacağına karar verdi. Kapıcı ona bir tabure verdi ve kapının yan tarafında bir yere oturmasını sağladı. Köylü orada günlerce ve yıllarca oturdu. İçeriye girebilmek için birçok girişimlerde bulundu ve ricalarıyla kapıcıyı yordu. Kapıcı onunla arada sırada küçük sohbetler yaptı. Köyünü sordu ve daha bir sürü şey, ancak sorular büyük adamların edasıyla sorulan ilintisiz şeylerdi. Ve her defasında kapıcı lafının sonunda, onu henüz içeriye alamayacağını söyleyip durdu. Seyahati için yanında bir sürü şey getirmiş olan köylü, onun için ne kadar değerli de olsa, kapıcıya rüşvet vermek için her imkânı kullandı. O da verilen her şeyi aldı ama, "bir fırsatı kaçırdığını düşünmeni istemediğim için alıyorum bunları" demeyi de ihmal etmedi. Kapının önünde geçirdiği yıllar boyu köylü hemen hemen hiç ara vermeden kapıcıyı gözledi. Diğer kapıcıları unutmuştu ve bu en önde duran kanun kapısından içeriye girmek konusunda ona biricik engel gibi geliyordu. İlk yıllarda çekinmeden ve bağırarak bu şanssızlığına küfretti. Sonraları, yaşlandığında yalnızca homurdandı durdu. Zamanla çocuklaştı. Bu uzun süreli incelemesi sonunda, kapıcının kürk paltosunun yakalarındaki pireleri keşfetmişti. Şimdi artık bu pirelere bile kapıcıyı ayartmaları için ricada bulunuyordu. Sonunda gözleri iyi görmez oldu ve çevresindeki karaltılar gerçek mi, yoksa göz aldanması mı çıkaramaz duruma geldi. Ancak kanun kapısından süzülen parlak ışığı yine de algılıyordu. Artık çok fazla ömrü kalmamıştı. Ölmeden önce, bütün bu yıllar içinde edindiği deneyimlerin, kafasında cevabını duymak istediği tek bir soruda odaklaştığını biliyordu. Ona el etti, çünkü artık ayağa kalkacak hali yoktu. Kapıcı aşağıya kadar eğilmek zorundaydı. Boy farkı köylünün aleyhine bir hayli artmıştı. "Daha ne öğrenmek istiyorsun? Ne doymaz adamsın" dedi kapıcı. "Herkes kanuna girmek için can attığına göre, nasıl oluyor da, bunca yıl geçmesine rağmen benden başka hiç kimse giriş izni için gelmedi?" diyerek köylü sorusunu yöneltti. Kapıcı onun sonunun geldiğini farketti. Ağır işiten kulağını da düşünerek, tüm gücüyle bağırdı: "Burada başka hiç kimse izin talep edemezdi, çünkü bu kapı yalnızca senin içindi. Şimdi gidip onu kapatıyorum." ■

Çevirmenin notu: *Mayıs 1989 tarihli "Görüş" Dergisi'nin 34. ve 35. sayfalarında, V.Sarısözen'in "DÜŞSEL ÖNERİ"sine, F.Kafka (1883-1924)'den yine "DÜŞSEL" bir yanıt vermek gerektiğine inanıyorum. Veysi arkadaşın, "optimal" ve "marjinal" gibi sözcüklerle açıklamaya çalıştığı önerisi kapıcı kethüdasının keyfine kaldıysa, daha çok bekler.*

Orhan Aydın

YENİ BİR DÜNYA
YENİ BİR TÜRKİYE

Görüş

HAZİRAN ŞENLİĞİ

24 Haziran / Kartal Stadyumu / 19.30 - 23.30